

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗВІТ

(проміжний)

**ЗА ТЕМОЮ «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0107U01213)

про науково-дослідну роботу

**«НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО
РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ»**

СУМИ – 2010

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»**

«Затверджую»

проректор з наукової роботи

д.е.н., професор Козьменко С.М.

_____ 2010 р.

**ЗВІТ
(проміжний)**

про науково-дослідну роботу

**«Науково-методичні засади стратегічного розвитку
страхового ринку України»**

**ЗА ТЕМОЮ «ФОРМУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»**

(НОМЕР ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 0107U01213)

Науковий керівник: д.е.н., проф.

Козьменко Сергій Миколайович

ВИКОНАВЦІ

Д.е.н., професор (керівник)

С.М. Козьменко

Д.е.н., професор (відповідальний виконавець)

С.В. Леонов

К.е.н., доцент

Л.Л. Гриценко

К.е.н., доцент

В.Л. Пластун

Асистент

О.С. Журавка

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ.....	8
1.1. Методичні підходи до визначення поняття страхового ринку, його функцій, принципів та класифікації.....	8
1.2. Особливості інституційної побудови страхового ринку, його структура та інфраструктура.....	24
Висновки до першого розділу.....	40
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	42
2.1. Аналіз показників функціонування та галузевої структури страхового ринку України.....	42
2.2. Вплив іноземного капіталу на стратегію розвитку вітчизняного страхового ринку.....	67
Висновки до другого розділу.....	83
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	86
3.1. Оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України у контексті його стратегічного розвитку.....	86
3.2. Обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України.....	98
Висновки до третього розділу.....	110
ВИСНОВКИ.....	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	116
ДОДАТКИ.....	137

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків, посилення конкуренції на національних і міжнародних ринках, розвитку ринкових відносин особливого значення набувають питання забезпечення функціонування господарюючих суб'єктів від наявних і потенційних загроз, створення дієвої системи захисту їх від впливу можливих негативних факторів. Для вирішення цих непростих завдань необхідно передусім забезпечити ефективне функціонування національного страхового ринку.

Слід відмітити, що сучасний стан вітчизняного страхового ринку за своїми інституційними та функціональними характеристиками не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового страхового ринку, що стає на заваді процесам фінансової глобалізації та міжнародної інтеграції України. Формування ефективного страхового ринку вимагає цілісного підходу та зумовлює необхідність теоретико-методологічного та науково-методичного обґрунтування стратегії його розвитку. Саме це вказує на високу актуальність теми дослідження.

Вивченню теоретичних засад функціонування та розвитку страхового ринку присвячено наукові праці відомих зарубіжних учених: Л. Бевере, М.С. Жилкіної, Т. Коупленда, Л.А. Орланюк-Малицької, Л.І Рейтмана, Д.П. Фролова, В.В. Шахова, А.К. Шихова, Р.Т. Юлдашева, І.Ю. Юргенса та інших.

У вітчизняній економічній літературі ці проблеми відображені у працях таких науковців та практиків, як В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, А.В. Василенко, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, Л.М. Горбач, Л.М. Гутко, А.О. Єпіфанов, А.М. Єрмошенко, О.Д. Заруба, О.В. Козьменко, Н.І. Машина, М.В. Мних, С.С. Осадець, А.Л. Самойловський, Н.В. Ткаченко, В.П. Унинець-Ходаківська, В.М. Фурман, С.І. Юрій та інших.

Високо оцінюючи наукові здобутки вказаних авторів з даної проблематики, слід зауважити, що подальшого дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних з обґрунтуванням науково-методичних засад і розробкою практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку страхового ринку України.

Метою науково-технічного звіту є розвиток науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку страхового ринку України.

Поставлена мета передбачає вирішення таких наукових задач:

- узагальнити теоретико-методологічні та методичні підходи до розкриття змісту та економічної сутності страхового ринку, його класифікації, функцій та принципів;
- впорядкувати взаємозв'язки між страховим ринком і ринком фінансових послуг, а також страховим і фінансовим ринком;
- дослідити суб'єктно-об'єктну структуру страхового ринку, удосконалити класифікаційні ознаки та розробити класифікацію суб'єктів страхового ринку;
- дослідити динаміку розвитку національного страхового ринку шляхом здійснення аналізу стратегічних показників його функціонування;
- розкрити особливості впливу іноземного капіталу на стратегічні орієнтири розвитку вітчизняного страхового ринку;
- запропонувати використання показника фінансової безпеки страхового ринку України у якості бази для розгляду довгострокових перспектив його розвитку;
- розробити та обґрунтувати пропозиції щодо основних стратегічних напрямків розвитку страхового ринку України.

Об'єктом дослідження є процес і закономірності розвитку страхового ринку України у довгостроковій перспективі.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення стратегії розвитку страхового ринку України в сукупності його організаційно-економічних елементів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

У процесі дослідження залежно від його цілей і задач використовувалися наступні методи дослідження та аналізу економічних процесів: при дослідженні, удосконаленні та обґрунтуванні категоріального апарату – метод наукової абстракції; при визначенні сучасних закономірностей та основних напрямків розвитку страхового ринку – методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції; при здійсненні суб'єктно-об'єктного дослідження структури страхового ринку – метод системно-структурного аналізу; при обґрунтуванні ролі фінансових посередників у формуванні сучасної моделі вітчизняного страхового ринку – методи порівняння, групувань, вибірок; при обґрунтуванні стратегії розвитку національного страхового ринку – метод наукової абстракції.

Інформаційною базою дослідження є: дані фінансової звітності вітчизняних страхових компаній, законодавчі та нормативні акти з питань розвитку страхового ринку, статистичні звіти Держкомстату України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку України, інших органів державного і регіонального управління. Опрацьовано аналітичну інформацію науково-дослідних установ, монографічні дослідження та наукові публікації з питань розвитку страхового ринку.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

1.1. Методичні підходи до визначення поняття страхового ринку, його функцій, принципів та класифікації

Страхова діяльність обумовлена певними соціально-економічними потребами суспільства. Економічна необхідність страхового захисту пояснюється необхідністю створення такого різновиду людської діяльності, яка ґрунтується на акумуляції фінансових коштів з метою відшкодування збитків, заподіяних настанням шкідливих для здоров'я і матеріального благополуччя подій, як фізичним, так і юридичним особам, що створює сприятливі умови для безперебійного процесу громадського відтворення. Відносини в сфері страхування є важливим сегментом ринку фінансових послуг, а відтак потребують відповідного економічного та адміністративного (регулятивного) забезпечення на довгострокову перспективу.

Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансової безпеки країни. Без розвинутого страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності. Функціонування та розвиток страхового ринку України супроводжується численними проблемами економічного, нормативно-правового, організаційно-методологічного, інформаційно-аналітичного, кадрового і технологічного характеру. Чинне законодавство, що регламентує функціонування страхового ринку, не є логічно завершеним. Бракує й необхідних методичних розробок для підвищення ефективності діяльності страхових компаній. Часта зміна регуляторів страхового ринку не сприяє формуванню в Україні дієвої

системи страхового нагляду. Відчувається брак кваліфікованих фахівців страхової справи, а також ґрунтовних наукових досліджень і аналітичних матеріалів із страхової проблематики. Немає чіткого бачення стратегічного розвитку вітчизняного страхового ринку та його окремих складових [172, 176].

З огляду на значущість страхування у соціально-економічному розвитку держави, забезпеченні життєдіяльності людини і притаманні йому специфічні риси особливого значення набуває чітке й однозначне визначення сутності і специфічних особливостей страхового ринку. Проте в економічній літературі немає однозначної думки щодо категорії «страховий ринок».

Поняття «страховий ринок» поєднує в собі дві наукові категорії, а саме «ринок» та «страхування».

Так, ринок визначається як сфера обміну, в якій через взаємодію пропозиції і попиту утворюються ціни, сукупність існуючих і потенційних покупців товару, суспільний механізм розподілу благ за допомогою добровільного обміну, основна форма організації суспільного господарства в умовах товарного виробництва, що забезпечує взаємодію між виробництвом і споживанням, розподіл ресурсів в інтересах його учасників – власників цих ресурсів.

Ринок розглядається і як інститут, і як механізм, що зводить разом покупців (пред'явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг.

Наприклад, П.Е. Саумельсон і В.Д. Нордхаус визначають ринок як механізм, що дозволяє покупцям і продавцям спільно встановлювати ціни і визначати необхідну кількість товарів і послуг.

Під ринком розуміють і оптимальну систему, що дозволяє суспільству, члени якого переслідують власні інтереси досягти максимальних за даних обставин сукупних результатів [146].

Характеризують ринок і як об'єктивну економічну закономірність, механізм дії якою зводить разом покупців і продавців робіт, товарів, послуг і через взаємодію попиту і пропозиції формує ціни [176].

На думку Г.І. Черкасова, ринок є сукупністю різноманітних відносин між продавцями і покупцями (а також між самими продавцями і покупцями) з приводу обміну товарами.

Французький дослідник Р. Бойє (Boyer) наводить п'ять концепцій ринку, розглядаючи його як:

- місце, де регулярно зустрічаються продавці і покупці в процесі торгівлі;
- територію, на якій відбувається процес купівлі-продажу;
- сумарний платоспроможний попит, що пред'являється на певний вид товарів (послуг);
- саморегулюючий механізм попиту і пропозиції;
- економічну систему, в якій саморегулюючий (ринковий) механізм є панівною формою господарства.

Страховання найчастіше трактують як певний вид економічних відносин з приводу організації страхового захисту за рахунок створення і використання страхового фонду й інших фондів та ресурсів страховика з метою стабілізації економіки, розподілу ризиків, задоволення потреб страхувальників та власників, здійснення підприємницької діяльності, інвестування в економіку країни тимчасово-вільних коштів [1].

В економічній літературі існують різні погляди на природу страхового ринку як такого. Так, зокрема, висловлюється думка, що поняття «страховий ринок» є підкатегорією більш загального поняття «страхове господарство», що являє собою сукупність суспільних відносин у сфері страхування, пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням страхових послуг [109].

Проведений у дисертаційній роботі детальний огляд вітчизняної та зарубіжної літератури зі страхування, що включає наукові, навчальні, офіційні нормативні та законодавчі джерела, періодичні видання, дозволяє

зробити висновок про те, що існує декілька науково-методичних підходів до визначення страхового ринку:

- по-перше, це сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист;
- по-друге, це форма організації економічних відносин у сфері грошового обігу по формуванню та використанню страхового фонду й інших фондів та ресурсів страховика за допомогою купівлі-продажу страхових продуктів;
- по-третє, це сукупність страховиків, страхувальників, посередників, що приймають участь у реалізації відповідних послуг;
- по-четверте, це середовище, у якому функціонують страхові компанії;
- по-п'яте, це механізм перерозподілу фінансових ресурсів страхувальників та страховиків.

Обов'язковими умовами функціонування страхового ринку є наявність:

- об'єктів страхування, що мають споживчу вартість;
- потреби у страхових продуктах, послугах;
- суб'єктів страхових відносин: страхувальників, страховиків, страхових посередників;
- можливість прийняття рішень про участь у страховій угоді [4].

У процесі дослідження було систематизовано науково-методичні підходи щодо визначення категорії «страховий ринок» (див. табл. 1.1).

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що одна частина дослідників розглядає страховий ринок як сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист. Інші науковці визначають його як сферу грошових або суспільних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічний товар – страхова послуга.

Крім того, серед науковців існує думка, що під страховим ринком необхідно розуміти сукупність його суб'єктів (страховиків, страхувальників, посередників, що приймають участь в реалізації відповідних послуг) і страхових послуг, які є предметом купівлі-продажу.

Науково-методичні підходи до визначення категорії «страховий ринок»

Прізвище вченого-дослідника	Визначення
Ю.М. Журавльов	Страховий ринок – система економічних відносин, яка складає сферу діяльності страховиків і перестраховувальників в даній країні, групі держав і в міжнародному масштабі по наданню відповідних страхових послуг страхувальникам.
С.С. Осадець	1. Страховий ринок – це економічний простір, в якому взаємодіють страхувальники (формують попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, котрі задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти та брокери), а також організації страхової інфраструктури - асоціації та об'єднання, що діють на ринку. 2. Страховий ринок – сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу.
Л.О. Орланюк-Малицька	Страховий ринок – особлива сферу грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна послуга - страховий захист, формується пропозиція і попит на неї.
В.В. Шахов	Страховий ринок – це особливе соціально-економічне середовище, визначена форма економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.
С. Єфімов	Страховий ринок є особливою соціально-економічною структурою, визначеною сферою грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит та пропозиція на нього.
А.К. Шихов	Страховий ринок – це сфера специфічних економічних відносин, що складаються між страхувальниками (застрахованими особами, вигодонабувачами), що мають потребу в силу можливого випадкового настання несприятливих для їх матеріальних, нематеріальних цінностей (благ) у страховому захисті майнових інтересів, і страховиками, що забезпечують його за рахунок використання ними в цих цілях страхових фондів, що формуються зі сплачуваних страхувальниками грошових внесків (страхових премій).
В.Д. Базилевич	Страховий ринок – це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.
М.М. Сухоруков	Страховий ринок – окрема сфера послуг і специфічних соціально-економічних відносин, що включає в себе сукупність структурно пов'язаних між собою продавців і покупців страхових послуг (страхових продуктів), а також інших учасників страхових відносин, інтереси, потреби і діяльність яких реалізуються згідно з певними правилами і регулюються концепціями контролю, що поділяються учасниками ринкових страхових відносин.
М.В. Жарова	Страховий ринок – це система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу специфічного товару “страхова послуга” в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.
Н.М. Внукова	Страховий ринок – це складна багатофакторна динамічна система, що становить діалектичну єдність двох систем - внутрішньої системи (страхові продукти, система організації продажу страхових полісів і формування попиту, гнучка система тарифів, власна інфраструктура страховика) і зовнішнього оточення (система взаємодіючих сил, що оточують внутрішню систему ринку і впливають на неї).

Продовження табл. 1.1

Прізвище вченого- дослідника	Визначення
М.І. Басаков	Страховий ринок – система економічних відносин, що складає сферу діяльності страховиків та перестраховиків у даній країні, групі країн і міжнародному масштабі.
А.В. Криворучко	Страховий ринок – це сфера фінансово-економічних відносин між страховиками і страхувальниками по наданню страхових послуг і захисту майнових інтересів юридичних осіб і громадян, а також по здійсненню відповідної фінансової діяльності в межах чинного законодавства з боку комерційних страхових компаній і фірм чи державних організацій.
Л.М. Горбач	Страховий ринок – особлива соціально-економічна структура, частина фінансового ринку, сфера грошового обігу, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.
В.Й. Плиса	1. Страховий ринок – форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства. 2. Страховий ринок – сукупність страхових організацій, які беруть участь у наданні відповідних послуг.
Р.Т. Юлдашев	Страховий ринок – система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб в страховому захисті.
Я. Шумелда	Страховий ринок – економічні відносини в межах певної території, в процесі котрих формуються попит, пропозиція і ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов'язання згідно з ними.
М.С. Жилкіна	Страховий ринок – це економічний механізм, що поєднує інтереси страховиків і страхувальників щодо страхових послуг
І.Ю. Юргенс	Страховий ринок – це ринковий компонент національної системи страхування країни.
В.М. Фурман	Страховий ринок – це регульована система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які матеріалізуються у страхових, перестраховувальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.
О.В. Козьменко	1. Страховий ринок – самостійний сегмент фінансової системи країни. 2. Страховий ринок – сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг. 3. Страховий ринок – система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями послуг зі страхування та перестраховування і їхніми посередниками, у результаті яких здійснюється мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів. 4. Страховий ринок – одна з ланок загальноекономічного механізму реалізації сталого розвитку суспільства, що забезпечує стабільне функціонування суб'єктів господарювання в умовах невизначеності і ризику та озброює уповноважені органи інструментами страхової політики.

I, нарешті, необхідно виділити ще одну групу дослідників, яка розглядає страховий ринок як невід'ємну частину фінансового ринку, хоча більшість відносить страховий ринок до ринку фінансових послуг і відокремлює його від фінансового ринку.

Проведений аналіз дозволяв дати власне визначення даної економічної категорії.

Отже, страховий ринок – це система соціально-економічних відносин між його суб'єктами (страховики, страхувальники, страхові посередники) щодо здійснення операцій з купівлі-продажу страхових продуктів шляхом укладання страхового договору в процесі задоволення суспільних потреб в страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.

Страховий ринок виконує ряд взаємозв'язаних функцій. На підставі проведеного у рамках дисертаційного дослідження системного аналізу нами обґрунтовано функції страхового ринку та побудовано табл. 1.2.

Отже, ризикова функція страхового ринку матеріалізується внаслідок платної передачі страхувальником повної чи часткової відповідальності за наслідки ризику при настанні подій, визначених на законодавчому рівні або на договірних умовах.

Проте, попри динамічний розвиток страхового ринку, суспільство не може переоцінювати можливості страховиків з прийняття ризиків на страхування, які визначається рівнем капіталізації страхових компаній, природою конкретного ризику та вірогідністю його настання. Якщо вірогідність настання ризику не може бути оцінена за допомогою математичних правил законів великих чисел або ж очікувані збитки виявляються занадто значними для страховиків, вони будуть не в змозі виконати зобов'язання за договорами страхування, що спричинить масові банкрутства страхових компаній [4].

Сутність накопичувальної функції полягає як у збереженні коштів, що належать окремим господарюючим суб'єктам, так і в процесі капіталоутворення.

Функції страхового ринку

№ пор.	Назва функції	Характеристика
1.	Ризикова	Зміст полягає в передачі за певну плату страховику матеріальної відповідальності за наслідки ризику, обумовленого подіями, перелік яких вказаний в договорі страхування. У разі настання страхової події страхувальник пред'являє страховикові вимоги на відшкодування збитків. Чим вище вірогідність настання страхової події, тим вищою є плата за страхування.
2.	Заощаджувальна	Використовується виключно при страхуванні життя; за певний період часу накопичується страхова сума, яка виплачується надалі при дожитті до певного віку або при настанні певної події з урахуванням інвестиційного ризику.
3.	Накопичувальна	Страхування стає можливим лише за наявності у страховика певного капіталу, достатнього для покриття збитків, заподіяних страхувальнику визначеною страховою подією. З цією метою страхові компанії створюють систему страхових резервів, з яких надалі виплачують страхові відшкодування.
4.	Компенсаційна	Відшкодування збитків страхувальнику при настанні страхового випадку.
5.	Превентивна	Функція заходів для попередження настання страхової події.
6.	Інвестиційна	Вкладання тимчасово вільних коштів страховика в об'єкти підприємницької діяльності та інші види діяльності з метою отримання прибутку.
7.	Стабілізуюча	Забезпечення динамічної стабільності господарського комплексу і соціальної сфери країни.
8.	Бюджетозаміщувальна	Проявляється в певній економії бюджетних коштів.
9.	Розподільча (перерозподільча)	Обслуговування процесу розподілу доходів і вільних коштів підприємств та домогосподарств, перерозподіл коштів між страхувальниками.

10.	Контролююча	Відбувається внаслідок необхідності дотримання цільового формування й використання коштів страхового фонду, контролю за законним проведенням страхових операцій; проявляється і при складанні програм, методик актуарних розрахунків, прогнозів, що передують формуванню резервних фондів страхових компаній.
11.	Консалтингова	Надання консалтингових послуг одними учасниками ринку (страховими посередниками) іншим (страхувальникам).
12.	Організаційна	Реалізується шляхом організації системи взаємовідносин між страховиками та страхувальниками.
13.	Соціальна	Реалізується шляхом здійснення особистого страхування через надання додаткових соціальних послуг.

Оскільки страховий ринок значною мірою забезпечує динамічну стабільність усього господарського комплексу країни та її соціальної сфери, він, безперечно, виконує стабілізуючу функцію.

Деякі дослідники певною мірою вважають страховий ринок мірилом виробничої сили. Так надійність, яку забезпечує страхування майна підприємств є рівносильним дійсному прирощенню виробничих можливостей [153, 154]. Отже, завдання страхового ринку полягає в тому, щоб зробити непорушною капітальну цінність майна, незважаючи на руйнівність її фізичного складу. Через механізм страхування руйнується частина доходів, але стає економічно неруйнівною капітальна цінність. Таким чином, на нашу думку, можна з впевненістю стверджувати, що страховий ринок виконує виробничу функцію.

Інвестиційна функція реалізується шляхом:

- організації обігу коштів на ринку капіталу та акумулюванню незначних грошових коштів, що сплачуються кожним окремим страхувальником за договорами страхування, у величезні за обсягом інвестиційні фонди капіталів;

- спрямування страховиками накопичених фінансових ресурсів у різного роду інвестиції;
- стимулювання інвестиційної активності шляхом гарантування вітчизняним і зарубіжним інвесторам повернення вкладених коштів, відшкодування неотриманого доходу при настанні несприятливих подій, що спричиняють втрату інвестицій.

Попереджувальна (превентивна) функція втілюється в життя завдяки фінансуванню за рахунок коштів страхового фонду певних заходів з попередження, локалізації та зменшення негативних наслідків страхових випадків, що збільшує ступінь захищеності страхувальників від їх прояву.

Бюджетозаміщувальна функція проявляється, наприклад, в частковій компенсації збитків, що виникають внаслідок природних катаклізмів, можливості підвищення якості медичного обслуговування й рівня пенсійного забезпечення певних категорій пенсіонерів, а відтак – певній економії бюджетних коштів.

Виконання страховим ринком контролюючої функції відбувається внаслідок необхідності дотримання цільового формування й використання коштів страхового фонду, контролю за законним проведенням страхових операцій. Вона проявляється при складанні програм, методик актуарних розрахунків, прогнозів, що передують формуванню резервних фондів страхових компаній.

Водночас, на наш погляд, для всебічної характеристики функціонального призначення страхового ринку слід виокремити та з'ясувати специфічні функції, притаманні окремим професійним учасникам страхового ринку, а також окремим видам страхування. Так, зокрема, функціями страхових компаній є, передусім, задоволення платоспроможного попиту фізичних і юридичних осіб на страхові послуги, гарантування страхувальникам безумовного виконання договірних умов тощо. Функціональне призначення страхових брокерів полягає в пошуку найбільш надійних страхових компаній, проведенні складних експертиз ризиків і

допомозі у виборі відповідного страхового захисту, наданні пов'язаних з ризик-менеджментом консультаційних послуг, здійсненні кептивного менеджменту тощо. Недаремно, за оцінкою Business Insurance, у лютому 2007 року рейтинг найбільших консалтингових фірм світу очолював всевітньо відомий страховий брокер Marsh.

Крім того, страховий ринок виражає свою сутність через розподільчу функцію, обслуговуючи процес розподілу доходів і вільних коштів підприємств та домашніх господарств. Водночас при формуванні та використанні страхових резервів відбувається також і перерозподіл коштів між страхувальниками. Ті з них, для яких у певному періоді не настала страхова подія, сплативши страхові внески, не отримують жодних виплат. І навпаки, страхувальникам, які зазнали серйозних збитків в результаті настання страхового випадку, виплачується відшкодування в сумах, значно більших за внесені страхові платежі.

Динамічний розвиток страхового ринку забезпечується певними принципами, а саме:

- верховенство права – цей принцип базується на здійсненні правового регулювання страхової діяльності;
- системність – полягає в узгодженні заходів щодо реформування страхового ринку із заходами і планами інших галузей економіки;
- конкурентність – держава гарантує всім страхувальникам і страховикам (вітчизняним і іноземним) вільний вибір видів страхування та рівні можливості у здійсненні діяльності, створює сприятливі умови для розвитку страхування з метою забезпечення реалізації права на ефективний страховий захист та вільний вибір страховика;
- стабільність – забезпечення сталого надійного і привабливого страхового ринку шляхом створення державою зрозумілих та ефективних механізмів і правил його функціонування;
- обмеження присутності держави на страховому ринку – держава поступово відмовляється від проявів монополізму на страховому ринку,

не втручається в діяльність страховиків, крім питань оподаткування, формування статутних капіталів, встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів, контролю за платоспроможністю страховиків;

- мотивація діяльності страховиків і страхувальників – держава створює умови, за яких фізичні та юридичні особи зацікавлені у страхових послугах, а страхові компанії – у наданні цих послуг;
- довіра – внутрішня рушійна сила розвитку страхового ринку, заснована на моральній та матеріальній відповідальності страховика перед страхувальником, на надійному правовому захисті страхувальника [25].

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, що відбуваються у світі, важливим науковим і прикладним аспектом дослідження страхового ринку є створення чіткої системи його класифікаційних ознак. Ми пропонуємо розглянути загальні ознаки, за якими можна дослідити страховий ринок (рис. 1.1).

Виходячи з визначених класифікаційних ознак, розглянемо види страхових ринків.

Отже, за територіальною ознакою можна виділити наступні види страхового ринку:

- місцевий (регіональний) – задовольняє страхові інтереси певного географічного регіону в межах однієї країни;
- національний (внутрішній) – задовольняє інтереси, що переросли межі регіону і розширились до рівня країни;
- світовий (зовнішній) – задовольняє попит на страхові послуги в масштабі світового господарства.

В залежності від місця споживання страхових послуг деякі дослідники виділяють:

- внутрішній страховий ринок;
- зовнішній страховий ринок;
- міжнародний страховий ринок.

Рис. 1.1. Загальні ознаки класифікації страхового ринку [1]

Крім того, страховий ринок можна поділити за видами страхування:

- особисте страхування – форма захисту від ризиків, що загрожують життю, здоров'ю та працездатності людини;
- майнове страхування – форма захисту від ризиків, що загрожують майну чи групі речей від втрати чи пошкодження, а також підприємницьких ризиків;
- страхування відповідальності – форма захисту від ризиків, що загрожують третій особі (її здоров'ю чи майну).

У свою чергу кожний з вищезазначених ринків можна поділити на відособлені сегменти у відповідності до підвидів (підгалузей) страхування, в залежності від форми здійснення страхової послуги, об'єкту страхування, роду небезпек тощо. Зокрема, ринок особистого страхування включає:

страхування від нещасних випадків, медичне страхування, страхування життя. Ринок страхування життя, в свою чергу, можна поділити в залежності від виду договору: змішане страхування життя, страхування на випадок смерті тощо.

За типом державного регулювання страхові ринки поділяються на:

- авторитарний тип – кожний конкретний вид страхування проходить процедуру ліцензування і повинен відповідати певній системі вимог щодо правил страхування, фінансово-господарській діяльності страхової компанії; конкуренція між страховиками чітко регламентується;
- ліберальний тип – операції по страхуванню хоча і підлягають ліцензуванню, проте нагляд за діяльністю страхових компаній практично відсутній;
- змішаний тип – виражена система регламентації діяльності страхових компаній поєднується з досить гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції.

За напрямком розвитку страховий ринок поділяється на:

- екстенсивний – передбачає швидке зростання кількості страхових компаній з невисоким рівнем платоспроможності та звуженим асортиментом страхових послуг;
- інтенсивний – передбачає укрупнення страхових компаній, збільшення власного капіталу, покращення фінансового стану, розширення асортименту страхових послуг.

За станом попиту страховий ринок буває:

- насичений;
- ненасичений [1, 128].

Наведений перелік класифікаційних ознак і відповідних ринків не є вичерпним, тому в дисертаційній роботі нами систематизовано науково-методичні підходи щодо класифікації страхових ринків (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація страхових ринків

Класифікаційна ознака	Вид страхового ринку
1. Територіальна належність	- внутрішній; - зовнішній
2. Масштаб	- національний; - регіональний; - світовий (глобальний)
3. Рівень розвитку	- розвинений; - той, що розвивається
4. Напрямок розвитку	- екстенсивний; - інтенсивний
5. Повноцінність	- повноцінний; - обмежений
6. Тип державного регулювання	- авторитарний (жорсткий); - ліберальний (м'який); - змішаний
7. Рівень страхової ємності	- напружений; - ненапружений
8. Стан попиту	- насичений; - ненасичений
9. Консолідація	- консолідований; - неконсолідований
10. Диверсифікованість	- диверсифікований; - однорідний
11. Різновиди ринку	- страхування; - перестраховування
12. Рівень конкуренції	- конкурентний; - неконкурентний
13. Співвідношення попиту і пропозиції	- ринок продавця; - ринок покупця
14. Обов'язковість страхування	- обов'язкового страхування; - добровільного страхування
15. Страхова галузь	- майнового страхування; - особистого страхування; - страхування відповідальності; - страхування підприємницьких ризиків
16. Стан	- стабільний; - динамічний; - депресивний
17. Рівень структуризації	- структурований; - неструктурований
18. Технологічність	- традиційний; - електронний (он-лайнний)

Страховий ринок є складною багатофакторною динамічною системою – групою регулярно взаємодіючих і взаємозалежних окремих складових частин, що утворюють єдине ціле. Страхова система взаємодіє з навколишнім середовищем за допомогою зовнішніх зв'язків, які характеризують як вплив оточення на систему, так і дію системи на середовище. Таким чином, страховий ринок являє собою діалектичну єдність двох систем: внутрішньої системи і зовнішнього оточення.

Об'єктивною основою розвитку страхового ринку є потреба забезпечення безперервності фінансово-господарської діяльності, що виникає в процесі відтворення, і надання грошової допомоги у разі настання непередбачених несприятливих подій. Страховий ринок відіграє значну роль для розвитку та ефективного функціонування фінансового сектора національної економіки, оскільки страхові компанії фактично є посередниками між учасниками фінансового ринку.

Місце страхового ринку у фінансовій системі країни обумовлене як роллю різних фінансових інститутів у фінансуванні страхового захисту, так і їх значенням як об'єктів розміщення інвестиційних ресурсів страхових компаній і обслуговування страхової, інвестиційної й інших видів діяльності.

Загальна доступність страхування визначає безпосередні зв'язки страхового ринку з фінансами підприємств, фінансами домогосподарств, банківською системою, ринком цінних паперів, в рамках яких реалізуються відповідні страхові відносини. Специфічні відносини складаються між страховим ринком і державним бюджетом та державними позабюджетними фондами, що пов'язано з організацією системи обов'язкового страхування.

Стійкі фінансові відносини має страховий ринок з ринком цінних паперів, банківською системою, валютним ринком, державними і регіональними фінансами, де страхові компанії розміщують страхові резерви й інші інвестиційні ресурси.

Функціонування страхового ринку відбувається в рамках фінансової системи, як на партнерській основі, так і в умовах жорсткої конкуренції. Це

стосується конкурентної боротьби між різними фінансовими інститутами за вільні грошові кошти населення і господарюючих суб'єктів.

Таким чином, дослідивши взаємозв'язки між страховим ринком та іншими елементами фінансової системи, нами доведено, що місце страхового ринку визначається двома обставинами: з одного боку існує об'єктивна необхідність у страховому захисті, що призводить до утворення ринку страхових послуг; з іншого – грошова форма організації фондів забезпечення страхового захисту пов'язує цей ринок з фінансовим [72].

1.2. Особливості інституційної побудови страхового ринку, його структура та інфраструктура

Страховий ринок являє собою досить складне явище, має свою внутрішню структурну побудову та зовнішнє оточення. Його внутрішня структура, з одного боку, представлена сукупністю суб'єктів страхового ринку, з іншого – об'єктами, тобто страховими продуктами, що реалізуються. При цьому зовнішнє оточення представлено ланками фінансової системи держави та сферою міжнародних фінансів, зв'язок з якими визначається напрямками руху грошових потоків.

Внутрішня структурна побудова страхового ринку за суб'єктами страхових відносин представлена наступними учасниками:

- уповноважені органи державного регулювання страхового ринку;
- структурні елементи страхового ринку:
  - страховики;
  - страхувальники;
- інфраструктурні елементи страхового ринку:
  - об'єднання страховиків;
  - прямі страхові посередники;

- непрямі страхові посередники;
- нестрахові посередники.

Невід'ємною частиною страхового ринку є його об'єкти – страхові послуги (продукти).

На підставі вищевикладеного нами розроблено класифікацію учасників страхового ринку, у якій, на відміну від існуючих підходів, що виділяють три базові суб'єкти ринку: страховиків, страхувальників і страхових посередників, але функціонально не розділяють їх, пропонується виокремити систему структурних та інфраструктурних суб'єктів. До числа перших віднесено страховиків і страхувальників, до числа других – об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників. (рис. 1.2). Розглянемо основні структурні елементи страхового ринку на прикладі страхового ринку України.

Основними фінансовими інститутами, що діють на страховому ринку і відповідно надають страхові послуги, є страхові компанії (страховики), які створюються з метою одержання прибутку та використання його в інтересах засновників за рахунок розміщення страхових резервів і надання послуг зі страхування, перестрахування та страхового посередництва підприємствам, організаціям та установам різної форми власності, а також фізичним особам [135].

Страхові компанії класифікуються за організаційно-правовою формою, метою діяльності, спеціалізацією.

Закон України «Про страхування» визначає, що страхові компанії можуть бути створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Господарським Кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом, при умові, якщо вони одержали в установленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [53]. В Україні, як і в багатьох інших державах, основу національної страхової системи становлять компанії у вигляді акціонерних товариств (близько 90%).

Рис. 1.2. Класифікація учасників страхового ринку

При цьому близько 70% страховиків існує у формі приватних (закритих) акціонерних товариств, близько 20% – у формі публічних (відкритих) акціонерних товариств.

Це пояснюється наступними причинами:

- створення відкритих акціонерних товариств тривалий час стримувалося низькими вимогами до розміру статутного фонду страховика та відсутністю розвиненого ринку цінних паперів;
- статус закритого акціонерного товариства дає змогу контролювати поширення акцій серед певної категорії учасників страхової компанії, що, як правило, відповідає інтересам засновників;
- вітчизняне законодавство не передбачає можливості створення страхових компаній у вигляді товариств з обмеженою відповідальністю;
- процедура створення закритого акціонерного товариства істотно спрощена, що дозволяє економити час і кошти.

У самій основі акціонерного товариства закладені переваги цього виду компанії. Акціонерна форма нагромадження статутного капіталу дає змогу залучати до страхової індустрії багатьох юридичних і фізичних осіб, зацікавлених вигідно розмістити свої інвестиції. До того ж страхова індустрія при обґрунтованому державному регулюванні має всі можливості для отримання прибутку на рівні, що перевищує середню рентабельність інших видів економічної діяльності [1, 129, 153].

Перспективнішими для страхової індустрії є відкриті акціонерні товариства. Це компанії, що орієнтуються на великі обсяги страхових послуг. Вони вимагають пошуків коштів у багатьох власників, які здебільшого не схильні до активної участі в керівництві фірмою. Залучати кошти таких осіб вдається завдяки продажу компаніями акцій на фондовому ринку. На сьогодні в Україні вживаються заходи щодо збільшення статутного фонду страхових компаній, стимулюється організований продаж і купівля акцій на фондовому ринку. Отже, є всі підстави очікувати, що акціонерні товариства

відкритого типу незабаром посядуть і утримуватимуть провідне місце на вітчизняному страховому ринку.

Зовсім незначна кількість страхових компаній створена у формі товариств з додатковою відповідальністю (9%) – це товариства, статутний фонд яких поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном у кратному розмірі до внеску кожного учасника.

В Україні страховими компаніями можуть бути також фінансові установи, створені у формі повного та командитного товариства. За статистикою майже 1% – це страховики, створені у формі повних товариств, і всього 3 компанії приходить на командитні товариства.

Повним визначається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном [154]. Управління діяльністю повного товариства здійснюється згідно загальної згоди всіх учасників. Кожен учасник має один голос, незалежно від своєї долі в капіталі, якщо іншого не вказано в статуті. Такий порядок визначається необмеженим характером їх відповідальності, кожен з учасників має право діяти від імені товариства. При сумісному веденні справ для здійснення кожної угоди вимагається згода всіх учасників.

Головною особливістю повного товариства є вирішення питання про відповідальність учасників за зобов'язаннями страховика. При недостатності майна страховика відповідальність покладається на учасників, які відповідають за зобов'язаннями товариства солідарно всім майном, на яке може бути звернуте стягнення.

Командитне товариство – це комерційна організація, яка заснована на сукупному капіталі, що має дві категорії членів: повні товариші та вкладники – командити. Повні товариші здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства та відповідають по зобов'язанням товариства

усім своїм майном. Командити несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, в межах сум внесених ними вкладів та не приймають участі в підприємницькій діяльності товариства. Управління діяльністю здійснюється тільки повними товаришами. Вкладники не мають права участі в управлінні та веденні справ страхової компанії та виступати від її імені. Єдиний обов'язок вкладника – внесення вкладу в статутний капітал, це і є обов'язковою умовою отримання прибутку.

У переліку дозволених в Україні видів страхових організацій немає товариств з обмеженою відповідальністю. Відомо, що подібні підприємницькі структури дуже поширені у сімейному бізнесі. Власники в разі будь-якої небезпеки несуть відповідальність за борги лише в межах зроблених внесків до статутного фонду. Умови створення товариств з обмеженою відповідальністю захищають від проникнення в їхню справу небажаних учасників. Поряд з позитивними існують і численні негативні фактори, зокрема обмежені можливості збільшення статутного капіталу, труднощі контролю за діяльністю товариств, що особливо важливо в сфері страхових послуг.

За формою власності страхові підприємства класифікуються на державні і колективні. Абсолютна більшість українських страховиків є колективними недержавними, хоч в деяких з них є державна частка у вигляді внеску в статутний фонд коштів державних підприємств чи організацій. Залишається державна частка в одній з найбільших українських страхових компаній – Національній страховій компанії «Оранта». Значною є участь держави в страховій компанії «Крим-Оранта» та компанії з надання медичних послуг іноземцям – «Укрінмедстрах».

За спеціалізацією діяльності страхові компанії діляться на чотири групи. До першої відносяться ті, що займаються загальним (ризиковим) страхуванням, до другої – ті, що займаються страхуванням життя, до третьої – ті, що займаються тільки перестраховальними операціями (професійні перестраховки), до четвертої – ті страховики, що паралельно

здійснюють як ризикове страхування, так і страхування життя (так зване композитне страхування). На початок 2010 р. в Україні загальне (ризикове) страхування здійснювали 378 компаній, страхування життя – 72 компанії, а перестрахованням професійно займалося лише одне товариство – Українська Перестраховальна Компанія (м. Львів), композитне страхування в Україні, як і в більшості країн світу, заборонено [66, 122].

За критерієм прибутковості страхові компанії можна поділити на два види:

- метою яких є отримання прибутку (комерційні);
- метою яких є надання високоякісних послуг застрахованим (некомерційні).

Другий вид страховиків має назву товариства взаємного страхування (ТВС). Особливість їх організації полягає в тому, що вони створюються в формі акціонерних товариств, де кожен учасник (член) товариства одночасно є застрахованим. Сторонні особи (не учасники ТВС) в ньому страхуватися не можуть. В таких умовах прибутковість як мета діяльності зникає, а на перше місце виходить виплата високого страхового відшкодування. Ще однією особливістю товариств взаємного страхування є відсутність регулярної сплати страхових платежів. Товариства взаємного страхування є однією з перших форм організації страхових компаній, і вони є досить поширеними на сучасних страхових ринках країн Західної Європи, Азії та Північної Америки. В Україні ТВС не функціонують, хоча спроби організувати їх були.

За спектром страхових послуг, що пропонуються, виділяють:

- універсальні страхові компанії;
- спеціалізовані страхові компанії;
- кептивні страхові компанії.

Універсальні страхові компанії – це страховики, що надають широкий перелік послуг зі страхування та перестраховання.

Спеціалізовані страхові компанії – це страховики, що спеціалізуються на наданні певних видів страхових послуг.

В Україні, як і в більшості інших країн, переважають саме універсальні страхові компанії.

На страховому ринку продовжується диверсифікація компаній за відомчим принципом – створення власних кептивних страхових компаній при галузях, відомствах, сферах виробництва і навіть при окремих фінансово-кредитних установах (банках) і підприємствах.

Кептивна страхова компанія – це дочірня компанія, яка створена промисловим або комерційним підприємством (концерном, фінансово-промисловою групою тощо) з метою покриття його власних ризиків.

Основною метою створення кептивних страхових компаній є зберігання коштів, направлених на страхування, в розпорядженні та під контролем засновників материнської компанії, які водночас являються і клієнтами своїх кептивних компаній.

Кептивні страхові компанії надають низку економічних переваг своїм власникам, а саме:

- економія на витратах на страховий захист, використання тарифів, нижчих за ринкові, включення прибутку кептивного страховика в загальний прибуток групи;
- збільшення розміру власного утримання підприємства через визначення франшизи для дрібних і середніх збитків, які можуть бути покриті материнською компанією;
- формування резерву для непередбачуваних ситуацій з огляду на особливості податкового законодавства.

На сьогодні потенційні можливості отримання економічної вигоди від володіння кептивами в Україні використовуються переважно в межах збереження страхових платежів та виплат усередині певної групи підприємств, використання механізму страхових виплат для зменшення оподаткованого прибутку.

Іншою великою групою суб'єктів страхового ринку є страхувальники.

Страховальники – це юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування (добровільне страхування) або є страховальниками відповідно до законодавства (обов'язкове страхування).

Страховальники можуть укласти зі страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб).

Страховальник зобов'язаний:

- своєчасно вносити страхові платежі;
- укладаючи договір страхування, надавати інформацію страховикові про всі обставини, які мають значення для оцінки страхового ризику;
- повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо об'єкта;
- вживати заходів для запобігання та зменшення збитків;
- повідомити страховика про настання страхового випадку в термін, передбачений умовами страхування.

Загальний розвиток економіки країни, а також ступінь розвитку страхового ринку визначає структурне співвідношення юридичних і фізичних осіб – страховальників. На розвинутих страхових ринках за кількістю укладених страхових договорів переважають страховальники – фізичні особи. На страховому ринку України домінують юридичні особи, що пояснюється, в першу чергу, пануванням банківського сектору, низькою страховою культурою та невисоким рівнем доходів населення.

Страховикам, як і іншим господарюючим суб'єктам, притаманно почуття єдності для вирішення загальних питань та захисту своїх інтересів. Різноманітні союзи, асоціації, ліги підприємців існують в багатьох галузях народного господарства. Можливість створення і порядок реєстрації об'єднань страховиків передбачені ст. 13 Закону України «Про страхування» від 04.10.2001 р. [135].

Найбільш впливовим об'єднанням українських страховиків являється Ліга страхових організацій України (ЛСОУ), членами якої на 01.01.2010 р. були 152 страхових компаній України [122].

Лігу страхових організацій України було засновано у 1992 р. як добровільне, недержавне, неприбуткове об'єднання страхових організацій, основними завданнями якого є сприяння розвитку страхового ринку, захист прав та інтересів страховиків – членів ЛСОУ, сприяння формуванню і вдосконаленню правової бази страхової діяльності, підвищення кваліфікації і професіоналізму керівників і фахівців страхових організацій та інші.

Законодавчу підтримку в Україні отримали різні об'єднання страховиків. Перелік і функції деяких з них наведено в табл. 1.4.

При дослідженні проблем розвитку страхового ринку актуальним є вивчення його інфраструктури. Проте дана проблематика обходиться увагою більшістю авторів. Визначення «інфраструктура страхового ринку» можна знайти далеко не в кожному підручнику або монографії зі страхування.

Вважаємо цікавим визначення проф. Д.Е. Турбіної: «Інфраструктура страхового ринку – це система відносин і взаємодій між професійними учасниками страхового ринку і фахівцями інших видів діяльності, яка сприяє ефективному функціонуванню страхування і якісному наданню страхових (перестраховальних) послуг». При цьому до суб'єктів страхової інфраструктури автор відносить аварійних комісарів, сюрвейєрів, диспашерів, актуаріїв, страхових аудиторів, спеціалізованих і багатопрофільних консультантів; у той же час виключаючи страхових брокерів і агентів [53, 166].

Іншої точки зору дотримується М.М. Александрова: суб'єктами інфраструктури вона визначає прямих посередників (страхові агенти та брокери), непрямих (андерайтери, сюрвейєри, аварійні комісари, диспашери та інші) і нестрахових посередників [1].

На наш погляд, інфраструктура страхового ринку – це система інститутів сприяння створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг і відповідних цим інститутам різних регулюючих механізмів, таких, що забезпечують економічно вигідні умови для ефективної взаємодії між страхувальниками і страховиками на страховому ринку.

Об'єднання страховиків та учасників страхового ринку України

№ пор.	Назва об'єднання	Основні функції
1.	Ліга страхових організацій України (ЛСОУ)	Сприяння розвитку страхового ринку; участь у формуванні та вдосконаленні нормативно-правової бази страхової діяльності; розробка рекомендацій з питань методології страхової справи; формування інформаційного поля навколо діяльності учасників страхового ринку
2.	Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ)	Обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів; виступає гарантом платоспроможності своїх членів щодо страхових зобов'язань з цього виду страхування
3.	Морське страхове бюро (МСБ)	Координація діяльності національних страховиків в галузі страхування на морському транспорті
4.	Авіаційне страхове бюро (АСБ)	Максимальне використання можливостей українських страхових компаній при розподілі авіаційних ризиків
5.	Українське медичне страхове бюро (УМСБ)	Сприяння розвитку відкритого і рівно доступного медичного страхового ринку України шляхом впровадження єдиних правил, вимог та стандартів діяльності
6.	Ядерний страховий пул	Постійна координація діяльності учасників в галузі страхування ядерних ризиків; забезпечення їх фінансової стабільності і гарантій страхових виплат; сприяння в реалізації міжнародних договорів в сфері страхування ядерних ризиків
7.	Будівельний страховий пул	Забезпечення страхового захисту інвесторів (юридичних та фізичних осіб) будівельної галузі
8.	Авто-КАСКО пул	Координація діяльності учасників пула в галузі страхування автотранспортних ризиків
9.	Товариство актуаріїв України (ТАУ)	Сприяння розвитку професії актуарія в Україні
10.	Всеукраїнська асоціація аварійних комісарів (ВААК)	Налагодження постійних зв'язків між аварійними комісарами і іншими фахівцями в сфері визначення причин настання страхового випадку; захист спільних інтересів членів асоціації

Грунтуючись на аналізі наукової літератури, слід зазначити, що до інфраструктури страхового ринку слід відносити організації, які сприяють страховій діяльності, підвищують її ефективність, але не займаються власне страхуванням і, відповідно, що не створюють страхових фондів. Слід виділяти посередницьку, ділову і інституційну інфраструктуру страхового ринку.

Посередницьку інфраструктуру страхового ринку складають збутові структури: страхові агенти, брокери та організації – нові канали просування страхових послуг. Іншим елементом інфраструктури страхового ринку є організації по забезпеченню страхової та перестрахової діяльності; організації, що займаються попередженням випадків страхового шахрайства і веденням відповідних баз даних, аутсорсингом деяких функцій діяльності страховиків; інвестиційні компанії, організації, що займаються оцінкою майна, ризиків і збитків; організації, що спеціалізуються на наданні консалтингових і рекламних послуг страховикам, наукові й освітні установи, а також інформаційні агентства (ділова інфраструктура страхового ринку).

Серед інституційної інфраструктури страхового ринку, що забезпечує функції суспільного і державного регулювання страхового ринку, слід відзначити державні наглядові органи, товариства по захисту прав і інтересів страхувальників та застрахованих осіб, а також гарантійні фонди. Віднесення гарантійних фондів до організацій інституційної інфраструктури страхового ринку викликано тим, що вони відіграють на страховому ринку важливу роль в підвищенні довіри страхувальників до самого інструменту страхування. Гарантійні фонди можуть створюватися як за рішенням державних органів, так бути результатом прояву саморегулювання страхового ринку, коли їх створюють за рішенням союзів або асоціацій страховиків. Важливу роль в розвитку інфраструктури страхового ринку відіграють не лише державні органи, відповідальні за стан страхового ринку, але й об'єднання страховиків, страхових посередників, дослідників страхового ринку, які також відносяться до інституційної інфраструктури.

Слід відмітити, що інфраструктура страхового ринку досить різноманітна за родом своєї діяльності, може бути проявом функцій різних організацій страхового ринку, а окремі її елементи розвинені в різному ступені.

До функцій інфраструктури страхового ринку слід віднести:

- створення умов для більш ефективної діяльності страхових компаній;
- забезпечення збалансованості попиту та пропозиції на страховому ринку;
- формування умов для створення страхового бізнесу (освітні послуги, незалежний аудит, актуарне оцінювання тощо);
- забезпечення інформаційно-посередницьких послуг для основних суб'єктів ринку: страхувальника та страховика;
- створення наукового супроводу розвитку страхового ринку.

Страховий ринок передбачає самостійність суб'єктів ринкових відносин, їхнє рівноправне партнерство, розвинуту систему горизонтальних та вертикальних зв'язків між ними. Він забезпечує органічний зв'язок між цими суб'єктами шляхом спільного визнання потреби у страховій послугі, що є продуктом цілеспрямованої діяльності страхової компанії та пропонується на страховому ринку на умовах еквівалентного обміну з метою отримання прибутку.

При цьому важливе значення у з'ясуванні природи страхового ринку має чітке визначення його об'єкту. Слід зазначити, що сьогодні відсутнє однозначне трактування цього чинника функціонування страхового ринку. На думку одних фахівців, страховики виробляють і продають страхові послуги, на думку інших страхові продукти. Більше того, існують точки зору, які ототожнюють поняття «страховий продукт» і «страхова послуга» або ж відокремлюють кожне з них.

Дослідивши різні науково-методичні підходи, ми дійшли висновку, що у більшості випадків саме комплекс зобов'язань страховика, передумови та обставини виконання цих зобов'язань формують поняття страхового продукту. І лише у разі настання страхового випадку страховий продукт перетворюється у страхову послугу, тобто конкретизується в ній. Момент

виникнення страхового продукту співпадає з моментом першого страхового внеску страхувальника або ж з моментом підписання страхового договору, тоді як страхова послуга виникає та реалізується тільки у разі настання страхового випадку. Якщо ж страховий випадок не відбувся – страхова послуга не зможе реалізуватися, а без реалізації страхової послуги неможливе саме страхування. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що поняття «страховий продукт» є значно ширшим, ніж поняття «страхова послуга».

Таким чином, у якості об'єкту страхового ринку ми розглядаємо саме страховий продукт, а не страхову послугу, оскільки остання – це кінцевий результат діяльності страхової компанії щодо задоволення потреб клієнтів (страхувальників), пов'язаних із захистом їх майнових інтересів. При цьому страховий продукт, на нашу думку, – це комплекс зобов'язань страховка, а також передумови та обставини їх виконання, що надається страхувальнику при укладанні страхового договору і реалізується шляхом матеріального відшкодування у разі настання страхового випадку.

Основними споживачами страхового ринку, як уже зазначалося, є фізичні та юридичні особи (страхувальники). Саме для них страхові компанії розробляють різноманітні страхові продукти, визначають програму страхування, формують попит та пропозицію на свої послуги.

Перелік видів страхування, якими може скористатися страхувальник, являє собою асортимент страхових продуктів. Усі обов'язкові та добровільні види страхування включені до Закону України «Про страхування» і відображені в статтях 6 та 7 [135].

У вітчизняному законодавстві за об'єктом страхування виділено три його галузі:

- особисте страхування;
- майнове страхування;
- страхування відповідальності.

В якості об'єкта в особистому страхуванні виступають майнові інтереси, пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією людини. Особисте страхування поєднує ризикову та заощаджувальну функції.

У майновому страхуванні об'єктом виступають майнові інтереси, пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням майном. Економічне призначення цього виду страхування – відшкодування збитків, які виникають при настанні страхового випадку. Страхувальниками виступають не тільки власники майна, але й інші юридичні та фізичні особи, які відповідають за збереження даного майна.

Страхування відповідальності – галузь страхування, де об'єктом виступають майнові інтереси, пов'язані з відшкодуванням страхувальником заподіяної їм шкоди особі або її майну, а також збитку, нанесеного юридичній особі.

Через страхування відповідальності реалізується страховий захист економічних інтересів тих осіб, які можливо заподіють шкоду або призведуть до збитку та втрат.

У відповідності до особливостей класифікації страхування, галузі поділяються на види, а види – на підвиди.

Так, зокрема, особисте страхування поділяється на:

- страхування життя;
- страхування від нещасних випадків;
- медичне страхування.

Майнове страхування поділяється на види за формою власності та соціальним групам страхувальників. За цими ознаками розрізняють майно суб'єктів господарювання: державне, приватне, орендне, громадян.

Особливою ознакою в класифікації майнового страхування є виділення небезпек, що ієрархічно не пов'язані між собою:

- страхування майна від вогню;

- страхування сільськогосподарських культур від засухи та інших стихійних лих;
- страхування тварин від падежу та вимушеного забою;
- страхування транспортних засобів від аварій, викрадення та інших небезпек.

Страхування відповідальності поділяється на наступні види:

- страхування заборгованості;
- страхування на випадок відшкодування заподіяної шкоди [135].

В свою чергу кожний із підвидів страхування має свою більш детальну класифікацію.

Наприклад, в особистому страхуванні життя виділяють: страхування дітей, страхування на випадок смерті, рентне страхування, пенсійне страхування тощо.

В особистому страхуванні від нещасних випадків виділяють: обов'язкове страхування пасажирів, страхування працівників ризикових професій, індивідуальне страхування тощо.

У майновому страхуванні підприємств виділяють: страхування основних засобів, оборотних активів, фінансових ризиків тощо. У майновому страхуванні громадян виділяють: страхування майна першої категорії (пріоритетне майно: житло, тварини тощо), страхування майна другої категорії (майно, втрата якого зачіпає особисті інтереси).

У страхуванні відповідальності заборгованості найчастіше виділяють: страхування кредитів, депозитів тощо.

У страхуванні відповідальності на випадок заподіяної шкоди – страхування професійної відповідальності, відповідальності власників транспортних засобів тощо.

Зазначені підвиди підлягають ще детальнішому поділу в залежності від об'єктів страхування та роду небезпек.

Висновки до першого розділу

1. В результаті проведеного аналізу науково-методичних підходів визначено, що страховий ринок переважно розуміється як: сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист; форма організації економічних відносин у сфері грошового обігу щодо формування та використання ресурсів страховика за допомогою купівлі-продажу страхових продуктів; сукупність страховиків, страхувальників, посередників, що приймають участь у реалізації відповідних послуг; середовище, у якому функціонують страхові компанії; механізм перерозподілу фінансових ресурсів страхувальників та страховиків.

2. Страховий ринок, на нашу думку, слід визначати як систему соціально-економічних відносин між його суб'єктами (страховики, страхувальники, страхові посередники) щодо здійснення операцій з купівлі-продажу страхових продуктів шляхом укладання страхових договорів в процесі задоволення суспільних потреб в страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.

3. На основі систематизації науково-методичних підходів до визначення місця страхового ринку у фінансовій системі країни досліджено взаємозв'язки між страховим ринком і ринком фінансових послуг, а також страховим і фінансовим ринком. При цьому обґрунтовано, що страховий і фінансовий ринки є самостійними складовими фінансової системи країни, які мають зону перетину у сфері інвестиційної діяльності страховиків, а взаємозв'язок між страховим ринком і ринком фінансових послуг відбувається в межах ринку страхових послуг.

4. Розробка ефективної стратегії розвитку страхового ринку потребує систематизації його функцій. З цією метою запропоновано наступну класифікацію функцій страхового ринку: ризикова, заощаджувальна, накопичувальна, компенсаційна, превентивна, інвестиційна, стабілізуюча,

бюджетозаміщувальна, контролююча, консалтингова, розподільча, організаційна та соціальна. Виділення консалтингової і соціальної функцій свідчать про необхідність розвитку на вітчизняному страховому ринку системи страхового посередництва та особистого страхування.

5. Проведений аналіз класифікаційних ознак, як бази поділу страхового ринку довів, що переважна більшість класифікацій по цілому ряду позицій перетинаються між собою, а при ідентифікації того чи іншого виду страхового ринку не завжди спостерігається відповідність класифікаційній ознаці, що вносить певну неузгодженість як у теоретичні дослідження, так і у практичну діяльність страховиків. При цьому обґрунтовано, що впорядкована класифікація страхових ринків є необхідною передумовою для ефективного управління ними.

6. Дослідження суб'єктно-об'єктної структури страхового ринку дозволило удосконалити класифікацію учасників страхового ринку, у якій, на відміну від існуючих підходів, що виділяють три базові суб'єкти ринку: страховиків, страхувальників та страхових посередників, але функціонально не розділяють їх, нами пропонується виокремити систему структурних та інфраструктурних суб'єктів. До числа перших віднесено страховиків і страхувальників, до числа других – об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників. Обґрунтовано необхідність розвитку системи інфраструктурних суб'єктів страхового ринку України.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз показників функціонування та галузевої структури страхового ринку України

Страховання як сектор національної економіки, що суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства входить до кола проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями фінансової безпеки країни. Усі складові економіки і життєдіяльності людини пов'язані із страхуванням. У свою чергу, розвиток страхового ринку є похідною соціально-економічного розвитку країни. Зацікавленість держави в розвитку страхування зумовлюється тим, що завдяки йому уможливується підвищення соціального захисту населення і господарюючих суб'єктів, зменшується навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків природно-техногенного характеру, вирішуються проблеми соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед національною економікою, залежить від того, наскільки ефективно функціонує страховий ринок.

Основними макроекономічними індикаторами розвитку страхового ринку є наступні показники:

- показник «проникнення страхування» – співвідношення обсягу страхової премії та валового внутрішнього продукту;
- показник «щільності страхування» – сума страхової премії у розрахунку на душу населення;
- співвідношення страхових виплат і суми отриманої страхової премії;

- обсяг страхової премії у масштабах регіональних і міжнародного страхових ринків.

Стан розвитку страхового ринку характеризують такі основні абсолютні та відносні показники:

- кількість страхових товариств;
- кількість страхових продуктів (видів страхування);
- кількість укладених страхових договорів;
- обсяг зібраних страхових платежів;
- обсяг виплат страхового відшкодування;
- темпи зростання страхових премій і виплат;
- рівень капіталізації страхового ринку;
- середній розмір статутного фонду на одну страхову компанію;
- структура страхових платежів (співвідношенням між надходженнями страхових платежів з різних видів страхування або їх груп до загальної суми надходжень);
- місткість страхового сегмента ринку (сумарний обсяг відповідальності усіх страхових компаній);
- місткість перестраховального сегмента ринку;
- концентрованість ринку (кількість компаній, які утримують найбільші частки ринку) та інш.

Важливим серед індикаторів функціонування страхового ринку є показник проникнення страхування, або його ще називають показник глибини ринку (табл. 2.1).

Даний показник є одним з найбільш важливих показників оцінки впливу страхування на соціально-економічний розвиток держави, адже розгляд ефективності функціонування страхового ринку в аспекті його впливу на економіку через визначення частки сукупної страхової премії у ВВП має суттєве значення. Аналіз даного показника протягом певного проміжку часу надає можливість дати найбільш точну оцінку існуючого стану страхової діяльності в країні.

Таблиця 2.1

Частка страхових премій у ВВП, % (показник проникнення страхування)

Роки	Відношення страхових премій до ВВП, %	
	валові страхові премії	чисті страхові премії
2000	1,3	1,0
2001	1,5	1,2
2002	2,0	1,6
2003	3,4	2,6
2004	5,6	2,8
2005	3,1	1,8
2006	2,6	1,6
2007	2,5	1,7
2008	2,5	1,7
2009	2,2	1,4

Як свідчать дані табл. 2.1 рівень проникнення страхування в Україні невисокий, співвідношення валових страхових премій до ВВП на протязі звітного періоду в середньому складало 3%, що значно нижче, ніж у розвинутих країнах. При цьому, в динаміці показник має нестійку тенденцію: за період 2000-2004 рр. простежується тенденція щодо зростання показника, але на протязі останніх років 2004-2009 рр. є тенденція щодо повільного зниження показника. Так у 2009 р. співвідношення складало лише 2,2%, тоді як у 2004 р. – 5,6%. При цьому у світовій практиці вважається, що безпечним для розвитку страхового ринку є значення показника на рівні 7-8%. Так, зокрема у 2008 р. у Великобританії це співвідношення становило 15%, у США – 10%.

Наступний важливий макроекономічний індикатор розвитку страхового ринку – розмір страхової премії на душу населення (показник щільності страхування). Його зростання багато в чому зумовлюється зростанням споживання страхових послуг в країні. В Україні розмір страхових премій у розрахунку на душу населення порівняно низький. Так, наприклад, показник «щільності страхування» у 2001 р. становив 11,5 дол. США порівняно з 1482,2 дол. США у Німеччині та 140 дол. США у Польщі. Незважаючи на позитивні зрушення, що мали місце протягом наступних

років, значення цього показника не відповідає стратегічним орієнтирам розвитку вітчизняного страхового ринку.

За результатами 2008 р. в Україні на 1 особу припадало 67,2 дол. США страхових премій, а, наприклад, у Великобританії цей показник становив 6857,8 дол. США, Франції – 4131,0 дол. США, Сполучених Штатах Америки – 4078,0 дол. США. Данні про обсяг та структуру страхових премій на душу населення за видами страхування у деяких країнах світу за результатами 2008 р. представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Премії на душу населення у деяких країнах світу
за підсумками 2008 р., дол. США (показник щільності страхування)

Країна	Загальний обсяг премій	Премії з “non-life” - страхування	Премії з “life” - страхування	Частка “life”-страхування у загальних преміях, %
Великобританія	6857,8	1275,7	5582,1	76,1
Франція	4131,0	1339,2	2791,9	66,4
США	4078,0	2177,4	1900,6	46,6
Японія	3698,6	829,2	2869,5	77,6
Німеччина	2919,2	1572,7	1346,5	45,8
Італія	2263,7	921,3	1342,4	58,7
Іспанія	1909,1	1050,7	858,3	45,0
Польща	642,9	261,7	381,2	59,3
Росія	273,5	268,1	5,4	2,0

Крім вже зазначених висновків, дані таблиці свідчать про диспропорцію розвитку страхового ринку України. Перевага надається розвитку ризикового страхування, страхування життя займає лише 4,6% в загальному обсязі страхових премій. При цьому на страхових ринках зарубіжних країн премії на страхування життя в загальному обсязі зібраних премій складають 40-80% [116].

Наступний показник, що аналізується – співвідношення страхових виплат і суми отриманої страхової премії (рівень страхових виплат). На розвинутих страхових ринках світу рівень страхових виплат коливається у

межах 60-90%. В Україні цей показник на протязі досліджуваного періоду перебуває у межах 8-33% (табл. 2.3). Це свідчить про високий рівень «схемного страхування» або «псевдостраховання». Аналітики та експерти стверджують, що «схемне страхування» – чинник, що впливає на фінансову безпеку страхового ринку. Чим вище частка схемного страхування, тим нижчим є рівень фінансової безпеки [110]. Позитивним моментом є те, що починаючи з 2005 р. рівень страхових виплат зростає з кожним роком, і на 2009 р. він складає 33%.

Таблиця 2.3

Динаміка рівня страхових виплат на страховому ринку України

Роки	Валові страхові премії, млн. грн.	Валові страхові виплати, млн. грн.	Рівень страхових виплат, %
2000	2136,0	407,0	19,1
2001	3030,5	424,1	13,9
2002	4442,1	543,1	12,2
2003	9135,3	860,6	9,4
2004	19431,4	1540,3	7,9
2005	12853,5	1894,2	14,7
2006	13829,9	2599,6	18,8
2007	18008,2	4213,0	23,4
2008	24008,6	7050,7	29,4
2009	20442,1	6737,2	33,0

Стан розвитку національного страхового ринку визначає обсяг страхової премії у масштабах регіональних і світового страхових ринків. Світовий ринок поділяють на такі шість регіональних страхових ринків за назвами континентів: Північна Америка (в цьому регіоні беруться до уваги лише дві країни – Сполучені Штати Америки і Канада), Латинська Америка та Карибський регіон (Бразилія, Мексика, Перу та інші країни), Європа, Азія, Африка, Австралія і Океанія. За даними звіту за 2008 р. міжнародного агентства Swiss Re найбільша частка страхових премій на світовому страховому ринку припадає на Європу – 41,06%, на другому місці Північна Америка, яка утримує 31,52%, Азія займає третє місце – 21,86%, далі йдуть Латинська Америка – 2,46%, Океанія – 1,82% та Африка – 1,28% [122].

За підсумками 2008 р. частка України на світовому страховому ринку становила 0,10% (для порівняння: для Росії цей показник – 0,91%, Польщі – 0,57%, Великобританії – 10,54%, США – 29%), а в Європі частка України складала лише 0,04% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рейтинг країн світу за рівнем розвитку страхової галузі

Країна	Рейтинг	Премії, млн. дол. США		Частка на світовому ринку у 2008 р., %
		2007 р.	2008 р.	
США	1	1237890	1240643	29,06
Японія	2	393125	473197	11,08
Великобританія	3	539468	450152	10,54
Франція	4	272855	273007	6,39
Німеччина	5	223530	243085	5,69
Китай	6	92483	140818	3,30
Італія	7	142392	140689	3,30
Нідерланди	8	102613	112611	2,64
Канада	9	100758	105174	2,46
Південна Корея	10	115458	97023	2,27
Іспанія	11	74889	87038	2,04
Австралія	12	62240	70951	1,66
Тайвань	13	60251	64265	1,51
Індія	14	57782	56190	1,32
Бельгія	15	44918	49077	1,15
Швейцарія	16	43313	48718	1,14
Бразилія	17	39041	47493	1,11
Ірландія	18	63092	44918	1,05
Південна Африка	19	42775	42515	1,00
Росія	20	30336	38778	0,91
Україна	46	3566	4299	0,10
Весь світ	–	4127586	4269737	100,00

Оскільки страховий ринок є частиною ринку фінансових послуг, перед тим, як аналізувати наступні показники розвитку страхового ринку, необхідно визначити місце страхового ринку на ринку фінансових послуг України. Проаналізуємо кількісні характеристики ринку небанківських фінансових послуг України за даними табл. 2.5

Динаміка кількості зареєстрованих небанківських фінансових установ, од.

Фінансові установи	Роки					Зміни за період 2009-2005 рр.
	2005	2006	2007	2008	2009	
Кредитні спілки	725	781	840	878	816	91
Страхові компанії	398	411	446	469	450	52
Ломбарди	322	315	309	314	373	51
Фінансові компанії	74	116	170	193	208	134
Недержавні пенсійні фонди	54	79	96	107	109	55
Адміністратори недержавних пенсійних фондів	37	41	50	50	49	12
Інші установи	2	2	2	3	3	1

Страховий ринок, за кількістю діючих на ньому компаній, посідає друге місце після кредитних спілок. За останні п'ять років відбулося збільшення страховиків на 52 компанії, не є позитивною динаміка лише у 2009 р., в якому відбулося зменшення на 19 страхових компаній порівняно з 2008 р., що пояснюється впливом світової фінансової кризи на розвиток страхового сектору.

При цьому на протязі досліджуваного періоду страховий ринок України є найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків: частка його активів у загальному обсязі активів небанківських фінансових установ є достатньо високою та коливається від 83% у 2005 р. до 68,8% у 2009 р. (див. табл. 2.6). В останні роки простежується тенденція до зниження частки страхового ринку, що пояснюється зростанням інших сегментів ринку небанківських фінансових послуг.

Треба наголосити, що активи небанківських фінансових установ, які регулює Держфінпослуг все ще залишаються незначними у порівнянні з активами комерційних банків. Так, разом активи комерційних банків та

небанківських фінансових установ станом на 01.01.2010 р. становили 941,3 млрд. грн., у тому числі банків – 880,3 млрд. грн. (93,5%), небанківських фінансових установ – 61,0 млрд. грн. (6,5%).

Таблиця 2.6

Динаміка обсягу активів небанківських фінансових установ, млн. грн.

Небанківські фінансові установи	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Страхові компанії	20920,1	23994,6	32213,0	41930,5	41970,1
Кредитні спілки	1940,2	3241,3	5261,0	6064,9	4218,0
Фінансові компанії	1871,1	4825,0	3274,6	6011,8	н/д
Ломбарди	418,1	569,0	368,2	525,3	618,9
Недержавні пенсійні фонди	46,1	137,0	280,7	612,2	857,9
Загальні активи фінансових установ	25195,5	32767,5	44451,6	61668,1	61017,0
Частка страхових компаній у загальній сумі активів, %	83,0	73,2	72,5	68,0	68,8

Перейдемо до аналізу показників розвитку страхового ринку. Як свідчать дані табл. 2.7, стан страхового ринку України до 2008 р. характеризується динамічним розвитком діяльності страхових компаній, що супроводжується зростанням кількості страхових компаній, розширенням напрямків страхової діяльності, збільшенням обсягів страхових операцій, але у 2009 р. по ряду показників відбулося суттєве зниження.

Так, на протязі 2005-2008 рр. кількість страхових компаній з кожним роком динамічно зростала, але вже у 2009 р. відбулося зменшення кількості страховиків як з ризикового страхування, так і зі страхування життя.

Таблиця 2.7

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку України [122]

Показники	Роки					Темпи приросту, %			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
1. Кількість страхових компаній, у т. ч:	398	411	446	469	450	3,3	8,5	5,2	-4,0
- з ризикового страхування	348	356	381	396	378	2,3	7,0	3,9	-4,5
- зі страхування життя	50	55	65	73	72	10,0	18,2	12,3	-1,4
2. Активи по балансу, млн. грн.	20920,1	23994,6	32213,0	41930,5	41970,1	14,7	34,2	30,2	0,1
3. Статутний капітал, млн. грн.	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0	26,4	26,7	24,2	12,6
4. Страхові резерви, млн. грн.	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	19,2	40,1	29,5	-7,0
5. Валові страхові премії, млн. грн.	12853,5	13830,0	18008,2	24008,6	20442,1	7,6	30,2	33,3	-14,9
6. Чисті страхові премії, млн. грн.	7482,8	8769,4	12353,8	15981,8	12658,0	17,2	40,9	29,4	-20,8
7. Валові страхові виплати, млн. грн.	1894,2	2599,6	4213,0	7050,7	6737,2	37,2	62,1	67,4	-4,4
8. Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	27,9	24,5	25,6	12,2
9. Чисті страхові виплати, млн. грн.	1546,7	2326,2	3884,0	6546,1	6056,4	50,4	67,0	68,5	-7,5
10. Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	31,4	41,0	47,8	28,0	18,5	30,6	21

На кінець 2009 р. в Україні діяло 450 страхових компаній, у т.ч. 378 страховиків з ризикового страхування і 72 зі страхування життя. Проте, незважаючи на велику кількість компаній, за результатами 2009 р. основну частку валових премій акумулюють 50 страховиків з ризикового страхування (75,2%) та 10 страхових компаній зі страхування життя (80,9%). Така тенденція мала місце на страховому ринку і в попередні роки (табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Концентрація страхового ринку України в 2005-2009 рр. [122]

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
<i>Концентрація на ринку страхування життя</i>					
Частка перших 3 компаній	52,1	58,6	52,1	51,2	54,3
Частка перших 10 компаній	91,2	90,1	86,4	79,8	80,9
<i>Концентрація на ринку ризикового страхування</i>					
Частка перших 3 компаній	12,5	12,2	12,6	12	11,2
Частка перших 50 компаній	75,5	74,7	74,4	72,7	75,2

Надалі проведемо аналіз регіонального розподілу вітчизняних страхових компаній. Більшість з них зосереджена в Східному, Центральному та Південному регіонах України. Невеликою є кількість страховиків у Західному регіоні, зокрема не зареєстровано компаній (головних офісів) за наступними областями: Вінницька, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Херсонська, Хмельницька і Чернівецька області (див. табл. 2.9) За рівнем страхового потенціалу окреме місце займає м. Київ, яке визначається високим рівнем концентрації страхової діяльності. На значній відстані від нього йдуть східні та південні регіони, в усіх інших представлених у таблиці регіонах кількість страховиків менше п'яти. Ці дані свідчать про низьку регіональну диверсифікацію страхового ринку [72].

Регіональний розподіл страхових компаній у 2009 р. [66]

Регіон	Кількість компаній з ризикового страхування	Кількість компаній зі страхування життя
м. Київ	254	55
Дніпропетровська обл.	25	1
Донецька обл.	23	1
Одеська обл.	16	2
Харківська обл.	12	5
Запорізька обл.	9	3
АРК і м. Севастополь	7	1
Київська обл.	5	2
Львівська обл.	5	–
Полтавська обл.	4	–
Луганська обл.	4	–
Івано-Франківська обл.	4	–
Миколаївська обл.	3	–
Чернігівська обл.	3	–
Рівненська обл.	2	1
Сумська обл.	1	–
Житомирська обл.	1	–
Черкаська обл.	1	–
Тернопільська обл.	–	1
Всього	378	72

Однією з головних умов розвитку страхового ринку є достатній рівень його капіталізації, що створює підґрунтя і умови подальшого розвитку ринку у кількісному та якісному напрямках. Капіталізація забезпечує високу надійність страхової системи і якість послуг, що надаються нею, а також забезпечує конкурентоздатність вітчизняних страхових компаній на міжнародному рівні, сприяє формуванню глобального страхового простору.

Капітал страховика за джерелами його походження складається із власного і залученого. Головним елементом власного капіталу страховика є статутний фонд, а залученого – страхові резерви. Процеси капіталізації страхового ринку України можна простежити, аналізуючи, насамперед, абсолютні показники сукупних обсягів сплачених статутних фондів та сформованих страхових резервів вітчизняних страховиків (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники капіталізації страхового ринку України у 2000-2009 рр. [122]

Показник	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Загальний обсяг сплачених статутних фондів, млн. грн.	510,3	1036,8	1550,5	3523,9	5514,5	6641,0	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0
Темпи росту сплачених статутних фондів до попереднього року	–	2,03	1,50	2,35	1,54	1,19	1,26	1,27	1,24	1,13
Статутний капітал в середньому на одну страхову компанію, млн. грн.	1,80	3,16	5,05	9,35	12,05	16,68	20,42	23,84	28,16	33,06
Величина сформованих страхових резервів, млн. грн.	959,4	1179,1	1896,1	3774,9	8272,2	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3
Темпи росту сформованих страхових резервів, до попереднього року	–	1,23	1,61	1,99	2,19	0,61	1,19	1,40	1,29	0,93
Сумарний обсяг сплачених статутних фондів та сформованих страхових резервів, млн. грн.	1469,7	2215,9	3446,6	7298,8	13786,7	11686,8	14405,3	19056,9	24110,5	25017,3
Співвідношення страхових резервів і статутних фондів	1,88	1,14	1,22	1,07	1,50	0,76	0,72	0,79	0,82	0,68

Загальний обсяг сплачених статутних фондів вітчизняних страховиків збільшився з 510,3 млн. грн. у 2000 р. до 14876,0 млн. грн. у 2009 р., отже збільшився у 29 раз; величина сформованих страхових резервів зростає відповідно з 959,4 млн. грн. до 10141,3 млн. грн., збільшення майже в 11 разів. Тенденції свідчать про прискорені темпи капіталізації протягом останніх років і зростання фінансової спроможності національного страхового ринку. Особливо швидкими темпами нарощувалися статутні фонди. Починаючи з 2005 р. статутні фонди страхових компаній перевищують страхові резерви і позитивна динаміка триває до 2009 р. Статутний капітал у страховій діяльності має дещо інше призначення, ніж в інших галузях. Він не тільки забезпечує статутну діяльність страховика, а й слугує джерелом покриття страхових виплат у разі недостатності інших коштів. Через те, що статутний капітал від самого початку заснування страхової компанії формує основу її фінансової стійкості, його розміру і структурі приділяється дуже велика увага як з боку страховиків, так і з боку наглядових органів. Ось чому початкові (мінімальні) розміри статутних капіталів страховиків є законодавчо встановлюваними та контрольованими в переважній більшості країн світу і в Україні також. Тому постійне збільшення статутного капіталу є необхідним для страхового ринку та особливо важливим з огляду на необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків в умовах порівняно вільного доступу на страховий ринок України іноземного капіталу [84].

В Україні законодавчі вимоги до статутного капіталу є результатом цілеспрямованих дій держави щодо підвищення рівня капіталізації страхових компаній за рахунок статутних фондів (Додаток А, табл. А.1).

Державна політика відносно постійного підвищення законодавчих вимог до статутних фондів вітчизняних страховиків є абсолютно виправданою. Вона обумовлена тією особливою роллю, яку відіграє статутний капітал страхової компанії, особливо на початку її діяльності, коли жодних інших джерел протистояння можливим збиткам у страховика просто

не існує. Наявність необхідного та достатнього статутного фонду страховика збільшує фінансові можливості виконання страхових зобов'язань, гарантує його платоспроможність. Крім того, законодавці вже готують нові пропозиції щодо збільшення розміру статутного капіталу страховиків. Фінансова криза стримує цей процес, а також, як відмічають аналітики ринку, більшість страхових компаній не готові до нових вимог, адже статутний капітал в середньому на одну страхову компанію в 2009 р. складав лише 33,06 млн. грн., або 3 млн. євро.

На страховиків, які виявляться неспроможними забезпечити збільшення капіталізації через розширення власного бізнесу чекає перспектива об'єднання, злиття чи поглинання. Процеси нарощування рівня капіталізації шляхом злиття та поглинання вітчизняних страховиків поступово перетворюються на масове явище, що відповідає загальносвітовій тенденції і є проявом глобалізації. Першою вітчизняною страховою компанією, капітал якої збільшився внаслідок злиття та приєднання, стала СК «Універсальна», до якої приєдналися страхові компанії «Герен», «Карпати» та «Саламандра-Десна». Саме на основі досвіду СК «Універсальна» Держфінпослуг було розроблено «Методичні рекомендації щодо забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування при реорганізації страховиків шляхом приєднання», затверджені розпорядженням Держфінпослуг від 09.09.2003 р., які стали першим нормативним актом такого спрямування.

Отже, страхові компанії, які планують розвиватися, повинні прагнути до збільшення розміру статутного фонду порівняно з мінімально встановленим. У такому разі вони матимуть можливість суттєво розширити сферу своєї діяльності, беручи на страхування великі ризики, отримуючи значні обсяги страхових премій, а відтак швидко нарощуючи свою фінансову міць [190].

Загальновідомо, що страхові компанії на фінансовому ринку тісно взаємодіють з банками, конкурують в сфері заощадження коштів населення

через страхування життя, а в Україні це ті два сегмента фінансового ринку, які впродовж останніх років динамічно розвиваються. Тому аналіз динаміки розвитку страхового ринку був би неповним без порівняння з іншим найбільш потужним фінансовим сектором – банківським.

Банківські установи при кількості в 2,4 рази меншій за кількість страхових компаній мають у своєму розпорядженні активи в 20 разів більші та сформований капітал майже у 10 разів більший. Це свідчить про недостатню ефективність функціонування страхового ринку і необхідність збільшення його активів і капіталізації. При цьому страховики хоча і створюють конкурентне середовище, проте не можуть запропонувати клієнтам широкий асортимент страхових послуг та взяти на страхування значні ризики.

Якщо постійне висування нових законодавчих вимог до розмірів статутних фондів фактично є інструментом прямого втручання держави в підвищення капіталізації вітчизняних страховиків та диктується об'єктивними чинниками, то подібне втручання не може бути застосоване до іншого елемента у складі капіталу страховиків – страхових резервів. Розмір страхових резервів не є об'єктом безпосереднього впливу держави. Остання лише затверджує перелік страхових резервів, які зобов'язані (або мають право) формувати вітчизняні страховики, та встановлює порядок такого формування. Страхові резерви необхідні страховим компаніям для здійснення виплат клієнтам у випадку настання страхових подій. Вони формуються за рахунок частки страхових платежів та поділяються на технічні (їх формують страховики з ризикового страхування) та математичні (формуються під страхування життя).

Абсолютні показники зростання страхових резервів обумовлюються лише обсягами страхової діяльності та мають відповідати їй. Тому на протязі 2001-2009 рр. страхові резерви збільшувалися не так стрімко, як статутні фонди (див табл. 2.10). Динаміка цього показника об'єктивно відбиває лише ті процеси, які відбуваються на страховому ринку, оскільки джерелом

формування страхових резервів виступають кошти страхувальників, залучені у вигляді страхових премій. На підтвердження наведеної тези звернемося до даних, які відображають динаміку страхових премій і динаміку страхових резервів (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Співвідношення динаміки страхових премій і страхових резервів [122]

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Загальний обсяг валових страхових премій, млн. грн.	3031	4442	9136	19431	12647	13 830	18008	24008	20442
Темпи росту валових страхових премій (до попереднього року)	–	1,47	2,06	2,13	0,65	1,09	1,30	1,33	0,85
Величина сформованих страхових резервів, млн. грн.	1179	1896	3775	8272	5046	6014	8423	10904	10141
Темпи росту страхових резервів (до попереднього року)	–	1,61	1,99	2,19	0,61	1,19	1,40	1,29	0,93
Співвідношення страхових резервів і валових страхових премій	0,39	0,43	0,41	0,43	0,40	0,43	0,47	0,45	0,50

Як свідчать дані таблиці 2.11 темпи зростання страхових премій і сформованих страхових резервів протягом 2001-2009 років є достатньо близькими, а їхня динаміка – подібною. Взаємозв'язок цих показників підтверджується відносно сталим співвідношенням між ними, яке протягом звітного періоду перебуває на рівні від 40% до 50%. Окрему увагу треба звернути на 2009 р., в якому не збереглася позитивна тенденція щодо

зростання валових страхових премій та відповідно величини страхових резервів.

Наступним етапом аналізу стану страхового ринку є оцінка його галузевої структури, яка характеризується обсягом страхових премій та виплат з окремих видів страхування, співвідношенням обов'язкових і добровільних видів страхування, часткою перестраховування в загальному обсязі страхових платежів тощо.

Динаміку та структуру валових страхових премій за окремими видами страхування представлено в табл. 2.12.

Структура зібраних премій по окремих видах страхування свідчить про стан розвитку страхового ринку. Якщо основними видами страхування країнах Центральної і Східної Європи є медичне страхування, страхування життя а також автостраховування та страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, то на вітчизняному ринку перше місце посідає добровільне майнове страхування, частка якого хоча і має тенденцію до зниження з 82% у 2005 р. до 72% у 2009 р., але залишається домінуючою. Важливий чинник, що впливає на фінансову безпеку страхового ринку, – частка на ньому так званого «схемного страхування», з яким більшість дослідників ринку пов'язують страхування фінансових ризиків. Слід зауважити, що страховий ринок використовується для зменшення розміру сплати податків в інших галузях економіки шляхом страхування та перестраховування фінансових ризиків. Позитивним моментом є те, що на протязі досліджуваного періоду частка фінансових ризиків у валових преміях вітчизняних страховиків скоротилася з 31,6% до 12,2%. За оцінками Держфінпослуг, страхування фінансових ризиків поступово набуває ознак класичного страхового продукту, хоча, реальне страхування фінансових ризиків, найімовірніше, займає не більше 5%, з яких більша частка припадає на страхування банківських ризиків [110].

Розвиток цього важливого виду страхування в його цивілізованому вигляді гальмується через наступні причини:

Таблиця 2.12

Динаміка та структура валових страхових премій [122]

Показник	Валові страхові премії, млн. грн.					Структура валових страхових премій, %				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Загальний обсяг страхових премій	12853,5	13830,0	18008,2	24008,6	20442,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Страховання життя	321,3	450,9	783,8	1095,6	827,4	2,5	3,3	4,4	4,6	4,0
Види страхування інші, ніж страхування життя	12532,2	13379,1	17224,4	22913,0	19614,7	97,5	96,7	95,6	95,4	96,0
Добровільне особисте страхування	520,0	733,4	1021,2	1451,3	13065,5	4,0	5,2	5,7	6,0	7,0
Добровільне майнове страхування	10526,1	11114,5	14150,8	18409,3	14769,8	81,9	80,4	78,6	76,4	72,3
- в тому числі страхування фінансових ризиків	4056,1	3446,4	3798,4	3705,5	2488,4	31,6	24,9	21,1	15,4	12,2
Добровільне страхування відповідальності	472,6	490,7	592,6	1018,8	1080,4	3,8	3,5	3,3	4,3	5,3
Недержавне обов'язкове страхування	931,1	954,2	1427,2	2016,0	2314,7	7,2	6,9	7,8	8,6	11,3
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	558,9	578,1	578,1	1425,1	1533,7	4,3	4,2	5,4	6,1	8,2
Державне страхування	82,2	96,3	32,4	17,7	7,5	0,6	0,7	0,2	0,1	0,1

- чинне законодавство не дає чіткого визначення фінансових ризиків, що спричиняє зловживання в цій сфері;
- банки вдаються до страхування не кредитних портфелів загалом, а лише деяких кредитів (зазвичай, не більше 20% кредитного портфелю), зазначимо, що вітчизняні страховики поки що і не спроможні застрахувати кредитний портфель будь-якого українського системоутворюючого банку;
- страхування фінансових ризиків досі належним чином не затребуване підприємствами реального сектора вітчизняної економіки через небажання відкривати свою фінансову звітність;
- дана страхова послуга дорога, крім того застосовується висока франшиза.

Розвиток страхового ринку характеризує співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням. Обов'язкові види страхування визначено Законом України «Про страхування» від 04.10.2001 № 2745-III. Загальні умови і порядок здійснення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно. В Україні частка державного і недержавного обов'язкового страхування в динаміці мала тенденцію до зростання з 7,8 % у 2005 р. до 11,3% у 2009 р. Відповідно, частка добровільних видів страхування становили 92,2% та 88,7%. Тобто на страховому ринку превалюють добровільні види страхування. Серед недержавних обов'язкових видів страхування найбільш інтенсивно розвивалося обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, частка якого в загальному обсязі валових страхових премій з кожним роком зростала і на кінець 2009 р. становила 8,2%, це складає 60% страхових премій з недержавного обов'язкового страхування.

Аналіз структури надходжень страхових платежів дозволяє також зробити висновок, що на протязі 2005-2009 рр. відбулися значні структурні зрушення у бік збільшення питомої ваги надходжень від добровільного особистого страхування, добровільного страхування відповідальності та

страхування життя. Водночас, навіть користуючись наявними даними, можна констатувати, що вітчизняний страховий ринок сьогодні ще не достатньою мірою виконує свою соціальну функцію – захист інтересів громадян, адже добровільне особисте страхування у 2009 р. в загальному обсязі премій займало тільки 7%, а страхування життя лише 4%.

Рівень розвитку страхування життя в Україні не відповідає тенденціям світового страхового ринку. Частка премій по добровільному страхуванню життя залишається на вкрай низькому рівні, окрім того у 2009 р. спостерігається падіння показника до 4%, хоча ще у 2008 р. частка страхування життя сягала 4,6%. Фактично розвиток цього сегменту страхового ринку вернувся на рівень 2007 р.

В структурі валових страхових премій зі страхування життя найбільша частка припадає на договори накопичувального страхування життя, на кінець 2008 р. вона становила 3,2% в зальній сумі валових премій по ринку (Додаток А, табл. А.2). Також має розвиток страхування життя на випадок смерті, частка якого в середньому за три роки склала 0,2% та строкове пенсійне страхування, яким передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку, його частка на ринку в середньому за останні три роки складала 0,3%. Інші види страхування життя представлені мізерною часткою і можна зробити висновок про надзвичайну недорозвиненість цього сегменту страхового ринку. Щодо охопту населення, то за експертними висновками Держфінпослуг у 2009 р. своє життя страхували тільки 0,85% населення України [122].

Досягнутих в Україні параметрів явно недостатньо для того, щоб страхування життя стало одним з джерел довгострокових фінансових ресурсів для страхового ринку і економіки України в цілому. Таким чином, інвестиційна та заощаджувальна функції страхового ринку, які проявляються саме в сегменті страхування життя, не реалізовані належним чином.

Про рівень затребуваності страхування громадянами свідчить обсяг та частка страхування фізичних осіб. Протягом 2009 р. від страхувальників -

фізичних осіб було отримано 5949 млн. грн. страхових премій, що майже в 4 рази більше, ніж у 2005р. – 1616 млн. грн., але на 15% менше, ніж за період 2008 р. Незважаючи, на позитивну динаміку росту страхування фізичних осіб, частка премій від громадян у валових страхових преміях невелика, у 2009 р. вона склала 29%, хоча ще у 2008 р. була на рівні 31,8%. Отже, можна зробити висновок про те, що сучасний страховий ринок України більшою мірою орієнтований на залучення до страхування юридичних осіб, частка яких в загальному обсязі страхових премій на кінець 2009 р. склала 42%, решта (29%) – премії, що надійшли від перестраховальників (Додаток Б).

Страхові виплати фізичним особам так, як і страхові премії, до 2008 р. мають тенденцію щорічного зростання, а у 2009 р. порівняно з 2008 р. виплати знизилися на 12,5%. В той же час рівень виплат фізичним особам щорічно зростає і у 2009 р. становить 47,1% [122].

Обсяги та структура чистих страхових премій протягом досліджуваного періоду повторюють тенденції, що характерні і для валових страхових премій. Але треба звернути увагу на невисоку частку чистих страхових премій у ВВП (на 2009 р. показник досяг рівня 1,7%), отже не враховуючи операцій з внутрішнього перестраховування, обсяги страхових послуг на ринку є вкрай низькими.

Динаміка та структура валових страхових виплат представлена у табл. 2.13. За аналізований період щорічно відбувалося зростання обсягів страхових виплат. Треба зауважити, що тільки у 2009 р. темпи зростання призупинилися і обсяг страхових виплат знизився на 4,4% порівняно з аналогічним періодом 2008 р. (до 6737,2 млн. грн.). Щодо структури страхових виплат, найбільша їхня частка припадає на добровільне майнове страхування (78,3%) та страхування фінансових ризиків (31,4%), найменша – на державне обов'язкове страхування (0,1%) і страхування життя (0,9%). Частка виплат по добровільному особистому страхуванню в середньому за період становила 10%, питома вага виплат в сфері добровільного страхування відповідальності зменшилася з 2,6% у 2005 р. до 0,4% у 2009 р.

Таблиця 2.13

Структура валових страхових виплат [122]

Показник	Валові страхові виплати, млн. грн.					Структура валових страхових виплат, %				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Загальний обсяг страхових виплат	1894,2	2599,6	4213,0	7050,7	6 737,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Страхування життя	9,7	16,0	23,9	37,7	62,7	0,5	0,6	0,6	0,5	0,9
Види страхування інші, ніж страхування життя	1884,5	2583,6	4189,0	7013,0	6674,5	99,5	99,4	99,4	99,5	99,1
Добровільне особисте страхування	269,3	309,4	422,0	586,4	703,4	14,2	11,9	10,0	8,3	10,4
Добровільне майнове страхування	1361,0	1977,5	3406,0	5843,6	5275,9	71,9	76,1	80,8	82,9	78,3
- в тому числі страхування фінансових ризиків	566,9	792,2	1067,7	1611,8	2115,1	30,5	29,9	25,6	22,9	31,4
Добровільне страхування відповідальності	48,8	35,0	47,1	34,1	25,7	2,6	1,3	1,1	0,5	0,4
Недержавне обов'язкове страхування	127,3	177,0	276,9	532,1	662,5	6,7	6,8	6,6	7,5	9,8
- в тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	110,9	159,3	245,6	522,0	639,6	5,9	6,1	6,1	7,4	9,5
Державне страхування	78,2	84,7	36,1	16,7	7,1	4,1	3,3	0,9	0,2	0,1

Варто зауважити, що незважаючи на зниження обсягів валових та чистих страхових премій і виплат у 2009 р., рівень валових виплат склав 33%, а рівень чистих виплат – 50%, що відповідно на 12% та на 2% вище, ніж на кінець 2008 р. Це є позитивною тенденцією, хоча в країнах Західної Європи середній рівень валових страхових виплат по ризикованих видах страхування на рівні 70%.

Розвиток і фінансова безпека страхового ринку зумовлюється часткою перестраховування на ньому. Так, висока частка перестраховування свідчить про низьку платоспроможність страхового ринку. Зростання обсягів премій на перестраховування знижує ємність страхового ринку, а частка утримання страхових компаній скорочується. Невисока частка перестраховування говорить про недостатній розвиток механізму перестраховування та низький рівень розвитку страхового ринку. Динаміка показників діяльності страховиків у сфері перестраховування за 2006-2009 рр. наведена у табл. 2.14.

За аналізований період можна зробити висновки про щорічне зростання страхових премій і страхових виплат як по вихідному перестраховуванню, так і вихідному. Протягом 2006-2009 рр. показники перестраховування характеризувалися коливанням частки вихідного перестраховування у валових преміях з 40,6% у 2006 р. до 35,7% у 2007 р. і суттєвим збільшенням у 2009 р. – показник склав 43,5%. Причому більша частка премій припадала на внутрішнє перестраховування, яке в динаміці мало тенденцію щодо зростання з 36,6% у 2006 р. до 38,1% у 2009 р. Частка зовнішнього перестраховування в Україні невисока, на кінець 2009 р. була 5,4%.

Динаміка основних показників розвитку страхового ринку до початку 2009 р. в цілому свідчить про зростання обсягів вітчизняного страхового ринку. Фінансово-економічна криза призвела до зменшення доходів існуючих і потенційних споживачів страхових послуг, як наслідок відбулося скорочення попиту на страхування та обсяг залучених страховими компаніями премій. За результатами діяльності страхового ринку у 2009 р. порівняно з аналогічним періодом 2008 р. відбулося зниження на 15%

Таблиця 2.14

Динаміка показників діяльності страховиків у сфері перестраховування у 2006-2009 рр. [122]

Показник	2006	2007	2008	2009	Темпи приросту, %		
					2007/2006	2008/2007	2009/2008
Показники вихідного перестраховування							
Валові страхові премії, млн. грн.	13830,0	18008,2	24008,6	20442,1	30,2	33,3	-14,9
Страхові премії сплачені на перестраховування, млн. грн., у т.ч.:	5621,7	6423,9	9064,6	8888,4	14,3	41,1	-1,9
- перестраховикам-резидентам, млн. грн.	5060,6	5654,4	8026,8	7784,1	11,7	42,0	-3
- перестраховикам-нерезидентам, млн. грн.	561,1	769,5	1037,8	1104,3	37,1	34,9	6,4
Загальна частка вихідного перестраховування у валових страхових преміях, %	40,6	35,7	37,7	43,5	-13,7	5,6	15,4
Частка вихідного внутрішнього перестраховування, %	36,6	31,4	33,4	38,1	14,2	6,3	14,1
Частка вихідного перестраховування у нерезидентів, %	4,1	4,3	4,3	5,4	4,8	0	25,6
Виплати, компенсовані перестраховиками, млн. грн. у т.ч.:	396,3	654,7	926,5	967,9	65,2	41,5	4,5
- перестраховиками-резидентами, млн. грн.	273,4	329,0	504,7	680,8	20,3	53,4	35
- перестраховиками-нерезидентами, млн. грн.	122,8	325,7	421,9	287,1	165,2	29,5	-32
Показники вхідного перестраховування							
Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів, млн. грн.	21,5	112,2	317,5	242,1	421,9	183,0	-23,7
Виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам, млн. грн.	13,5	504,1	1055,6	1050,4	3634,1	109,4	-0,5

надходжень валових та на 21% чистих страхових премій, на 7,5% знизилися чисті страхові виплати, хоча валові скоротилися тільки на 4,4%. Простежується динаміка зростання активів, статутного капіталу, щодо страхових резервів, то відбулося їх скорочення на 7%.

Під час фінансової кризи на страховому ринку Україні загострилась конкуренція, знизилась можливість щодо якісного відбору привабливих ризиків до власного страхового портфелю. Все це сприяло до створення незбалансованого портфелю страховика, виникненню можливих небезпек: від зниження платоспроможності до порушення фінансової стійкості страховиків.

Основні симптоми світової фінансової кризи щодо вітчизняного ринку страхових послуг проявились також у інвестиційному сегменті, коли страховики, як інституціональні інвестори втратили можливість надійно вкладати страхові резерви.

У вітчизняного страхового ринку були і внутрішні причини, ризики які реалізувались низкою протиріч і призвели до загострення під час фінансової кризи. По-перше, це протиріччя між високими темпами зростання страхових премій і відносно низькою капіталізацією страховиків. По-друге, протиріччя між високими темпами зростання страхової премії та низькою рентабельністю страхових операцій, яка є наслідком неправильної методології при оцінці фінансових результатів діяльності страхових організацій. По-третє, протиріччя між високими темпами розвитку і не розвинутою системою продажів страхових послуг. По-четверте, протиріччя між високими темпами розвитку страхових організацій і відсутністю ефективних форм управління, яке в значній мірі породжено дефіцитом кваліфікованих фахівців. І нарешті, сьогодні вже безперечним є вимога щодо створення централізованого гарантійного страхового фонду, який би гарантував певний рівень виконання фінансових зобов'язань. Разом з тим, ні механізму створення, ні законодавчих засад для такого фонду не існує [6, 57, 124].

Таким чином, аналіз сучасного стану і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки. Для поступального розвитку страхового ринку України необхідно:

- підвищити добробут громадян і поліпшити стан корпоративних і державних фінансів;
- збільшити рівень капіталізації страхових компаній;
- підвищити їх фінансову стійкість, конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість;
- розвивати види довгострокового і накопичувального особистого страхування;
- збільшити обсяг і частку страхових виплат;
- розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку;
- посилити увагу вдосконаленню страхової справи в регіонах;
- підвищити прозорість страхового ринку;
- підвищити страхову культуру населення і його довіру до страхових компаній.

2.2. Вплив іноземного капіталу на стратегію розвитку вітчизняного страхового ринку

В умовах процесу фінансової глобалізації економічне зростання будь-якої країни неможливе без створення страхової системи, яка ефективно функціонує. Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед українською економікою, – забезпечення економічного зростання, збільшення інвестицій тощо – залежить від того, наскільки ефективно функціонує страхова система.

Глобалізація світової економіки, об'єктивна реальність кінця XX – початку XXI ст., не оминула і системи страхових відносин. Початок процесу концентрації на страховому ринку припадає на кінець XIX ст. У 1874 р. був створений страховий картель у Берліні, який об'єднував 16 страхових

компаній з Німеччини, Австрії, Швеції та Росії. У 1924 р. картель складався з 230 страховиків із 26 країн. Сучасний процес глобалізації страхових відносин передбачає ліквідацію законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими ринками і виявляється в:

- концентрації страхового та перестраховального капіталів, яка відбувається через масові злиття страхових і перестраховальних компаній на світовому ринку страхових послуг та формуванні транснаціональних страхових компаній;
- концентрації на ринку страхових посередників, яке здійснюється шляхом формування системи міжнародних страхових брокерів;
- злитті страхового, банківського й позичкового капіталів, що приводить до формування транснаціональних фінансових груп;
- зміні традиційних форм і видів страхових послуг, що приводять до злиття страхових і фінансових послуг та утворення альтернативного страхування та перестраховання, захисту, заснованого на управлінні активами страхувальників і страховиків;
- зміні ринкового середовища завдяки комп'ютеризації та можливості використання мережі Internet для надання страхових послуг у режимі транскордонної торгівлі [109, 129].

Глобалізаційні процеси на страховому ринку України зумовлюють поступове збільшення присутності іноземного капіталу у національній страховій системі. Його прихід в Україну став важливим чинником розвитку та перетворення страхового сектору держави. Сьогодні на тлі дедалі більшого залучення іноземного капіталу до страхової системи України дослідження цих аспектів широко обговорюється в наукових колах.

Дослідники мають абсолютно полярні думки щодо наслідків приходу іноземного капіталу на страховий ринок України, особливо це стосується визначення критичної межі присутності іноземного капіталу. Адже як свідчить досвід Центральної та Східної Європи присутність іноземних страховиків на початковому етапі експансії призводить до позитивних

наслідків для фінансового сектору, а при досягненні певної межі насиченості ринку вже не дає первинного ефекту і викликає тільки наслідування інтересів країн-походження капіталу.

У той же час багато експертів вважає, що збільшення обсягів іноземних інвестицій у страховий ринок України буде продовжуватися, хоча значних за обсягами угод з купівлі вітчизняних страхових компаній не слід очікувати.

Основні проблеми, які потребують вирішення – це дослідження трансформації страхового сектору держави з урахуванням припливу іноземного капіталу в Україну, аналіз позитивних та негативних наслідків, визначення напрямів і стратегії розвитку вітчизняного страхового ринку.

Закон України «Про страхування», прийнятий у 1996 р., передбачав присутність іноземного капіталу на страховому ринку України лише як участь зарубіжних компаній у спільних підприємствах (з максимальною часткою у статутному фонді у 49%). Водночас з 17 червня 1999 р. в рамках ратифікації міжнародних договорів страхові компанії країн ЄС отримали можливість прямої присутності на українському ринку. Вони набули права створювати в Україні свої дочірні компанії зі 100% іноземним капіталом. Це створило певну правову колізію щодо діяльності іноземних компаній на страховому ринку України. Зокрема в угоді зазначалося, що міжнародні договори мають пріоритет над внутрішнім страховим законодавством. Таким чином, страховики-нерезиденти країн ЄС могли створювати свої дочірні фірми, а страховики інших країн мали право на придбання 49% акцій українських страхових компаній [7].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» №2745-III 2001 року значно лібералізував вітчизняне законодавство в частині, що стосується регулювання відносин щодо злиття та поглинання українських компаній, стимулюючи активний прихід на український страховий ринок російських та міжнародних страхових компаній та портфельних інвесторів. Діюче законодавство дозволяло іноземним підприємствам створювати в Україні 100% іноземні дочірні компанії.

Зі вступом України до Світової організації торгівлі (СОТ) страховий ринок став ще більш відкритим. Через певний проміжок часу (поки що обумовлюється період у 5 років) після вступу України до СОТ, іноземним страховим компаніям дозволено буде відкривати на вітчизняному страховому ринку філії. Відкриття філій надасть змогу іноземцям отримувати додаткові конкурентні переваги порівняно з вітчизняними учасниками ринку. Учасники страхового ринку неоднозначно ставляться до перспектив появи конкурентів у вигляді філій зарубіжних компаній. З одного боку, це стимулюватиме професійне зростання учасників ринку і посилить лобіювання інтересів страховиків на державному рівні, з іншого – незміцнілі страхові компанії не зможуть конкурувати із зарубіжними страховиками, які мають багаторічний досвід роботи. У результаті відбудеться реструктуризація страхового ринку, де основними гравцями стануть багатопрофільні компанії з іноземним капіталом. Вони захоплять основну частку ринку, залишивши вузькі сегменти вітчизняним кептивним компаніям, як це сталося в Польщі й Угорщині. Учасники ринку заявляють про потребу створити однакові умови роботи для зарубіжних філій і вітчизняних компаній. Регуляторні можливості щодо діяльності філій обмежені, що несе в собі певні ризики. Саме тому Держфінпослуг вже розроблено цілу низку нормативно-правових актів, які дозволять надійно наглядати за роботою філій страховиків-нерезидентів.

З метою вступу до СОТ розпорядженнями Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України ще у 2006 році затверджені Порядок реєстрації філій страховиків-нерезидентів, Порядок ліквідації філій страховиків-нерезидентів, Положення про здійснення нагляду за діяльністю філій страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу за порушення ними законодавства про фінансові послуги, Вимоги до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента, Ліцензійні умови провадження страхової діяльності філіями страховиків-нерезидентів. Всі зазначені нормативно-правові акти наберуть чинності через 5 років після вступу України до СОТ. А

українські компанії тим часом зможуть наростити капітали й підвищити свою конкурентоспроможність [109].

Таким чином, страховий ринок України стає більш відкритим для іноземного інвестора. Східна Європа демонструє нам, що добре розвиваються саме відкриті страхові ринки, які залучають капітал з-за кордону. Ці ресурси, у свою чергу, починають самостійно генерувати внутрішні інвестиції. Доти, поки страховий ринок України буде зберігати свою привабливість як сфери застосування капіталу, дивіденди, одержувані акціонерами, будуть реінвестовуватися в нашій країні, а не переводитися за кордон. Прикладом може бути Польща. Після допуску іноземного капіталу страховий ринок став значно ефективніший, характеризувався такими чинниками, як зростання конкуренції, підвищення капіталізації ринку, передача ІТ-технологій, а також поява нових можливостей для національних страховиків.

Страховий ринок України для закордонних інвесторів має кілька привабливих сторін:

- вітчизняний страховий бізнес, на відміну від багатьох інших галузей реальної економіки, не обтяжений боргами перед західними фінансовими інститутами;
- велика потенційна ємність вітчизняного ринку страхового ринку: в Україні застраховано менш ніж 10% ризиків, а на ринку життя – всього 1%. У більшості західних країн застраховані до 90% ризиків, тобто можливості для розвитку страхових компаній майже вичерпані, і проникнення на ринки інших країн є необхідністю;
- досить низький рівень збитковості страхових операцій, сформований протягом останніх років, порівняно із західними ринками страхування: рівень страхових виплат в Україні у 2009 р. склав 33%, на противагу міжнародній практиці, де рівень виплат сягає 40-60% і вище;
- зростання платоспроможного попиту населення на страхові послуги, зумовлене підвищенням добробуту населення України: за даними

Рейтингового центру «Insurance Top» частка страхування у витратах населення зросла з 0,24% у 2002 р. до 0,8% у 2009 р.;

- реальна можливість створення працевдатної та прибуткової моделі взаємодії капіталів і технологій західних та українських страховиків: із першої двадцятки компаній за останні 7 років більша половина вже викуплені іноземцями [152, 163].

Оцінюючи переваги та недоліки такого процесу, як допуск іноземців на страховий ринок України, необхідно передбачати наслідки цих процесів для економіки країни. З одного боку, іноземний капітал сприяє підвищенню капіталомісткості страхового ринку та зміцненню фінансової стійкості страхових компаній. З іншого – у процесі інтеграції національного страхового ринку у світовий існують небезпеки та ризики, що впливають на інтереси держави та національних страховиків. Світовий ринок нестійкий, а оскільки світова страхова сфера перетворюється у єдину систему, то занепад однієї з ланок відчутно позначається на інших. На сьогодні можна виділити центр-периферійну побудову світового страхового ринку. Його центр становлять високо розвинуті страхові ринки США, Канади, країн Західної Європи, Японії, а периферію – національні страхові ринки країн, які перебувають на різних щаблях економічного розвитку.

До країн, страхові ринки яких входять у периферію світового страхового ринку, належить і Україна. Економічний розвиток за такою стратегією зовсім не означає, що периферійні країни наближаються до передових. Навпаки, це свідчить про те, що периферійні держави мають постійно наздоганяти розвинені країни, оскільки саме вони встановлюють технічні, соціальні, організаційні та управлінські стандарти в усіх сферах економічного життя. І розрив між цими групами країн стає дедалі відчутнішим. Населення розвинених країн налічує близько 1 млрд. здебільшого заможних споживачів. Саме для них розроблялися та впроваджувалися високі стандарти страхової галузі, які тепер поширюються у світі внаслідок експансії страхового капіталу. Світовий страховий ринок,

сформований на основі інтеграції страхових ринків країн із розвинутою ринковою економікою, диктує менш розвиненим національним страховим ринкам свої правила гри. Але вони не враховують і не можуть враховувати національні особливості та інтереси. На думку багатьох дослідників, стихійний характер процесів глобалізації не сприяє перетворенню світової економіки в інтегральне ціле, а лише посилює диспропорції та контраст між «ядром» і «периферією». Тож позитивні моменти глобалізації можуть значно нівелюватися її негативними наслідками [32, 129, 132].

Таким чином, аналіз причин, форм та тенденцій глобалізації світової страхової системи допоможе оптимально сформувати напрями розвитку страхового ринку України, який протягом останніх років стає привабливим для іноземних інвесторів.

Показники табл. 2.15 свідчать, що у 2009 р. на страховому ринку України вже працювали 82 страхові компанії з іноземним капіталом, що в чотири рази більше, ніж у 2001 р. Найбільші темпи росту кількості компаній з іноземним капіталом спостерігалися у 2002-2003 рр. Питома вага страхових компаній з іноземним капіталом зросла з 6,1% у 2001 р. до 18,2% у 2009 р. За прогнозами аналітиків ринку вона буде зростати протягом наступних років. Частка іноземного капіталу в статутних фондах страховиків у 2009 р. складала 29,9%. На ринку ризикового страхування працює 62 страхові компанії з іноземними інвестиціями, з яких 5 зі 100% іноземним капіталом. На ринку страхування життя – 20 страхових компаній з іноземними інвестиціями, з них 5 повністю належать іноземним компаніям [66].

Таким чином, можна стверджувати, що експансія іноземного капіталу на страховому ринку України відбувалася поступово і на сьогоднішній день є відносно помірною.

Важливе значення має походження іноземного капіталу. Глобалізаційні процеси вимагають від лідерів європейського страхування майже обов'язкової присутності не тільки в країнах Східної Європи, але й у країнах СНД. Так, частину прибутку отриманого в Східній Європі, вони спрямували

Динаміка присутності іноземних інвесторів
на страховому ринку України [122]

Роки	Загальна кількість страхових компаній	Кількість страхових компаній з іноземним капіталом	Темпи росту кількості компаній з іноземним капіталом	Питома вага страхових компаній з іноземним капіталом, %	Частка іноземних інвесторів в статутному капіталі, %
2001	328	20	–	6,1	н/д
2002	338	23	1,15	6,8	н/д
2003	357	53	2,30	14,8	н/д
2004	387	59	1,11	15,2	н/д
2005	398	58	0,98	14,6	13,4
2006	411	66	1,14	16,0	13,0
2007	442	78	1,18	17,6	20,7
2008	469	82	1,05	17,5	25,1
2009	450	82	1,00	18,2	29,9

у фінансування проникнення на ринки країн СНД і України зокрема.

Структура іноземних інвестицій у страхові компанії України представлено у Додатку Б (табл. Б.2). На кінець періоду, що досліджувався, більше 50% припадає на три країни Великобританію, США, Польщу. Ще 25% розподілені майже порівну між Кіпром, Австрією, Нідерландами та Росією. Отже, значна кількість іноземного капіталу має європейське походження, що цілком відповідає загальній тенденції впливу іноземних компаній на фінансовий сектор країн Східної Європи [152].

На страховому ринку України спостерігаються якісні зміни, пов'язані з консолідацією вітчизняних страхових компаній і приходом іноземних страхових компаній шляхом створення нових страховиків або придбання значної частки вже існуючих. Якщо поглянути на те, які компанії останніми роками вийшли на вітчизняний ринок (Додаток В), то можна зауважити, що у своїй більшості це впливові як національні, так і транснаціональні страхові компанії: «Allianz», «AIG», «AXA», «GRAWE», «Generali», «ING»,

«UNIQA», «BNP Paribas», «SEB». Всі вони являють собою міжнародні фінансові конгломерати працюють у трьох секторах фінансового ринку, охоплюючи крім страхового і банківського ще й інвестиційний сектор. Як правило, ці міжнародні фінансові конгломерати мають у своїй власності близько 100 % акцій банків і страхових компаній, що працюють в Україні. Отже, можна зробити висновок, що модель власності базується на мажоритарному контролі, що обґрунтовано забезпеченням контролю за діяльністю дочірніх фінансових посередників.

З точки зору безпеки і стабільності функціонування страхового сегмента вітчизняного фінансового ринку ситуація є більш критичною порівняно з банківським сектором, який більшою мірою капіталізований. Так, сукупні активи міжнародних фінансових конгломератів, які володіють страховими організаціями в Україні, більш як у 1300 разів перевищують сукупні активи вітчизняних страховиків. Це пояснюється невеликими розмірами страхового ринку України: у 2009 році активи страховиків склали 32213 млн. грн., або 4,52% ВВП. Крім того, відповідно до ст. 30 Закону України «Про страхування» мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається видами страхування, іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя – 1,5 млн. євро. Тому, можна сказати, що на сьогодні розмір і потужність міжнародних фінансових конгломератів може становити надвисоку небезпеку для вітчизняного страхового ринку, і основною причиною цього є недостатні обсяги і капіталізація ринку, а також нерівномірність розвитку його сегментів [109].

Головні цілі злиття та поглинання за участю іноземного капіталу можна звести до наступних:

- вихід на ринки інших країн;
- поліпшення конкурентних позицій;
- створення стійкої переваги (за допомогою диверсифікації);
- інвестиційна.

Світовий досвід розширення присутності страхових компаній з іноземним капіталом дає можливість виділити такі особливості:

- страхові компанії з іноземним капіталом концентрують свою діяльність насамперед на роботі із страхувальниками – фізичними особами;
- іноземні страхові компанії значний інтерес виявляють до страхування життя;
- останніми роками частка страхових активів, які контролюють іноземні страховики, постійно зростає;
- проникнення іноземного страхового капіталу на національні фінансові ринки зазвичай позитивно впливає на конкурентоспроможність місцевої страхової системи [51].

Схеми виходу на страховий ринок України, які застосовують іноземні інвестори, найчастіше передбачають відкриття дочірньої компанії або купівлю вітчизняної страхової компанії із подальшим інвестуванням значної кількості фінансових ресурсів. При цьому іноді операції можуть проводитися не прямо, а через афільовані компанії, як це відбувалось у випадку входу на український ринок німецької страхової групи «Allianz» через російську компанію «РОСНО-Allianz». Можна виділити основні моменти, на які звертають увагу як стратегічні, так і портфельні інвестори. Перше, – це ризики регіону(країни) та об'єми ринку. Далі проводиться аналіз ризиків, які властиві сектору. Важливий момент, на якій звертають увагу міжнародні гравці, – це прозорість і чистота бізнесу. Саме непрозорість страхового ринку та правил гри до цих пір відштовхує інвесторів від ринку України. Останній етап – аналіз ризиків компанії.

При купівлі компанії з розвинутою мережею філій, налагодженими каналами реалізації страхових послуг інвестори привносять новітні технології збуту та корпоративні традиції роботи. При купівлі дрібних і маловідомих компаній інвестор змінює назву, стратегію просування на ринку, яка повністю запозичує методи роботи материнської компанії. Для інвестора важливий портфель компанії (по продуктах і по концентрації), її

прозорість (аудит, структура власності), якість менеджменту (стратегія розвитку – наскільки команда може розвивати бізнес), ефективність дистрибуції (якість мережі) [151].

Передумовами для злиття та поглинання страхових компаній України стали велика кількість учасників та високі темпи зростання ємності ринку, який характеризується позитивними тенденціями: у період 2003-2008 рр. він зріс на 60% і став привабливішим для стратегічних інвесторів. Слід відзначити, що ринок страхування життя характеризується меншими темпами, що пов'язано з нерозвиненістю цього сегменту страхування. Також в останні роки прискорилися процеси консолідації. Сьогодні ТОП-20 страховиків контролюють 50% всього ринку. В найближчій перспективі експерти очікують, що дрібні страховики будуть або поглинуті, і в такому разі вони шукатимуть іноземного інвестора, або витиснені з ринку. Перспективність українського ринку страхування і його велика фрагментарність є привабливими як для портфельних, так і для стратегічних інвесторів.

У 2008 року більшість іноземних інвесторів відтермінували вихід на український страховий ринок, запланований на друге півріччя 2008 р., навіть тоді, коли вже були здійснені організаційно-правові заходи та понесені значні витрати на підготовку виходу. У 2009 р. на українському страховому ринку була закрита лише одна операція з придбання активів НАСК «Оранта». Інші потенційні операції, навіть ті, які були оголошені в пресі (приклад страхової групи «ТАС»), не були доведені до закриття. Аналогічна ситуація і на міжнародних ринках М&А в страховому секторі. За інформацією Ernst & Young, за результатами 2009 р. була зафіксована найнижча активність на страховому ринку за останніх 10 років. Вперше з 2003 р. вона впала нижче 200 операцій за рік в міжнародному масштабі [122].

Безумовно фінансова криза завдала серйозного удару класичному страховому ринку. Вже впродовж 2009 року щоквартальний приріст страхових платежів неухильно зменшувався. Рівень збитковості багатьох

страховиків, особливо тих, що мали значну частку банківського страхування у своєму портфелі, перетнув критичну межу. Адже найбільші темпи падіння мали місце щодо банківського страхування. На страховий ринок України негативно вплинули не тільки банківська криза, але також криза фондового, валютного ринків та ринку нерухомості.

Отже, слабкий інтерес іноземного інвестора під час кризи до страхового сектора обумовлений низьким рівнем прибутковості українських страхових компаній в цей період, непрозорістю ринку і серйозним скороченням його об'ємів, ще один «обтяжуючий чинник» – це невелика ємкість, закритість і непрозорість ринку. «Багато компаній перестали оновлювати інформацію навіть на своїх сайтах. Маючи певні проблеми з фінансовою стабільністю, виплатами, вони інформаційно закрилися», – констатує президент Ліги страхових організацій України Наталія Гудима.

Аналіз доступної інформації щодо цін на страхові компанії вказує на досить велику різницю цін навіть на схожі компанії (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Вартість страхового бізнесу в Україні [152]

Рік угоди	Покупець	Українська страхова компанія	Частка іноземного капіталу (пакет акцій),%	P/S
2005	PZU SA	Скайд-Вест	76	1,16
2006	Generali Vienna Group	Гарант	50	1,51
2006	UNIQA Group Austria	Кредо-Класік	35	0,38
2006	Fortis	Еталон-Життя	100	3,00
2007	Туран Алем	Оранта	25	3,10
2007	Wiener Staedtische	УСГ	62	2,40
2008	Grawe	Инпро	90	1,70
2008	HDI-Gerling	Алькона	94	2,50
2008	Hhoenix Holding	ИнтерТрансПолис	50	2,00

Оскільки ринковий підхід щодо визначення вартості компанії є не досить прийнятним в українських умовах в силу недостатнього розвитку фондового ринку України, то у більшості випадків використовується порівняльний метод, суть якого полягає в зіставленні конкретної угоди з попередніми аналогічними угодами на ринку. При застосуванні цього методу вартістю компанії зазвичай виступають збори валових премій. Зарубіжна практика свідчить, що співвідношення між вартістю компанії та зборами валових премій має складати в середньому 0,8 (для України цей показник більший – в середньому 1,5).

Така розбіжність зумовлена тим, що в Україні щорічний приріст премій на ринку ризикового страхування значно перевищує світовий: обсяг загальносвітових страхових премій зростає в середньому за рік на 1,5%, тоді як в Україні за 2008 р. показник склав 33,3%. Звісно, фінансова криза змінила ситуацію, і у 2009 р. темпи приросту валових премій знизилися на 14% у порівнянні з попереднім роком. Сьогодні на ринку існує тенденція, коли компанії оцінюються в одну-півтори премії мінус сума необхідної докапіталізації.

У табл. 2.16 розглянуті компанії на момент придбання перебували в ТОП-20. За словами експертів ринку досить велика маржа між цінами пояснюється різними умовами угод. Однак, все-таки очевидно, що мінімальна вартість навіть неконтрольного пакета акцій становить 40% від сум валових страхових премій. Максимальне значення цього коефіцієнта поки що становить 3,1 (показник P/S).

Сегмент страхування життя є дуже привабливим для іноземних інвесторів і, незважаючи на незначні обсяги страхових платежів у порівнянні з ризиковими видами, інтерес до нього проявляється не менший. Пояснюється це, по-перше, великою потенційною місткістю ринку країни з населенням майже в 46 млн., а по-друге, абсолютною нерозвиненістю цієї послуги, і як наслідок, низьким рівнем конкуренції.

Слід зауважити, що сьогодні в сегменті страхування життя іноземці відіграють домінуючу роль: 54% валових премій у цьому секторі припадає на трьох лідерів, серед яких австрійська «Уніка Життя», польська «PZU Україна страхування життя», та вітчизняна страхова компанія «ТАС».

Критерії вибору страхових компаній іноземними інвесторами представлені в Додатку Д (табл. Д.1).

Отже, і стратегічні і портфельні інвестори (останніх більшість в Україні) звертають увагу, перш за все, на такі критерії:

- робота в реальному страховому бізнесі;
- наявність широкої філіальної мережі (присутність у Києві);
- наявність портфелю страхових продуктів, як для корпоративних, так і для приватних клієнтів;
- наявність достатнього числа кваліфікованого персоналу [132].

У роботі нами систематизовано основні очікування іноземних інвесторів і вітчизняних страхових компаній (Додаток Д, табл. Д.2).

Таким чином, концентрація іноземного капіталу на страховому ринку України має як позитивні, так і негативні чинники, які суттєво впливають на продавців страхових послуг, на споживачів і на державу в цілому. З погляду споживачів страхових послуг це призведе до збільшення кількості нових, якісних продуктів, поступового зменшення їх вартості порівняно з вітчизняними аналогами.

Страховики очікують від інвесторів на нові технології, нові лінійки страхових продуктів, якісні кадри, які будуть впроваджувати передові стратегії розвитку, ефективні прийоми ризик-менеджменту, методики продаж, грамотне управління інвестиційним портфелем. Присутність інвесторів також підвищить рівень конкуренції на страховому ринку, що, у свою чергу, витіснить із ринку невеликі компанії, які не можуть на рівних конкурувати з іноземцями за рівнем сервісу, інноваціями і технологіями.

Для України, як держави, факт лібералізації страхового ринку свідчить про підвищення авторитету у світовому співтоваристві, можливість

ефективного розвитку страхування, підвищення загальної капіталізації страхового ринку, розвиток фінансових ринків і ринкової інфраструктури.

Поряд з цим є низка негативних чинників, пов'язаних із приходом іноземних страхових компаній на вітчизняний страховий ринок. Серед основних проблем необхідно виділити:

- ускладнення страхового нагляду за операціями страховиків;
- ймовірність посилення іноземного втручання у страхову систему України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки;
- вплив коштів за кордон;
- перевага інтересів країни походження капіталу над інтересами суб'єктів вітчизняного ринку;
- недовговічність відносин та ін [163].

В умовах зростання присутності іноземних компаній на національному ринку виникає питання оцінки якості закордонних інвестицій. Деякі аналітики вводять поняття «псевдоінвестицій» та вказує на те, що існує проблема непрозорості каналів іноземного інвестування, відсутність даних про надійність малих та середніх іноземних інвесторів, реальну стратегію транснаціональних корпорацій на ринку України [108].

Ще однією проблемою, на яку вказують вітчизняні дослідники, є недостатня загальна капіталізація, а отже, і недостатня місткість страхового ринку України. Але в той же час спостерігається тенденція до прискорення темпів капіталізації протягом останніх років і зростання фінансової спроможності національного страхового ринку.

На думку більшості дослідників і аналітиків ринку у найближчому майбутньому експансія іноземних страховиків на страховий ринок України триватиме. До України вже проявляють інтерес такі великі міжнародні групи, як «Aviva» (Великобританія), «ERGO» (Німеччина), «Groupama» (Франція), а також азіатські інвестори (Індія, Китай, ОАЕ).

Завдяки об'єднанню страховиків у 2009-2010 рр. група лідерів ринку зазнає змін. Вже зараз відбувається процес юридичного об'єднання компаній,

які працюють під брендом АХА, – «АХА Україна» (раніше «Український страховий альянс») і «АХА Страхування» (раніше СК «ВЕСКО»). Злиття страховиків, що належать групі АХА, призведе до загострення конкуренції між цією групою і НАСК «Оранта» за позицію лідера. Ймовірно також об'єднання компаній, контрольованих «Vienna Insurance Group» (VIG). Під повним або частковим контролем «VIG» зараз перебувають «Українська страхова група», СК «Княжа», а також СК «Глобус» і «VAB Страхування».

Отже існує загроза поступового збільшення присутності іноземного капіталу у страховій системі України та витіснення вітчизняних страховиків із традиційних для них секторів страхового ринку.

За таких умов постають питання не лише національної безпеки розвитку та захисту страхової системи, а й забезпечення фінансової стійкості та збереження конкурентних переваг вітчизняних страхових компаній.

Оскільки обмеження глобалізації є нереальним, єдині правильні дії за цих умов – вироблення нових підходів до регулювання національного страхового ринку, формування ефективних моделей управління страховими відносинами в Україні.

З огляду на це потрібно визначити параметри й тенденції розвитку сучасного світового простору та страхового ринку, сформувані систему інструментів регулювання, які б оперативнo реагували на зміни у страховій діяльності.

Вітчизняні страхові компанії, щоб не втратити конкурентні переваги повинні постійно удосконалювати свої операції і послуги, нарощувати рівень капіталізації страхової системи і консолідації вітчизняного страхового бізнесу, впроваджувати прогресивні технології управління задля підвищення ефективності діяльності страхових компаній [109].

Стратегічною метою страхової діяльності на сучасному етапі має стати забезпечення системної стабільності і створення необхідних умов для розвитку страхових послуг на засадах добросовісної конкуренції.

Висновки до другого розділу

1. Результати оцінки стану вітчизняного страхового ринку за період 2005-2009 рр., проведеного на основі аналізу системи відповідних показників свідчать, що незважаючи на позитивну динаміку показників діяльності страхових компаній за останні п'ять років, страховий ринок України для досягнення стратегічних орієнтирів довгострокового розвитку потребує низки структурних реформ. Це пояснюється такими основними чинниками:

- високий рівень концентрації ринку (77% та 82% загального обсягу страхових премій акумулюють відповідно 50 страхових компаній із загального страхування та 10 зі страхування життя);
- страховикам належить більша частка (68,8%) загального обсягу активів небанківських фінансових установ, при цьому активи банків в 21 раз перевищують активи страхових компаній;
- невисокий рівень капіталізації страхового ринку (середній розмір сплаченого статутного капіталу у 2009 р. дорівнював 33,6 млн. грн.);
- низький рівень конкурентоспроможності страхового ринку України (показник питомої ваги страхової премії у світовому страховому ринку складає 0,1%).

2. В результаті дослідження галузевої структури страхового ринку України встановлено, що на відміну від країн Центральної і Східної Європи, де основними видами страхування є медичне страхування, страхування життя та автострахування, на вітчизняному ринку домінують позиції посідає добровільне майнове страхування, частка якого у 2009 р. становила 72%. Встановлено, що рівень розвитку страхування життя в Україні не відповідає тенденціям світового страхового ринку: частка премій з добровільного страхування життя залишається на вкрай низькому рівні – таким чином, інвестиційна та заощаджувальна функції страхового ринку, які проявляються саме в сегменті страхування життя, не реалізовані належним чином.

3. На основі визначення рейтингу страховиків у сфері ризикового страхування за основними показниками діяльності (активи, страхові резерви, власний капітал, страхові премії) встановлено, що лідерами галузі є наступні страхові компанії: «Оранта», «АХА», «Лемма», «Провідна», «ТАС», «Аванте», «Інго Україна». В сегменті страхування життя 50% валових премій припадає на трьох страховиків: «Alico AIG Life», «Grawe Ukraine», «ТАС-життя».

4. Незважаючи на позитивну динаміку зростання страхування фізичних осіб, частка надходжень від громадян у валових страхових преміях залишається порівняно незначною, і за результатами 2009 р. вона становила лише 29%. Це свідчить про те, що вітчизняний страховий ринок більшою мірою орієнтований на залучення до страхування юридичних осіб, питома вага яких на кінець 2009 р. складала 42%; решта 29% – премії, що надійшли від перестраховальників.

5. Виявлено, що концентрація іноземного капіталу на страховому ринку України має як позитивні, так і негативні наслідки та суттєво впливає на діяльність страховиків, страхувальників та державу в цілому. З погляду споживачів страхових послуг присутність іноземного капіталу має призвести до збільшення кількості нових, якісних продуктів та поступового зменшення їх вартості. З боку страховиків очікується впровадження сучасних технологій страхування, нових страхових продуктів, передових стратегій розвитку, ефективної системи ризик-менеджменту та управління інвестиціями. Крім того, присутність інвесторів підвищить рівень конкуренції на страховому ринку, що, у свою чергу, витіснить з ринку невеликі компанії та вплине на зростання капіталізації вітчизняних страховиків.

6. Результати проведеного аналізу страхового ринку України за останні 5 років свідчать, в цілому, про його незадовільний стан, що, зокрема, підтверджується значеннями стратегічних показників розвитку національного страхового ринку: показник проникнення страхування (2,6%), показник щільності страхування (62,2 дол. США), показник продуктивності

страхування (0,8%), показник рівня страхових виплат (23,9%) та показник питомої ваги страхової премії у світовому страховому ринку (0,10%).

7. Недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування, низький рівень капіталізації страхових компаній, недостатній рівень інституціонального розвитку страхового ринку, нерозвиненість системи страхування життя, неефективність діяльності страхових посередників, інформаційна закритість страхового ринку вказують на цілковиту декларативність «Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року» та відсутність довгострокової стратегії його розвитку, що свідчить про необхідність її розробки.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України у контексті його стратегічного розвитку

Одним з ключових завдань процесу регулювання відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи України, є створення безпечних умов їх функціонування. При цьому основною формою узагальнення поточного рівня цих умов є фінансова безпека.

Поступове включення України до процесів глобалізації світової економіки та її становлення як незалежного суб'єкта міжнародної економічної діяльності все більшою мірою наражається на вплив зовнішніх фінансово-економічних чинників, який притаманний усім елементам економічної взаємозалежності країн. Внаслідок цього, все більшого поширення набувають такі поняття як економічна та фінансова безпека держави, зростає їхня роль у дотриманні стабільного функціонування всієї економічної системи держави.

Фінансова безпека держави – це одна з найважливіших складових її економічної безпеки. У відповідності до Наказу Міністерства економіки України № 60 від 2 березня 2007 року «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [137].

Фінансова безпека держави містить наступні складові: бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, боргова безпека, безпека страхового ринку та безпека фондового ринку.

Невід'ємною складовою фінансової безпеки держави є фінансова безпека її страхового ринку. При цьому досягнення стратегічних орієнтирів розвитку національного страхового ринку є неможливим без забезпечення необхідного рівня його фінансової безпеки.

З іншого боку, фінансова безпека страхового ринку, що залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, визначається насамперед станом його розвитку, фінансовою результативністю та ефективністю діяльності. Водночас вона зумовлена і реальним фінансовим станом господарюючих суб'єктів.

Необхідність приділення уваги проблемам забезпечення фінансової безпеки страхового ринку зумовлена цілою низкою чинників:

- по-перше, без ефективного функціонування цього ринку неможливим є створення дієвої системи захисту громадян, підприємців, господарюючих суб'єктів, держави та підтримання соціальної стабільності суспільства;
- по-друге, як свідчить світовий досвід, страховий ринок – це вагоме джерело довгострокових інвестицій в економіку держави;
- по-третє, необхідність подальшого розвитку страхового ринку зумовлюється тим, що акумульовані ним кошти можуть стати джерелом фінансування бюджету.

Фінансова безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

Отже, виходячи з наведеного визначення, головним критерієм, що забезпечує фінансову безпеку страхового ринку є надійність його суб'єктів, передусім, страховиків. Підтримка стійкого стану їхніх фінансових ресурсів має характеризуватися збалансованістю системи фінансових показників,

стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, дозволяти своєчасно та у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечувати ефективний розвиток страхової компанії в поточному та наступних періодах. Іншими словами, фінансова безпека є одним із відправних елементів для фактичного прояву і реалізації функцій страхування.

Стратегія забезпечення фінансової безпеки страховика являє собою програму дій, спрямованих на досягнення намічених цілей (забезпечення фінансової безпеки). Під час розробки даної стратегії страхова компанія повинна визначити: яких реальних результатів вона може домогтися, оцінити свої сильні і слабкі сторони, а також потенційні загрози. При цьому необхідно розрізняти наступні типи стратегій забезпечення фінансової безпеки страховика:

- стратегія, яка має на меті недопущення переростання існуючих ризиків у загрозу фінансовій безпеці;
- стратегія, спрямована на припинення дії вже існуючих загроз;
- стратегія, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на відновлення безпечного стану об'єктів, тобто на компенсацію збитку, що наноситься фінансовій безпеці страхової компанії [41].

Перші два типи стратегії передбачають розробку і виконання сукупності заходів, у результаті чого загроза або взагалі не виникає (перший тип), або її дія зупиняється (другий тип). За реалізації стратегії третього типу збиток суб'єкту фінансової безпеки виникає, але передбачається його компенсація відповідними методами, що використовуються в процесі управління фінансовою безпекою.

Склад критеріїв оцінки фінансової безпеки страховиків можна викласти у наступному вигляді:

- конкурентоспроможність страхової компанії (оцінка здійснюється шляхом аналізу конкурентної позиції страховика);
- стан фінансової стійкості та платоспроможності компанії (оцінюється шляхом аналізу параметрів фінансової стійкості та платоспроможності);

- рівень ефективності діяльності страхової компанії (оцінка за допомогою аналізу параметрів ефективності діяльності страховика);
- рівень ефективності використання інструментів управління фінансовою безпекою (організаційних, кадрових, фінансових, інформаційно-аналітичних) [43].

В процесі здійснення оцінки ефективності управління фінансовою безпекою страховика за допомогою наведених вище критеріїв необхідно виконати наступне:

1. Обрати пріоритетність (вагомість) кожного критерію ефективності.
2. Здійснити розрахунок та аналіз показників ефективності.
3. Врахувати результати оцінки в процесі прийняття рішень стосовно покращення стану фінансової безпеки страховика.

Варто зазначити, що вищезгадані критерії можуть бути змінені в залежності від наступних чинників: розміру страхової компанії, її місії та цілей, співвідношення інтересів власників та персоналу, зовнішнього середовища (економічних, політичних, соціальних чинників) тощо.

До основних принципів управління фінансовою безпекою страхової компанії слід віднести наступні:

- моніторинг існуючих і потенційних загроз, мінімізація їхнього впливу на фінансову безпеку страховика;
- орієнтація діяльності страхової компанії на забезпечення її безпечного функціонування;
- дотримання чинного законодавства під час управління безпекою;
- створення системи інформаційно-аналітичного та прогнозного забезпечення фінансової безпеки;
- поєднання фінансових інтересів керівництва, власників та персоналу страхової компанії;
- запровадження комплексу заходів щодо забезпечення ефективного розвитку страховика, його фінансової стійкості та платоспроможності.

Забезпечення ефективності функціонування системи фінансової

безпеки страхової компанії можна розділити на наступні етапи:

1. Вчасне виявлення та аналіз зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовій безпеці страховика.
2. Оцінка поточного стану фінансової безпеки страхової компанії, запровадження відповідних заходів щодо її моніторингу.
3. Реалізація системи заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки страховика.
4. Здійснення заходів щодо контролю за станом фінансової безпеки.
5. Коригування вищеназваних етапів для підтримання належного рівня фінансової безпеки з метою забезпечення стратегії розвитку страхової компанії [42, 44, 45].

З метою оцінки рівня фінансової безпеки страхового ринку України нами було використано вищезгадану «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України», в якій виокремлено наступні стратегічні показники його розвитку: показник проникнення страхування; показник «щільності страхування»; частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій; рівень страхових виплат; частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам; частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі (табл. 3.1). При цьому визначено, що всі шість показників мають однакову питому вагу (ваговий коефіцієнт – 0,167).

На підставі аналітичних даних розвитку вітчизняного страхового ринку та формули (3.1) нами було розраховано інтегральний індекс фінансової безпеки страхового ринку України за період 2005-2009 рр. (табл. 3.2).

$$I_y = \sum_{i=1}^n a_i \cdot z_{iy}, \quad (3.1)$$

де I_y – інтегральний індекс фінансової безпеки страхового ринку за y -й рік;

a_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс;

z_{iy} – нормалізовані значення вхідних показників за y -й рік.

Характеристичні значення показників безпеки страхового ринку
та їх вагові коефіцієнти

ор	Показники	Нижня границя ($x^H_{гр}$)	Нижній поріг ($x^H_{пор}$)	Норма нижня ($x^H_{опт}$)	Норма верхня ($x^B_{опт}$)	Верхній поріг ($x^B_{пор}$)	Верхня границя ($x^B_{гр}$)	Вагові коефіцієнти (a_{ij})
1.	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	2	5	8	12	20	30	0,167
2.	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	30	50	120	140	170	200	0,167
3.	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	10	20	30	50	70	80	0,167
4.	Рівень страхових виплат, %	10	20	30	40	50	70	0,167
5.	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	10	20	25	30	40	50	0,167
6.	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	10	20	25	30	40	50	0,167

З метою оцінки рівня фінансової безпеки страхового ринку України автором запропоновано систему визначення рангу (класу) на підставі відповідних значень інтегрального індексу (табл. 3.3).

Таблиця 3.2

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки страхового ринку України

Показники	Роки									
	2005		2006		2007		2008		2009	
	Факт. значення	Нормалізоване значення	Факт. значення	Нормалізоване значення	Факт. значення	Нормалізоване значення	Факт. значення	Нормалізоване значення	Факт. значення	Нормалізоване значення
1. Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	3,1	0,37	2,6	0,20	2,5	0,17	2,5	0,17	2,2	0,07
2. Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	53,8	0,53	58,4	0,56	76,4	0,69	67,2	0,62	55,4	0,54
3. Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	2,5	0	3,3	0	4,4	0	4,6	0	4,0	0
4. Рівень страхових виплат, %	14,7	0,47	18,8	0,88	23,4	0,67	29,4	0,97	33,0	1,00
5. Частка премій, що належать перестраховкам - нерезидентам, %	5,0	0	4,1	0	4,3	0	4,3	0	5,4	0
6. Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	13,4	0,34	13,0	0,30	20,7	0,57	25,1	1	29,9	1
Інтегрований показник фінансової безпеки страхового ринку	<u>0,286</u> (0,167*(0,37+0,53+ +0+0,47+0+0,34))		<u>0,324</u> (0,167*(0,20+0,56+ +0+0,88+0+0,30))		<u>0,351</u> (0,167*(0,17+0,69+ +0+0,67+0+0,57))		<u>0,461</u> (0,167*(0,17+0,62+ +0+0,97+0+1))		<u>0,436</u> (0,167*(0,07+0,54+ +0+1+0+1))	

Показники рівня фінансової безпеки страхового ринку

№ пор.	Значення інтегрального індексу	Рівень фінансової безпеки
1.	0–0,10	критичний
2.	0,10–0,30	низький
3.	0,30–0,50	задовільний
4.	0,50–0,70	середній
5.	0,70–1,00	високий

В результаті проведених розрахунків та запропонованої системи визначення класу інтегральних показників визначено, що у 2005 р. рівень фінансової безпеки страхового ринку України був низьким, а за період 2006-2009 рр. він характеризується, в цілому, як задовільний.

Таким чином, незважаючи на світову фінансову кризу, пік якої в Україні прийшовся на 2008-2009 рр., найвищі значення інтегрального індексу фінансової безпеки страхового ринку спостерігаються саме у ці роки. Це свідчить про те, що на відміну від таких сегментів вітчизняного фінансового ринку як грошовий ринок та ринок капіталу, вплив світової фінансової кризи на розвиток страхового ринку України виявився не таким значним.

Одним із стратегічних завдань забезпечення фінансової безпеки страхового ринку України є розвиток такого його сегменту як ринок перестрахування.

Правові засади здійснення операцій перестрахування в Україні визначаються Законом України «Про страхування», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження «Положення про порядок здійснення операцій з перестрахування», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента». Крім того, окремі питання здійснення перестрахових операцій регулюють нормативні акти Міністерства фінансів України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України та інші відомчі нормативні акти.

Питання відшкодування збитків у перестрахуванні, питання ретроцесії,

стосунків між ретроцедентом і ретроцесіонарієм також залишаються невизначеними законодавством і діють на основі договірних прав. Такі законодавчі прогалини призводять до неоднозначного сприйняття ситуацій, що виникають в процесі ведення перестрахового бізнесу, як безпосередніми учасниками страхового ринку, так і судовими інстанціями.

Динаміку розвитку ринку перестраховування, як показника фінансової безпеки страхового ринку України, наведено на рис. 3.1.

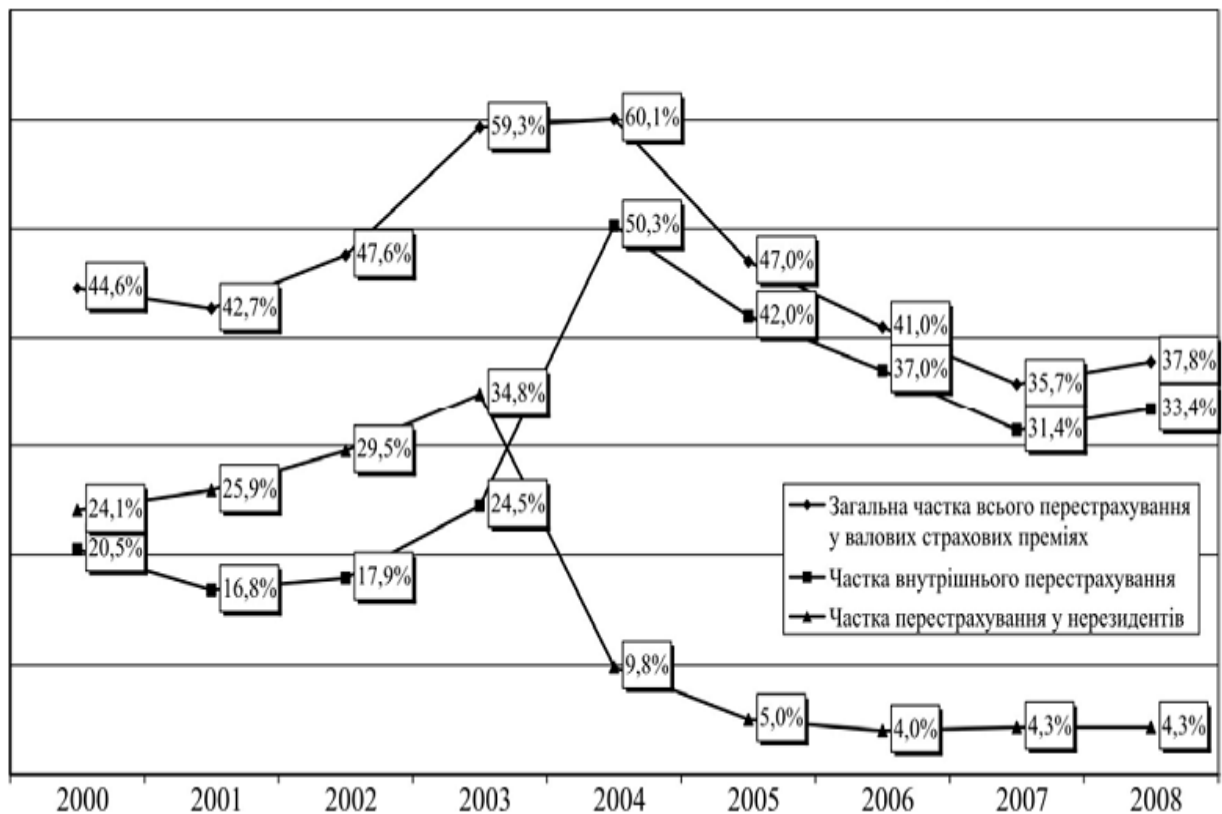

Рис. 3.1. Розвиток ринку перестраховування в Україні [122]

Отже, зростання частки перестраховування до 2004 р. поступово знижувало платоспроможність страхового ринку в Україні, а відтак – ставило під загрозу його фінансову безпеку. Ситуація погіршувалась і тим, що обсяги внутрішнього перестраховування були меншими за зовнішні (у нерезидентів), внаслідок чого значні обсяги фінансових ресурсів спрямовувались за кордон і вилучались з інвестиційного обігу нашої держави.

Лише зі входженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України до Міжнародної асоціації органів нагляду за

страховою діяльністю та початком боротьби в Україні з незаконним виведенням капіталів за кордон через механізм перестраховування, ситуація змінилася. Про це, зокрема, свідчить той факт, що саме у 2004 р. вперше обсяги перестраховування у резидентів перевищили обсяги перестраховування у нерезидентів, незважаючи на те, що частка перестраховування у валових преміях досягла свого максимуму у 60,1%.

Цьому сприяла низка заходів державного регулятивного органу, зокрема, для страховиків було встановлено низку вимог, яких вони повинні чітко дотримуватись, а саме:

- перестраховик-нерезидент зобов'язаний до дати укладення договору перестраховування мати безперервний стаж роботи в страхуванні чи перестраховуванні не менше трьох років;
- законодавством країни, в якій зареєстровано перестраховика-нерезидента, має здійснюватися державний нагляд за страховою та перестраховою діяльністю;
- не повинно бути фактів порушення перестраховиком-нерезидентом страхового законодавства та законодавства з питань протидії (легалізації) відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з тероризмом у країні його реєстрації.

Таким чином, починаючи з 2004 р. із поступовим зменшенням частки перестраховування у валових страхових преміях, зокрема частки перестраховування у нерезидентів, платоспроможність вітчизняного страхового ринку зросла, що сприяло підвищенню рівня його фінансової безпеки.

Варто зазначити, що за статистикою страховики України найчастіше застосовують перестраховування у добровільному майновому страхуванні – 91,1 % усієї суми з операцій перестраховування станом на 1 січня 2010 р. [123]

Щодо напрямів перестрахової діяльності, то більшість ризиків протягом останніх років перестраховується в Україні. Перестраховикам-нерезидентам за підсумками 2009 р. передано на перестраховування 1104,3 млн. грн., що становить лише 5,4% загального обсягу перестрахового ринку.

Найбільше сплачено до Великої Британії – 33% або 369,2 млн. грн., Німеччини – 16% або 172,4 млн. грн. та Російської Федерації – 12% або 136,4 млн. грн. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Обсяги та структура перестрахування у нерезидентів
протягом 2005-2009 рр. [122]

Країна	2005		2006		2007		2008		2009	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Велика Британія	95,7	14,9	13,3	2,0	265,5	34,5	339,2	32,7	369,2	33,4
Німеччина	87,4	13,6	87,5	16,0	123,9	16,1	218,9	21,1	172,4	15,6
Росія	189,0	29,4	201,8	36,0	156,2	20,3	148,8	14,3	136,4	12,4
Австрія	46,3	7,2	25,7	5,0	58,5	7,6	101,7	9,8	91,7	8,3
Франція	54,0	8,4	52,9	9,0	31,5	4,1	43,5	4,2	67,8	6,1
Швейцарія	16,1	2,5	35,6	6,0	19,2	2,5	31,2	3,0	98,5	8,9
Казахстан	н/д	н/д	н/д	н/д	5,4	0,7	29,4	2,8	20,6	1,9
США	54,0	8,4	132,8	24,0	60,8	7,9	27,6	2,7	25,1	2,3
Польща	54,0	8,4	н/д	н/д	5,4	0,7	23,3	2,2	18,5	1,7
Бельгія	н/д	н/д	н/д	н/д	8,5	1,1	19,4	1,9	21,7	1,9
Іспанія	н/д	н/д	н/д	н/д	6,9	0,9	13,7	1,3	6,3	0,6
Інші	46,3	7,2	11,3	2,0	28,5	3,7	41,2	4,0	76,1	6,9

За оцінками Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг рівень перестрахових виплат, починаючи з 2004 р., був дуже незначним. У 2004 р. виплати за договорами перестрахування становили лише 3,3% від загальних обсягів перестрахування, і лише за підсумками 2007-2009 рр. частка виплат досягла 10-10,5%. Усі ці дані свідчать про поступове зростання рівня фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку.

Крім того, з 16 травня 2008 р. умови здійснення операцій перестрахування в Україні стали більш жорсткими. Відповідно до внесених змін до Закону України «Про страхування» від 10 травня 2007 р. і розпорядження Держфінпослуг №8197 від 11 листопада 2007 р. з моменту вступу України у Світову Організацію Торгівлі (СОТ) договори перестрахування можуть бути укладені лише з тими нерезидентами, які зареєстровані в країнах – членах СОТ, що здійснюють співпрацю з Групою

FATF; за страховими компаніями країни, де зареєстрований нерезидент, повинен здійснюватися нагляд уповноваженим державним органом; рейтинг фінансової надійності страховика-нерезидента повинен відповідати вимогам, встановленим Держфінпослуг для рівня рейтингу міжнародного рейтингового агентства, що присвоїли даний рейтинг, зокрема Standart&Poors та Moody's.

Зазначимо, що під впливом світової фінансової кризи ринок перестраховування в Україні змінюється, як і всі інші. За оцінками експертів, стрімке зниження доходів міжнародних страхових компаній через фінансову кризу виліється у підвищення перестрахових тарифів.

Сьогодні фінансові проблеми мають практично усі великі світові перестрахові компанії, зокрема і страхові компанії, що обслуговують український ринок. Так, зокрема, чистий прибуток найбільшого світового перестраховика швейцарської компанії Swiss Re за 2009 р. скоротився в 4,5 раза – до 746,6 млн. євро, а німецької Muenich Re – на 57,6 % до 1,418 млрд. євро). На цю статистику відреагували рейтингові агентства, наприклад, Fitch погіршив із «стабільного» до «негативного» прогноз для всіх перестрахових компаній. На погляд аналітиків, головною проблемою цих компаній стала інвестиційна діяльність. Якщо зниження обсягів перестрахових премій у лідерів становило 5-15%, то зменшення доходів від інвестиційної діяльності – 35-60% [123].

Хоча в абсолютних цифрах в Україні обсяги зовнішнього перестраховування значно нижчі від внутрішнього, однак вітчизняний ринок істотно залежить від іноземних компаній, і насамперед, від трійки найбільших: Swiss Re, Muenich Re, Hannover Re, які, на відміну від вітчизняних, не ухиляються від відшкодування збитків.

Варто зазначити, що активна робота з зарубіжними перестраховиками пояснюється не лише стабільними виплатами, але й місткістю ринку: вітчизняні компанії просто не здатні взяти на себе значні обсяги перестраховування, а тому великі та складні ризики передаються, зазвичай,

іноземним компаніям. Це, зокрема, глобальні ризики, наприклад, такі, як авіаційні та космічні. Відповідальність за ними може доходити до 500000 доларів США, на що української ринкової ємності просто не вистачить.

На внутрішньому ринку в Україні сьогодні перестраховуються масові види страхування: автокаско, страхування відповідальності власників транспортних засобів, медичні та фінансові ризики. Всередині країни також страхуються і сільськогосподарські ризики, що раніше брали на себе російські перестрахові компанії.

За розрахунками вітчизняних аналітиків, європейські перестраховики у найближчий час можуть підняти тарифи приблизно на 20-30 %. Щоб заощадити на перестрахованні, українські страхові компанії починають вивчати страхові ринки Індії, Китаю, Балкан, а також країн Близького Сходу, тобто шукають дешевшу альтернативу. Уже ведуться попередні переговори з китайською China Re, індійською GIC і корейською Korean Re. Очікується, що навіть з урахуванням подорожчання їхні тарифи будуть вигіднішими за європейські, а вітчизняні страхові компанії, як наслідок, зможуть уникнути підвищення цін на основні види страхування, що знизить ризик виникнення фінансових небезпек на страховому ринку України.

3.2. Обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України

У сучасній економіці страхування є важливим і необхідним інструментом, що забезпечує економічну стабільність і безпеку, розвиток підприємництва, ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків, реалізацію державної соціальної політики.

Разом з тим за роки ринкових перетворень в Україні не вдалося повною

мірою сформувати стійкий, відповідний сучасним вимогам суспільства ринок страхових послуг. Подальший розвиток страхування вимагає уточнення його ролі у вирішенні соціально-економічних завдань держави.

Протягом останніх років Урядом України було послідовно схвалено три програми розвитку вітчизняного страхового ринку: у 1998, 2001 та 2005 роках. Останню «Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року» було затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 369-р. від 23 серпня 2005 р. У цілому, прийняті програми дозволили визначити основні напрями розвитку страхового ринку в Україні. Проте окремі їх позиції з питань удосконалення системи державного регулювання страхової діяльності, розвитку соціально значущих видів страхування, відновлення довіри до страхової галузі, кадрове забезпечення страхової діяльності та інші так і не були повною мірою втілені в життя. До того ж при обґрунтуванні стратегії розвитку страхового ринку України необхідно враховувати необхідність виконання вітчизняною страховою системою соціально-економічних функцій: по-перше – захист від потенційних ризиків, який необхідний для ефективного функціонування ринкової економіки, що є фактором її стабільності і стимулом для розширення підприємницької діяльності; по-друге – акумуляція довгострокових інвестиційних ресурсів для розвитку економіки.

На сьогодні ґрунтовно формуванням стратегії розвитку національного страхового ринку фактично займається лише Ліга страхових організацій України. При цьому Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг та інші державні органи не відіграють активної ролі у розбудові ефективного ринку. Інколи навіть навпаки, позиція регулятора щодо стратегічних напрямів розвитку страхового ринку України є протилежною думці учасників ринку. Вітчизняні науковці та практики в галузі страхування також проводять окремі дослідження з актуальних питань розвитку страхового ринку. Але, на наше переконання, комплексний підхід до стратегії розвитку страхового ринку в Україні відсутній.

В результаті проведеного у дисертаційній роботі аналізу нами визначено, що на сьогодні найбільш суттєвими проблемами, що стримують розвиток вітчизняного страхового ринку є:

- недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування;
- недостатність інституційної спроможності для розвитку окремих видів страхування;
- низька платоспроможність потенційних споживачів страхових послуг;
- низька довіра до інституту страхування;
- нерозвиненість інституту страхового посередництва;
- незадовільний рівень фінансової безпеки;
- обмеженість можливостей для інвестування страхових резервів та ін.

Крім того, до теперішнього часу не створені законодавчі засади для впровадження інвестиційного страхування життя, а також обов'язкового медичного і пенсійного страхування. Нерозвиненими залишаються такі сфери, як страхування аграрних, екологічних і катастрофічних ризиків. Рівень капіталізації більшості страхових компаній є вкрай низьким. Існує недобросовісна конкуренція (демпінг) щодо тарифікації окремих видів страхових послуг. Відсутній ефективний механізм досудового захисту, не працює інститут омбудсмена.

Враховуючи загальнодержавну значимість розвитку страхової галузі необхідно, на нашу думку, розробити, затвердити та реалізувати стратегію середньо- та довгострокового розвитку страхового ринку України. При цьому з метою забезпечення сталої динаміки розвитку страхового ринку необхідно, щоб зазначена стратегія була складовою загальної стратегії соціально-економічного розвитку України. Частково дану концепцію реалізовано в «Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 року» в частині розвитку ринку страхових послуг.

Основними пріоритетами державної політики у сфері розвитку національного страхового ринку мають бути:

- удосконалення та розвиток існуючої нормативно-правової бази

- страхування;
- розвиток інституційної спроможності для впровадження нових та підтримки розвитку існуючих соціально значущих видів страхування;
  - сприяння підвищенню платоспроможності потенційних споживачів страхових послуг та впровадженню програм страхування для малозаможних верств населення;
  - розширенню можливостей для інвестиційної діяльності страхових компаній, зокрема, через розвиток ринку цінних паперів, насамперед – державних облігацій;
  - сприяння розвитку системи страхового посередництва (професійної діяльності страхових брокерів, агентів та консультантів тощо).

При цьому покращення якості надання страхових послуг та підвищення довіри до інституту страхування має відбуватися через:

- а) створення системи страхового нагляду, гармонізованого з міжнародними стандартами та орієнтованого на захист прав споживачів;
- б) модернізацію страхового бізнесу та системи управління страховими компаніями;
- в) розвиток страхової культури громадян та підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку.

Пріоритетними напрямками страхування, розвитку яких держава має надавати підтримку, є довгострокові його види, зокрема страхування життя, інвестиційне, пенсійне страхування, а також обов'язкове медичне страхування та страхування аграрних ризиків.

Створення стабільного страхового ринку потребує об'єктивного інформування всіх його учасників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності. При цьому має забезпечуватись повна транспарентність діяльності учасників страхового ринку та реалізовуватися програми інформування населення через засоби масової інформації про стан та перспективи розвитку страхового ринку, переваги отримання страхових послуг.

Інтеграція страхового ринку України до міжнародного ринку фінансових послуг вимагає підвищення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків, поетапного впровадження системи міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. З метою створення ефективної системи протекціонізму національного страхового ринку мають здійснюватися заходи поетапного та зваженого допуску на ринок іноземних страховиків.

Стимулювання стратегічного розвитку вітчизняного страхового ринку має забезпечуватися шляхом удосконалення системи оподаткування страхової діяльності, перестраховування та застосування податкових стимулів.

З метою розвитку нових видів страхування та стимулювання інвестиційної діяльності страховиків на страховому ринку України нами пропонуються наступні заходи:

- розробити та реалізувати програму впровадження та розвитку інвестиційного страхування;
- створити правові засади для впровадження обов'язкового медичного страхування, яке має здійснюватись виключно страховими компаніями, базуватися на конкурентних засадах та праві вибору страхувальниками сімейного лікаря, медичного закладу та страховика;
- розробити модель державної підтримки розвитку аграрного страхування, яка має передбачати прийняття спеціального закону та узгоджені дії страховиків і держави щодо покриття ризиків, які існують в аграрній сфері та не можуть бути покриті в інший спосіб на звичайних ринкових засадах;
- надати компаніям зі страхування життя права укладати довгострокові договори медичного страхування (на 10 – 15 років) та продавати поліси страхування за додатковими ризиками (нешасний випадок, критичне захворювання тощо) окремо від ризиків «дожиття» та «смерть»;
- з урахуванням наслідків фінансової кризи переглянути вимоги та перелік цінних паперів та інших фінансових інструментів, у які можуть інвестуватися резерви страхових компаній;

- розробити механізм передачі страховими компаніями в довірче управління компаніям з управління активами накопичені кошти, зокрема, резерви або їх частину.

Низку заходів ми пропонуємо запровадити з метою захисту інтересів споживачів страхових послуг (страхувальників). Це, зокрема:

1. Удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням страховими компаніями вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу тощо.
2. Внесення змін до законодавчих актів з метою закріплення першочерговості задоволення вимог страхувальників у загальній черзі інших кредиторів та виключення з ліквідаційної маси страхової компанії страхових резервів за всіма видами страхування.
3. Сприяння створенню фондів страхових гарантій, у тому числі за договорами страхування життя.
4. Удосконалення нормативно-правової бази щодо формування та розміщення страхових резервів, порядку купівлі валюти, доступу страховиків до ринків цінних паперів іноземних емітентів.
5. Розробка вимог до функціонування системи внутрішнього контролю за діяльністю страховиків (внутрішній аудит) та удосконалення аналізу статистичної інформації зі страхування та звітності страховиків і страхових посередників.
6. Гарантування захисту законних прав громадян-власників страхових полісів на отримання страхових виплат, у тому числі шляхом створення і розвитку інститутів досудового захисту, зокрема, діяльності фінансового омбудсмена та підтримки громадських об'єднань страхувальників.

Для забезпечення ефективного розвитку страхового ринку потрібна реалізація законодавчих заходів і прийняття нормативних документів зі стимулювання розвитку страхової галузі. З метою удосконалення системи правового забезпечення розвитку вітчизняного страхового ринку

пропонується:

- забезпечити подальшу адаптацію законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу;
- прийняти нову редакцію Закону України «Про страхування»;
- внести зміни до Цивільного і Господарського кодексів України, Законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» з метою їх узгодження між собою та удосконалення договірних відносин у сфері страхування, класифікації ризиків і видів страхування, посилення системи державного регулювання ринку страхових послуг;
- сприяти захисту економічної конкуренції на страховому ринку для удосконалення умов його функціонування на конкурентних засадах;
- запровадити стимулюючу податкову політику для розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, в тому числі інвестиційного, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування шляхом віднесення частки внесків з цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб та вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб;
- внести зміни до законодавства щодо поступового переведення страхування з режиму оподаткування валових доходів від страхової діяльності на режим оподаткування прибутку;
- зменшити кількість обов'язкових видів страхування та забезпечити проведення належної експертизи соціально-економічної доцільності запровадження кожного нового виду обов'язкового страхування;
- створити правові умови для появи та ефективного функціонування в Україні інституту незалежних аджастерів, диспашерів, сюрвейерів, андерайтерів;
- удосконалити правові засади діяльності товариств взаємного страхування;
- забезпечити розроблення та впровадження додаткових актів

- законодавства, що запобігатимуть використанню страхового ринку для проведення протиправних і сумнівних операцій, включаючи ухилення від сплати податків та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- удосконалити нормативно-правове регулювання діяльності актуаріїв, аварійних комісарів, завершити створення в Україні системи підготовки та сертифікації актуаріїв, аварійних комісарів та ін.

Забезпечення конкурентоспроможності страхового ринку України може бути забезпеченим лише завдяки підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних страховиків. Цього, на наш погляд, можна досягти наступними заходами:

1. Сприяння капіталізації страхового ринку шляхом підвищення вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та резервів страхових компаній.
2. Визначення вимог до оприлюднення інформації стосовно діяльності страховиків та страхових посередників у електронних і друкованих засобах масової інформації.
3. Розробка єдиних підходів до рейтингових оцінок фінансової стійкості та кредитоспроможності страховиків, поширення їх використання.
4. Розробка методики та запровадження практики оцінки результативності інвестиційної діяльності страхових компаній.
5. Сприяння поетапному впровадженню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності страховиків.

На підставі вищесказаного нами запропоновано систему заходів щодо стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України в контексті його суб'єктів та об'єктів (рис. 3.2).

Стратегічним напрямком розвитку страхового ринку України є поступова його лібералізація. При цьому процес лібералізації у середньостроковій перспективі має ґрунтуватися на тому факті, що страхування є найважливішим інструментом формування довгострокових, найбільш важливих для розвитку вітчизняної економіки внутрішніх

Рекомендації щодо стратегічного розвитку страхового ринку України для його суб'єктів та об'єктів

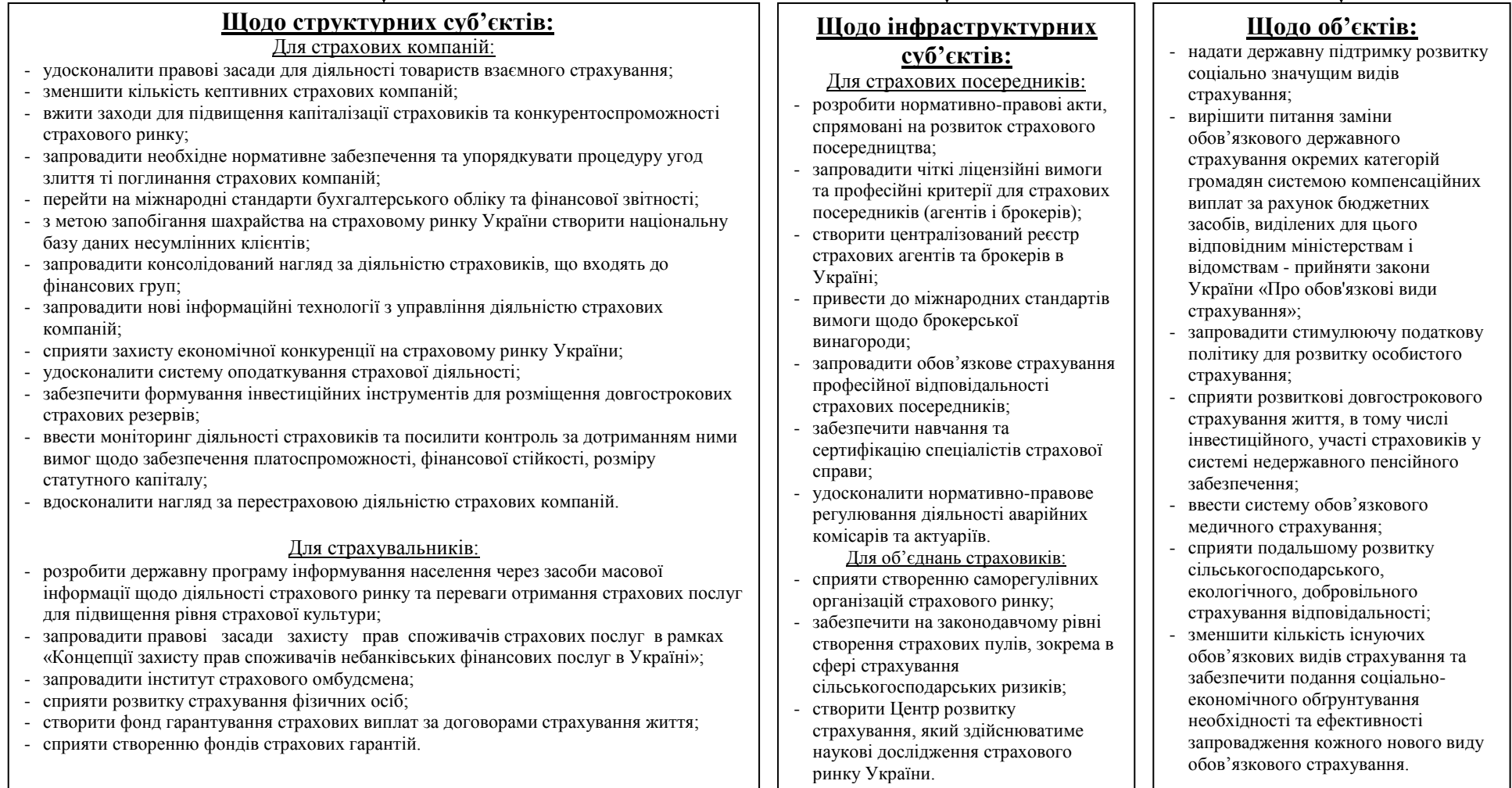

Рис. 3.2. Система заходів щодо стратегічного розвитку страхового ринку України

інвестиційних ресурсів. Головним завданням лібералізації національного страхового ринку повинна стати побудова оптимального співвідношення між інтеграцією вітчизняної страхової системи зі світовою страховою системою і механізмами, що мають перешкоджати відтоку капіталів за кордон.

Рішення про характер і умови доступу іноземних страхових компаній на український ринок, прийняті в ході переговорів про приєднання України до Світової організації торгівлі, мають стратегічне значення. Питання про допуск на національний страховий ринок філій іноземних страховиків безпосередньо пов'язані з можливістю вирішення ряду першочергових проблем цього ринку, зокрема: прозорості його діяльності та підзвітності наглядовим органам, формування вітчизняних страхових компаній з достатнім (за світовими стандартами) рівнем капіталізації і перетворення страхового бізнесу в одну з основних галузей економіки України.

Узагальнюючи викладене, хотілося б зазначити, що впровадження комплексної стратегії розвитку страхового ринку України позитивно вплине на динамічний розвиток цього важливого фінансового сектору держави.

Головною рушійною силою в розробці та реалізації стратегії, на наше переконання, повинні стати наступні суб'єкти:

- по-перше, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг;
- по-друге, Ліга страхових організацій України;
- по-третє, страхові компанії.

Від того, настільки ці три суб'єкти ефективно співпрацюватимуть, розроблятимуть і реалізуватимуть стратегію розвитку національного страхового ринку, залежатиме результативність його функціонування, дієвість страхової системи та ефективність державного нагляду за діяльністю суб'єктів страхового ринку.

З метою визначення подальших перспектив і стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України нами досліджено його внутрішнє та зовнішнє середовище шляхом здійснення SWOT-аналізу.

На першому етапі визначено основні сильні сторони (Strengths) та

слабкі сторони (Weaknesses) його внутрішнього середовища, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища вітчизняного страхового ринку. На цій основі побудовано табл. 3.5.

Наступним етапом є встановлення взаємозв'язків між складовими елементами і побудова матриці SWOT-аналізу страхового ринку України (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.5

SWOT-аналіз страхового ринку України

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - динамічно зростаючий ринок; - зростання рівня капіталізації ринку; - зростання обсягу страхових операцій; - зацікавленість іноземних інвесторів; - можливості для розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість нормативно-правової бази; - високий рівень концентрації ринку - недостатність фінансових інструментів для інвестування; - низький рівень конкурентоспроможності національних страховиків; - нерозвиненість страхування життя; - недостатній рівень інституціонального розвитку; - інформаційна закритість; - відсутність стратегії розвитку
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> - розвиток страхування життя та пенсійного страхування; - введення обов'язкового медичного страхування; - збільшення ролі страхового посередництва; - створення системи інвестування страхових резервів 	<ul style="list-style-type: none"> - низька платоспроможність населення; - політична та економічна нестабільність; - високий рівень інфляції; - втрата темпів надходження іноземних інвестицій; - зростання цін на послуги; - конкуренція з боку іноземних страхових компаній

В результаті проведеного аналізу запропоновано використовувати поле

Матриця SWOT-аналізу страхового ринку України

	<p><u>Можливості:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> розвиток страхування життя та пенсійного страхування; введення обов'язкового медичного страхування; збільшення ролі страхового посередництва; створення системи інвестування страхових резервів 	<p><u>Загрози:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> низька платоспроможність населення; політична та економічна нестабільність; високий рівень інфляції; втрата темпів надходження іноземних інвестицій; зростання цін на послуги; конкуренція з боку іноземних страхових компаній
<p><u>Сильні сторони:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> динамічно зростаючий ринок; зростання рівня капіталізації ринку; зростання обсягу страхових операцій; зацікавленість іноземних інвесторів; можливості для розвитку 	<p><u>Поле «Сім»:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> розвиток соціально значущих видів страхування; введення нових фінансових інструментів для розміщення резервів страховиків; розвиток системи страхового посередництва; розробка транспарентної комунікаційної стратегії; подальша інтеграція до світового ринку страхування 	<p><u>Поле «СіЗ»:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> інфляційні перешкоди для розвитку довгострокового страхування; зниження інвестиційної привабливості; відсутність динамічного зростаючого попиту на страхові продукти; поступове витіснення з ринку національних страховиків
<p><u>Слабкі сторони:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> недосконалість нормативно-правової бази; високий рівень концентрації ринку; недостатність фінансових інструментів для інвестування; низький рівень конкурентоспроможності національних страховиків; нерозвиненість страхування життя; недостатній рівень інституціонального розвитку; інформаційна закритість; відсутність стратегії розвитку 	<p><u>Поле «СліМ»:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> удосконалення та розвиток існуючої нормативно-правової бази страхування; створення високо конкурентного ринку; збільшення рівня капіталізації вітчизняних страхових компаній; розвиток страхування життя 	<p><u>Поле «СліЗ»:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> втрата інтересу з боку інвесторів; зниження рівня фінансової безпеки; втрата платоспроможного попиту з боку страхувальників; збільшення частки «псевдострахування»; входження ринку у стан рецесії

«СіМ» («сильні сторони і можливості») як основу для розробки стратегії розвитку національного страхового ринку, тому що фактичний потенціал для розвитку знаходиться саме на перетині показників «сильні сторони» та «можливості».

При цьому не можна ігнорувати і факторів, визначених в результаті аналізу в полях матриці: «СіЗ» («сильні сторони і загрози»), «СліМ» («слабкі сторони і можливості»), а також поля «СліЗ» («слабкі сторони і загрози»).

Це дозволило нам узагальнити основні стратегічні орієнтири розвитку страхового ринку України, до яких віднесено:

- 1) зміцнення фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку;
- 2) розвиток довгострокового страхування життя;
- 3) стимулювання інвестиційної діяльності страховиків;
- 4) розвиток системи страхового посередництва;
- 5) удосконалення податкового, антимонопольного, адміністративного і цивільного законодавства, що регулює сферу страхування;
- 6) розробка транспарентної комунікаційної стратегії розвитку страхового ринку;
- 7) подальша інтеграція до світового ринку страхування.

Висновки до третього розділу

1. Досягнення стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України є неможливим без забезпечення необхідного рівня його фінансової безпеки, під якою пропонується розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.

2. На підставі аналітичних даних розвитку вітчизняного страхового ринку та шляхом використання «Методики розрахунку рівня економічної

безпеки України» розраховано інтегральний індекс фінансової безпеки страхового ринку України за період 2005-2009 рр. Результати проведених розрахунків свідчать, що рівень фінансової безпеки страхового ринку України не відповідає стратегічним орієнтирам його розвитку.

3. З метою визначення подальших перспектив і стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України проведено дослідження його внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом використання SWOT-аналізу і побудови на цій основі відповідної матриці. В результаті проведеного аналізу запропоновано використовувати поле «СіМ» («сильні сторони і можливості») в якості основи для розробки стратегії розвитку національного страхового ринку.

4. Обґрунтовано, що основними стратегічними орієнтирами розвитку страхового ринку України мають бути: зміцнення фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку; розвиток довгострокового страхування життя; стимулювання інвестиційної діяльності страховиків; розвиток системи страхового посередництва; удосконалення податкового, антимонопольного, адміністративного і цивільного законодавства, що регулює сферу страхування; розробка транспарентної комунікаційної стратегії розвитку страхового ринку; подальша інтеграція до світового ринку страхування.

ВИСНОВКИ

У науково-технічному звіті наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні науково-методичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку страхового ринку України.

Основні висновки проведеного дослідження полягають у наступному:

1. На основі узагальнення теоретико-методологічних та методичних підходів обґрунтовано визначення категорії «страховий ринок» як системи соціально-економічних відносин між його суб'єктами (страховики, страхувальники, страхові посередники) щодо здійснення операцій з купівлі-продажу страхових продуктів шляхом укладання страхових договорів у процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.

2. Визначено, що розробка ефективної стратегії розвитку страхового ринку потребує систематизації його функцій. З цією метою у роботі запропоновано наступну класифікацію функцій страхового ринку: ризикова, заощаджувальна, накопичувальна, компенсаційна, превентивна, інвестиційна, стабілізуюча, бюджетозаміщувальна, контролююча, консалтингова, розподільча, організаційна та соціальна. При цьому виділення консалтингової і соціальної функцій свідчать про необхідність розвитку на вітчизняному страховому ринку системи страхового посередництва та особистого страхування.

3. На основі систематизації науково-методичних підходів до визначення місця страхового ринку у фінансовій системі країни досліджено взаємозв'язки між страховим ринком і ринком фінансових послуг, а також страховим і фінансовим ринком. При цьому обґрунтовано, що страховий і фінансовий ринки є самостійними складовими фінансової системи країни, які мають зону перетину у сфері інвестиційної діяльності страховиків, а

взаємозв'язок між страховим ринком і ринком фінансових послуг відбувається в межах ринку страхових послуг.

4. Дослідження суб'єктно-об'єктної структури страхового ринку дозволило удосконалити класифікацію учасників страхового ринку, у якій, на відміну від існуючих підходів, що виділяють три базові суб'єкти ринку: страховиків, страхувальників та страхових посередників, але функціонально не розділяють їх, пропонується виокремити систему структурних та інфраструктурних суб'єктів. До числа перших віднесено страховиків і страхувальників, до числа других – об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників. Обґрунтовано необхідність розвитку системи інфраструктурних суб'єктів страхового ринку України.

5. У результаті проведеного аналізу обґрунтовано, що на сучасному етапі державна політика стосовно розвитку вітчизняного страхового ринку має бути комплексною і реалізовуватися на основі системи стратегічних цілей, орієнтованих на зміцнення його фінансової безпеки, розробку заходів щодо поживлення інвестиційної діяльності страхових компаній, удосконалення податкового регулювання, а також законодавчого, нормативно-правового та організаційно-методологічного забезпечення.

6. Результати проведеного аналізу страхового ринку України за останні 5 років свідчать, в цілому, про його незадовільний стан, що, зокрема, підтверджується значеннями стратегічних показників розвитку національного страхового ринку: показник проникнення страхування (2,6%), показник щільності страхування (62,2 дол. США), показник продуктивності страхування (0,8%), показник рівня страхових виплат (23,9%) та показник питомої ваги страхової премії у світовому страховому ринку (0,10%). Недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування, низький рівень капіталізації страхових компаній, недостатній рівень інституціонального розвитку страхового ринку, нерозвиненість системи страхування життя, неефективність діяльності страхових

посередників, інформаційна закритість страхового ринку вказують на цілковиту декларативність «Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року» та відсутність довгострокової стратегії його розвитку, що свідчить про необхідність її розробки.

7. Обґрунтовано, що невід'ємною складовою фінансової безпеки держави є фінансова безпека її страхового ринку, під якою пропонується розуміти такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування. На підставі аналітичних даних розвитку вітчизняного страхового ринку розраховано інтегральний індекс фінансової безпеки страхового ринку України за період 2005-2009 рр. Результати проведених розрахунків свідчать, що рівень фінансової безпеки страхового ринку України не відповідає стратегічним орієнтирам його розвитку. Це дозволило визначити на найближчу перспективу систему заходів щодо запобігання виникненню стратегічних небезпек функціонування національного страхового ринку.

8. Встановлено, що найбільш важливе джерело для здійснення страхових інвестицій, яким є страхування життя, в Україні майже не використовується, що свідчить про необхідність розробки стратегії розвитку довгострокових видів страхування.

9. З метою визначення подальших перспектив і стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України проведено дослідження його внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом використання SWOT-аналізу і побудови на цій основі відповідної матриці. В результаті проведеного аналізу запропоновано використовувати поле «СіМ» («сильні сторони і можливості») в якості основи для розробки стратегії розвитку національного страхового ринку. Обґрунтовано, що основними стратегічними орієнтирами розвитку страхового ринку України мають бути:

- зміцнення фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку;

- розвиток довгострокового страхування життя;
- стимулювання інвестиційної діяльності страховиків;
- розвиток системи страхового посередництва;
- удосконалення податкового, антимонопольного, адміністративного і цивільного законодавства, що регулює сферу страхування;
- розробка прозорої комунікаційної стратегії розвитку страхового ринку;
- подальша інтеграція до світового ринку страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова М. М. Страхування : навч. посіб. / М. М. Александрова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
2. Архипов А. П. О теоретических основах страховой деятельности / А. П. Архипов // Финансы. – 2010. – № 1. – С. 39-44.
3. Базилевич В. Д. Страхова справа : монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 5-те вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 351 с.
4. Базилевич В. Д. Страховий ринок України / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 1998. – 374 с.
5. Балабанов И. Т. Страхование / И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов. – СПб : Питер, 2002. – 256 с.
6. Баранова В. Проблеми функціонування страхової системи України в умовах фінансової кризи / В. Баранова // Економіст. – 2009. – № 11. – С. 21-23.
7. Барановський О. І. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи (аналітична доповідь Центру Разумкова) / Барановський О. І. // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 6. – С. 2-46.
8. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / Барановський О. І. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
9. Баутов А. Н. Прогнозирование и управление инвестициями страховых организаций на фондовом рынке / Баутов А. Н. // Страховое дело. – 2004. – № 8. – С. 2-8.
10. Бондар І. К. Аналіз сучасного страхового ринку України / Бондар І. К. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 4(23). – С. 21-27.
11. Брагинский М. И. Договор страхования / Брагинский М. И. – М. : Статут, 2000. – 172 с.

12. Бридун Є. Стратегія розвитку страховика: основні засади та методологія розробки / Бридун Є. // Страхова справа. – 2005. – № 4(20). – С. 78-83.
13. Брызгалов Д. В. Объединения страховщиков и их финансы / Д. В. Брызгалов // Финансы. – 2003. – № 5. – С. 42-46.
14. Брызгалов Д. В. Стратегии конкурентного поведения компаний на страховом рынке России / Брызгалов Д. В. // Экономические стратегии. – 2005. – № 3. – С. 88-93.
15. Василенко А. В. Генезис державного регулювання страхового ринку України в контексті зарубіжного досвіду / А. В. Василенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8. – С. 14-22.
16. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко. – Х. : Бурун Книга, 2004. – 376 с.
17. Вовчак О. Д. Страхування : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. – 3-є вид., стереот. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 480 с.
18. Гаманкова О. О. Облік і аудит у страхових організаціях : навч.-метод. посіб. / Гаманкова О. О. – К. : КНЕУ, 2004. – 183 с.
19. Гарматий Т. А. Проблеми розвитку страхового ринку України / Т. А. Гарматий // Банківська справа. – 2007. – № 5. – С.45-56.
20. Гвозденко А. А. Основы страхования : учебник / Гвозденко А. А. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 304 с.
21. Глейзер Р. Финансовый анализ в системе управления страховой организацией / Глейзер Р. // Страховое ревю. – 2004. – № 6. – С. 15-22.
22. Гомелля В. Б. Основы страхового дела / Гомелля В. Б. – М. : СИМИНТЭК, 1998. – 407 с.
23. Гомелля В. Б. Специфика страхового спроса и предложения в РФ на современном этапе / Гомелля В. Б. // Финансы. – 2003. – № 4. – С.48-51.
24. Гомелля В. Б. Страховой маркетинг (Актуальные вопросы методологии, теории и практики) / Гомелля В. Б., Туленты Д. С. – М. : Анкил, 1999. – 128 с.

25. Горбач Л. М. Страхова справа : навч. посіб. / Л. М. Горбач. – 2-ге вид., випр. – К. : Кондор, 2003. – 252 с.
26. Грищенко Н. Б. Основы страховой деятельности / Грищенко Н. Б. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 352 с.
27. Грищенко Н. Б. Понятие страхового фонда в современной рыночной экономике / Грищенко Н. Б. // Страховое дело. – 2002 . – № 11. – С. 52-60.
28. Грищенко Н. Б. Финансовая модель страхового фонда / Грищенко Н. Б. // Финансы и кредит. – 2003. – № 23. – С. 83-87.
29. Губарь Е. Страховой рынок перешел рубеж: иностранные брокеры смогут работать без представительств / Е. Губарь // Коммерсантъ. – 2008.– 11 апреля. – С. 17.
30. Гутко Л. М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л. М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 7. – С. 19-24.
31. Гребенщиков Э. С. Финансовый кризис в мире: последствия и уроки для страхового бизнеса, регуляторов и страхователей / Э. С. Гребенщиков // Финансы. – 2009. – № 3. – С. 53-58.
32. Дворак М. С. Вплив глобалізації світової економіки на розвиток українського ринку страхових послуг / М. С. Дворак // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8. – С. 67-75.
33. Джуччі Р. Значення ринку страхування для економічного розвитку України: аналіз та рекомендації для економічної політики / Р. Джуччі, Ф. Хенке // Страхова справа. – 2004. – № 1. – С. 70-75.
34. Довідник страхового агента : навч. посіб. / Залетов О. М., Мюллер П., Шевченко В. І. – К. : BeeZone, 2003. – 256 с.
35. Дучакова Є. Важливі зміни характеру інтеграції на фінансовому ринку / Є. Дучакова, Я. Данел // Банки та банківські системи країн світу. – 2009. – № 1. Т.2. – С. 62-67.
36. Дьячкова Ю. М. Страхування : навч. посіб. / Ю. М. Дьячкова. – К. : ЦУЛ, 2008. – 240 с.

37. Єгорова О. С. Розвиток страхування життя в Україні / О. С. Єгорова // Вісник Української академії банківської справи. – 2003.– № 1. – С. 46-51.
38. Епифанов А. А. Риск-менеджмент / А. А. Епифанов, О. В. Козьменко, Т. А. Васильєва // Менеджмент для магистров : учеб. пособ. – Суми : Университетская книг, 2003. – С. 247–280.
39. Єпифанов А. О. Лібералізація руху капіталу в Україні / А. О. Єпифанов, О. В. Козьменко, Д. Л. Циганюк // Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи / за заг. ред. А. О. Єпифанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 67-82.
40. Єрмошенко А. М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорії / Єрмошенко А. М. // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4 (34). – С. 46-52.
41. Єрмошенко А. М. Фінансова безпека страховика: теорія питання / Єрмошенко А. М. // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці : Ант Лтд, 2004. – Вип. II. – С. 158-165.
42. Єрмошенко А. М. Аналіз організаційно-правових основ забезпечення фінансової безпеки страховиків / Єрмошенко А. М. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць : Т.14. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – С. 243-254.
43. Єрмошенко А. М. Методи оцінки рівня фінансової безпеки страхових організацій / Єрмошенко А. М. // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2005. – № 3. – С. 116-123.
44. Єрмошенко А. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки страхових організацій / Єрмошенко А. М. // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 9 (39). – С. 56-62.
45. Єрмошенко А. М. Співвідношення основних категорій фінансової безпеки страхових організацій / Єрмошенко А. М. // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 1(18). – С. 33-38.

46. Єрмошенко А. М. Технологія управління як складова механізму забезпечення фінансової безпеки страховика / Єрмошенко А. М. // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2006. – № 2. – С. 31-37.
47. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / Єрмошенко М. М. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
48. Журавин С. Г. Бизнес-процессы в страховой организации / Журавин С. Г. // Страховое дело. – 2004. – № 11. – С. 46-51.
49. Журавин С. Г. Теории организационной структуры в системе микроэкономики страховой организации / Журавин С. Г. // Страховое дело. – 2004. – № 10. – С. 41-52.
50. Журавин С. Г. Методы оценки эффективности деятельности отдельных элементов организационной структуры страховой организации / Журавин С. Г. // Страховое дело. – 2005. – № 1. – С. 50-64.
51. Журавка О. С. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхового ринку України / О. С. Журавка // Наука й економіка : науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2008. – № 1 (9). – С.277-286 .
52. Журавка О. С. Діяльність страхових брокерів на страховому ринку України / Журавка О. С. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Вип. 28. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 237-244.
53. Журавка О. С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру / Журавка О. С. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3(6). – С. 208-212.
54. Журавка Ф. О. Методологічні підходи до управління фінансовими ризиками підприємства / Ф. О. Журавка, О. С. Журавка // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2(21). – С. 42-47.

55. Журавка О. С. Моніторинг фінансових ризиків на підприємстві / О. С. Журавка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т.17. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 221-224.
56. Журавка О. С. Проблемні аспекти страхування фінансових ризиків в Україні / О. С. Журавка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т.20. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 16-24.
57. Журавка О. С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України / Журавка О. С. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Вип. 27. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 306-313.
58. Залетов А. Н. Страхование в Украине / Залетов А. Н. ; под ред. О. А. Слюсаренко. – К. : VeeZone, 2002. – 452 с.
59. Залетов А. Н. Страховой рынок Украины : состояние и перспективы развития / А. Н. Залетов // Страховое ревю. – 2004. – № 11 (127). – С. 3-24.
60. Залетов О. М. Державна політика на страховому ринку України / О. М. Залетів // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 119-127.
61. Заруба О. Д. Страхова справа : підручник / Заруба О. Д. – К. : Знання, 1998. – 321 с.
62. Захарович Н. Страховий ринок України. Альманах : інформаційно-аналітичний довідник / Захарович Н. – К. : Поліграфічні послуги, 2008. – 384 с.
63. Іванюк І. С. Теоретичні підходи до визначення категорії «фінансова стійкість страхової компанії» / І. С. Іванюк, Д. С. Маруженко // Фінанси України. – 2006. – № 11 – С. 77-89.
64. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
65. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.

66. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfr.gov.ua>.
67. Кисельова О. М. Фактори, які впливають на розвиток страхового ринку України / О. М. Кисельова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 2. – С. 76-80.
68. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль : Економічна думка; Карт-бланш, 2002. – 570 с.
69. Клапків М. С. Кредитно-страховий альянс / М. С. Клапків. – Тернопіль : Збруч, 1995. – 135 с.
70. Ковтун Н. В. Сучасні тенденції розвитку страхової діяльності / Н. В. Ковтун // Статистика України. – 2007. – № 3. – С. 38-44.
71. Козоріз Г. Г. Страховий ринок України: проблеми становлення і розвитку / Г. Г. Козоріз // Регіональна економіка. – 2005. – № 5. – С. 78-96
72. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 352 с.
73. Козьменко О. В. Рейтингування страхових компаній і розрахунок страхових тарифів на базі використання економіко-математичних методів : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 95 с.
74. Козьменко О. В. Экономико-математические методы в страховании экологических и катастрофических рисков / О. В. Козьменко, С. Н. Козьменко // Управление производством: проблемы теории и практики : монография / под общ. ред. Е. В. Мартяковой. – Донецк : ДонНТУ, 2008. – С. 403-410.
75. Козьменко О. В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку / Козьменко О. В. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 68 с.

76. Козьменко О. В. Традиционные методы управления риском / О. В. Козьменко, Т. А. Васильева // Риск-менеджмент инноваций : монография. – Сумы : Деловые перспектив, 2005. – С. 84-97.
77. Козьменко О. В. Управление банковскими рисками и страховая защита / О. В. Козьменко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2001. – Вип. 3-4. – С. 145-150.
78. Козьменко О. В. Управление рисками и страховая защита / О. В. Козьменко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 14. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – С. 325–331.
79. Козьменко О. В. Визначення страхового ринку як складової фінансового ринку країни / О. В. Козьменко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 6. Т. 2. – С. 42-46.
80. Козьменко О. В. Розвиток екологічного страхування: законодавчі аспекти / О. В. Козьменко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Вип. 18. Ч.1. – Черкаси, 2007. – С. 45-49. – (Серія “Економічні науки”)
81. Козьменко О. В. Анализ подходов формулирования категории “страховой рынок” / О. В. Козьменко // Бизнес-информ. – 2007. – № 12(1). – С. 180-182.
82. Козьменко О. В. Рейтинги страхових компаній: теоретичні аспекти та світовий досвід / О. В. Козьменко, Д. В. Боримський, В. В. Качинаускас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 21. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 200-204.
83. Козьменко О. В. Розвиток страхового ринку України і перспективи екологічного страхування / О. В. Козьменко // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 2. – С. 104-110.
84. Козьменко О. В. Аналіз активів власного капіталу і гарантійного фонду провідних страхових компаній України / О. В. Козьменко // Проблеми і

- перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 23. – Суми : УАБС НБ, 2008. – С. 302-309.
85. Козьменко О. В. Визначення фінансового потоку відносно роботи банку та страхової компанії / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова, Т. В. Доценко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – № 4 (46). – С. 277-288.
86. Козьменко О. В. Щодо питання необхідності розробки стратегії розвитку фінансового ринку України / О. В. Козьменко, І. О. Школьник // Економічні науки : зб. наук. праць. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2008. – Вип. 5 (20). – С. 243-250. – (Серія “Облік і фінанси”).
87. Козьменко О. В. Використання байєсівського аналізу при формуванні рейтингової оцінки страхових компаній / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 24. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – С. 62-66.
88. Козьменко О. В. Формування пріоритетів страхового ринку України у відповідності з програмами розвитку страхового ринку Solvency I та Solvency II / О. В. Козьменко, О. В. Меренкова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Вип. 21. Ч. 2. – Черкаси, 2008. — С. 198-202. – (Серія “Економічні науки”).
89. Козьменко О. В. Порівняльна характеристика видів страхування в Україні, Росії, а також Франції та інших країнах ЄС / О. В. Козьменко, А. О. Бойко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 1 (42). – С. 53-59.
90. Компанійченко О. С. Перестраховання у системі страхових послуг / Компанійченко О. С. // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 130-138.
91. Кондратов Д. В. Міжнародний досвід державного регулювання та нагляду за діяльністю страхових організацій / Д. В. Кондратов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 10. – С. 96-99.

92. Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2005 № 369. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
93. Кравчук Г. В. Вплив фінансові кризи на life та non-life страхування в різних регіонах світу / Г. В. Кравчук // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 2. – С. 98-103.
94. Крейдич М. І. Інвестиційна діяльність страхових компаній / Крейдич М. І. // Фондовый рынок. – 2007. – №48. – С. 18-21.
95. Кругляк В. Роль страховых активов в инвестиционном процессе / Кругляк В. // Страховое ревю. – 2003. – № 5. – С. 12-19.
96. Крутик А. Б. Организация страхового дела : учеб. пособ. / Крутик А. Б., Микитина Т. В. – СПб. : Бизнес-пресса, 1999. – 304 с.
97. Куликов С. В. Финансовый анализ страховых организаций : учеб. пособ. / С. В. Куликов. – Ростов-на-Дону: Феникс; Новосибирск : Сибирское соглашение, 2006. – 224 с.
98. Лайков А. Активизация брокерской и консультационной деятельности - приоритетная задача развития страхования в России / А. Лайков, А. Морозов // Страховое ревю. – 2004. – № 6. – С. 24-29.
99. Луконин С. В. Финансовая устойчивость страховых компаний и пути ее повышения / Луконин С. В. // Страховое дело. – 2003. – № 5. – С. 28-31.
100. Луконин С. В. Формализация и совершенствование методики расчета маржи платежеспособности страховой компании / Луконин С. В. // Страховое дело. – 2003. – № 8. – С. 17-27.
101. Мадорский В. Ф. Влияние условий перестрахования на финансовые показатели страховой компании / Мадорский В. Ф. // Страховое дело. – 2005. – № 5. – С. 41-43.
102. Мамедов А. А. Финансы страховых организаций и финансовая система / Мамедов А. А. // Страховое дело. – 2003. – № 7. – С. 8-11.

103. Мамедов А. А. Страхование право – комплексная отрасль законодательства / Мамедов А. А. // Законодательство и экономика. – 2004. – № 7. – С. 73-77.
104. Маничев В. М. Оценка качества страхового портфеля и эффективности страхового бизнеса / Маничев В. М., Новиков В. В. // Страхование дело. – 2005. – № 2. – С. 10-19.
105. Маруженко Д. Міжнародний ринок перестраховування в контексті розвитку ринку страхових послуг / Маруженко Д. // Страхова справа. – 2003. – № 2. – С. 4-7.
106. Махортов Ю. О. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України / Ю. О. Махортов, Н. О. Теличко // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 4(18). – С.122-129.
107. Мац А. Профессия актуария все еще «под запретом» / Мац А., Кривавич Ю. // Финансовые услуги. – 2003. – № 2. – С. 21-23.
108. Мельник М. Проблема якості іноземного інвестування в контексті збереження та захисту економічних інтересів України / Мельник М. // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція : матеріали XV Міжнародної науково - практичної конференції. Ч. 1. – Чернівці, 2006. – С. 57-61.
109. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовый рынок. – 2009. – № 19. – С. 22-26
110. Мних М. В. Страхові компанії, їх роль та значення в системі ефективного забезпечення страхової діяльності / М. В. Мних // Економіка та держава. – 2007. – № 4 – С. 22-24.
111. Мних М. В. Шляхи розвитку страхових ринків країн Східної Європи та страховий ринок України / М. В. Мних, А. М. Мних // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 4. – С. 14-18.
112. Морозко Н. И. Стратегия управления финансовыми ресурсами страховой системы / Морозко Н. И. // Финансы. – 2005. – № 9. – С. 57-58.

113. Мухіна О. В. Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / О. В. Мухіна // Фондовий ринок. – 2010. – № 20. – С. 20-24
114. Навроцький С. А. Страхування як самостійна економічна категорія відтворення / С. А. Навроцький // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 37-44.
115. Насырова Г. А. Модели государственного регулирования страховой деятельности / Насырова Г. А. // Вестник Финансовой академии. – 2003. – № 4. – С. 31-35.
116. Нестерова С. Л. Аналіз ринку страхових послуг України / С. Л. Нестерова // Статистика України. – 2009. – № 4. – С. 46-52.
117. Нікіфоров П. О. Сутність та значення фінансової безпеки страхової компанії / П. О. Нікіфоров, С. С. Кучерівська // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 86-91.
118. Никонович А. Страховий ринок України: проблеми та шляхи вирішення / А. Никонович // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 41-43.
119. Основы страховой деятельности : учебник / ред. Т. А. Федорова. – М. : БЕК, 2002. – 768 с.
120. Орланюк-Малецкая Л. А. О формировании страховой услуги / Л. А. Орланюк-Малецкая, И. Боян // Финансы и кредит. – 2006. – № 8. – С. 35-40.
121. Островерха Р. Е. Реальність страхового захисту / Островерха Р. Е. // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 132-138.
122. Офіційна інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
123. Перестрахування та фінансова криза: сьогодення і перспективи // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 1. – С. 19-21.
124. Пікус Р. В. Страхові ринки України й Росії в умовах фінансової кризи / Р. В. Пікус, Н. В. Приказюк // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 47-56.

125. Піратовський Г. Л. Страхове підприємництво та його відмінні особливості / Піратовський Г. Л. // Вісник КНТЕУ. – 2004. – № 1. – С. 76-88.
126. Піратовський Г. Л. Розвиток страхового підприємства як економічна категорія і об'єкт управління / Піратовський Г. Л. // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1(31). – С. 86-95.
127. Пластун В. Л. Іноземний капітал на страховому ринку України / Пластун В. Л., Домбровський В. С. // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3(69). – С. 182-189.
128. Плиса В. Й. Страхування : навч. посіб. / В. Й. Плиса. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 392 с.
129. Плиса В. Й. Інтеграція страхового ринку України у світовий страховий простір / Плиса В. Й. // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 96-101.
130. Положення про провадження діяльності страховими посередниками [Електронний ресурс] : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.96 № 1523 – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>
131. Положення про особливі умови діяльності страхових брокерів [Електронний ресурс] : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.99 № 747. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
132. Портфельні інвестори «біжать по переду потягу», показуючи напрямок // Страхова справа. – 2006. – № 2(22). – С. 16-40.
133. Про внесення змін до Закону України “Про страхування” [Електронний ресурс] : закон України від 04.10.2001 № 2745-III. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
134. Про затвердження Змін до Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя [Електронний ресурс] : розпорядження Держфінпослуг від 07.08.2007 № 7791. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.

135. Про страхування [Електронний ресурс] : закон України від 06.04.1996 № 436-IV. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
136. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
137. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року № 60. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
138. Резнікова В. В. Правове становище страхових (перестрахових) брокерів як посередників на страховому ринку / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 5. – С. 87-96.
139. Резнікова В. Посередництво на страховому ринку України / В. Резнікова // Право України. – 2010. – № 4. – С. 275-282.
140. Рузанова Е. В. Некоторые аспекты реорганизации страховых компаний / Рузанова Е. В., Цамутали О. А. // Страховое дело. – 2005. – № 5. – С. 9-23.
141. Салин В. Н. Реформирование системы контроля платежеспособности страховых компаний в ЕС / В. Н. Салин, А. А. Клочкова // Вестник Финансовой Академии. – 2005. – № 2. – С. 53-64.
142. Самойловський А. Л. Паритетність страхових операцій: страхові резерви як засіб збалансування інтересів страховика і страхувальника. / А. Л. Самойловський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3. – С. 14-21.
143. Самойловський А. Л. Пропозиції щодо вдосконалення страхового ринку України / А. Л. Самойловський // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 42-46.
144. Сіренко І. Аналіз розвитку страхового ринку та оцінка його перспектив / І. Сіренко // Страхова справа. – 2009. – № 3(35). – С. 23-25.
145. Слесарук С. Статський радник / С. Слесарук // Контакти. – 2008. – № 3. – С. 20-23.

146. Словарь страховика. – М. : Экономика, 2000. – 322 с.
147. Слюсаренко О. Концептуальні засади державної політики розвитку особистого страхування / Слюсаренко О. // Страхова справа. – 2002. – № 2. – С. 2-7.
148. Сплетухов Ю. А. Место и роль страхования в инвестиционном процессе / Сплетухов Ю. А. // Финансы. – 1998. – № 2. – С. 44-48.
149. Сплетухов Ю. А. Страхование : учеб. пособ. / Сплетухов Ю. А., Дюжиков Е.Ф. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 312 с.
150. Стаховський Д. Ринок страхування життя / Стаховський Д. // Галицькі контракти. – 2003. – № 5. – С. 15.
151. Сташкевич Ю. А. Типи інвестиційних стратегій страховиків / Ю. А. Сташкевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3. – С. 83-86.
152. Стратегічних інвесторів на всіх не вистачить // Страхова справа. – 2007. – № 2(26). – С. 36-59.
153. Страхування : підручник / ред. С. С. Осадець. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
154. Страхування : навч.-метод. посіб. / ред. О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2000. – 120 с.
155. Субачов І. І. Розвиток страхового ринку в Україні як фактору фінансової стабілізації економіки / І. І. Субачов., В. Я Олійник // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 12-18.
156. Супрун А. А. Загрозливі тенденції розвитку страхового ринку України / Супрун А. А // Фондовий ринок. – 2003. – № 34. – С. 36-39.
157. Супрун Л. Інститут страхового та перестрахового брокера в Україні: реалії та перспективи / Л. Супрун // Юридичний журнал. – 2006. – № 10. – С. 117-120.
158. Типове положення про організацію діяльності аварійних комісарів [Електронний ресурс] : затверджено постановою Кабінету Міністрів

України від 05.01.98 № 8. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

159. Ткаченко Н. В. Теоретичні аспекти визначення інвестиційних можливостей страхових компаній / Ткаченко Н. В. // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Вип. 8. – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – С. 217-225.
160. Ткаченко Н. В. Аналіз інвестиційної діяльності українських страхових компаній / Ткаченко Н. В. // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – Полтава : Полтавська державна аграрна академія, 2003. – С. 44-47.
161. Ткаченко Н. В. Роль страхових компаній як інституційних інвесторів / Ткаченко Н. В. // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Вип. 181 : В 2 т. Т. I. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – С. 202-211.
162. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 376 с.
163. Ткаченко Н. В. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхової системи України / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 115-122.
164. Уманців Ю. М. Конкурентна політика на ринку страхових послуг України / Ю. М. Уманців, М. С. Дворак // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 104-117.
165. Филозов О. Зачем нужен страховой брокер? / О. Филозов // Финансовые услуги. – 2003. – № 2. – С. 30-35.
166. Фролов Д. П. Эволюция институциональной теории страхования / Д. П. Фролов // Финансы. – 2008. – № 6 – С. 52-57.
167. Фурман В. М. Взаємовідносини страхових і банківських структур у процесі формування джерел і захисту кредитних вкладень / Фурман В. М. // Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 18-19 листопада 2004 року). – К., 2004 – С. 453-457.

168. Фурман В. Вплив державної політики і системи управління на діяльність страховиків в Україні / Фурман В // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 44-46.
169. Фурман В. Державне регулювання страхового ринку як чинник його стратегічного розвитку / Фурман В. // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 114-126.
170. Фурман В. Как должна действовать система / Фурман В. // Финансовые услуги. – 2002. – № 1-2. – С. 50-52.
171. Фурман В. Організація маркетингової служби страхової компанії / Фурман В. // Фінанси України. – 2004. – № 9. – С.125-133.
172. Фурман В. М. Основні напрямки стратегії розвитку ринку страхування в Україні / Фурман В. М. // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. – 2005. – № 1. – С. 67-73.
173. Фурман В. Основні напрямки організації стратегічного управління в страхових компаніях / Фурман В. // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 49-60.
174. Фурман В. М. Основні напрямки формування рекламної політики страхової компанії / Фурман В. М. // Ринок цінних паперів України. – 2005. – № 9-10. – С. 73-79.
175. Фурман В. Особенности страховых услуг для населения / Фурман В. // Финансовый директор. – 2002. – № 3. – С. 54-57.
176. Фурман В. М. Особливості та сутність страхового ринку / Фурман В. М. // Фінанси України. – 2005. – № 11. – С. 126-131.
177. Фурман В. М. Особливості формування страхових ринків з перехідною економікою / Фурман В. М. // Економіст. – 2005. – № 8. – С. 74-76.
178. Фурман В. Отягчающие обстоятельства тянут вид назад / Фурман В. // Финансовые услуги. – 2005. – № 4. – С. 24-25.
179. Фурман В. Перспективи створення альянсів страхових компаній і банків в Україні / Фурман В. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 4. – С. 20-22.

180. Фурман В. Розвиток нових технологій в страхуванні / Фурман В. // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 135-145.
181. Фурман В. Світовий досвід комплексного страхування банківських ризиків / Фурман В. // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 118-122.
182. Фурман В. Світові тенденції розвитку ринку страхових послуг / Фурман В. // Економіст. – 2004. – № 8. – С. 50-53.
183. Фурман В. Соціально-економічні аспекти обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності автовласників / Фурман В. // Економіст. – 2005. – № 10. – С. 62-63.
184. Фурман В. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх розв'язання / Фурман В. // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 131-140.
185. Фурман В. Страхові послуги для населення / Фурман В. // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 139-145.
186. Фурман В. Страхування і іпотека мають дружити / Фурман В. // Финансовые услуги. – 2004. – № 1. – С. 48-49.
187. Фурман В. Страхування та його роль в соціально-економічних процесах / Фурман В. // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 145-152.
188. Фурман В. Необхідність страхування та його роль в економіці / В. Фурман // Економіст. – 2007. – № 5. – С. 43-46.
189. Хэмптон Д. Д. Финансовое управление в страховых компаниях : пер. с англ. / Хэмптон Д. Д. – М. : Анкил, 1995. – 263 с.
190. Цхведиани В. Состояние страхового рынка в Украине и предпосылки для его развития / В. Цхведиани // Фондовый рынок. – 2006. – № 14. – С. 10-16.
191. Чернов В. А. Инвестиционная стратегия : учеб. пособ. для вузов / Чернов В. А. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 158 с.
192. Чехонин М. Инвестиционно-ориентированное страхование жизни / Чехонин М. // Страховое ревю. – 2003. – № 1. – С. 4-8.

193. Шаповалова Л. Практичні аспекти агентської діяльності юридичної особи у сфері страхування / Л. Шаповалова // Страхова справа. – 2004. – № 3. – С. 58-61.
194. Шахов В. В. Введение в страхование : учеб. пособ. / Шахов В. В. – 2-е изд. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 288 с.
195. Шахов В. В. Страхование : ученик / Шахов В. В. – М. : Страховой полис: ЮНИТИ, 1997. – 311 с.
196. Шевченко В. І. Аналіз сучасних тенденцій розвитку страхового ринку України / Шевченко В. І. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 9. – С. 82-85.
197. Шевчук О. О. Оцінка фінансового стану та ефективності діяльності страхових компаній України / Шевчук О. О. // Регіональна економіка – 2005. – № 1. – С. 137-143.
198. Шелехов К. В. Страхование : учеб. пособ. / К. В. Шелехов, В. Д. Бигдаш ; МАУП. – К. : МАУП, 1998. – 424 с.
199. Шихов А. К. Страхование право : учеб. пособ. / Шихов А. К. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юстицинформ, 2003. – 304 с.
200. Шірінян Л. В. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. В. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 173-179.
201. Шірінян Л. Розвиток інформаційних технологій на страховому ринку України / Л. Шірінян , А. Шірінян // Економіст. – 2002. – № 11. – С. 49-52.
202. Школьник І. О. Фінансовий ринок та його роль в інвестуванні реального сектора економіки / І. О. Школьник // Вісник Сумського державного університету. – 2008. – № 1. – С. 200-205.
203. Школьник І. О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи : монографія / І. О. Школьник. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 98 с.

204. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : Мрія : УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
205. Шумелда Я. Страхування : навч. посіб. / Я. П. Шумелда. – Тернопіль : Джура, 2004. – 280 с.
206. Шумелда Я. Особливості конкуренції на страховому ринку України / Шумелда Я. // Страхова справа – 2007. – № 2 (26). – С. 4-7.
207. Шумелда Л. П. Організаційні схеми страхування/ Л. П. Шумелда, Т. Санговський // Фінанси України. – 2005. – № 12. – С. 135-141.
208. Щеглова К. Страхова безпосередність / К. Щеглова // Страхова справа.– 2006. – № 3(23) – С. 20-24.
209. Щеглова К. Багатоканальний збут / К. Щеглова // Страхова справа. – 2007.– № 1(25). – С.61-65.
210. Щеглова Е. Страховой бизнес будет дорожать / Щеглова Е. // Общее дело. Страхование. – 2006. – № 9. – С. 20-23. – (Серия специальных приложений к Инвест-газете).
211. Юрченко Л. А. Финансовый менеджмент страховика / Юрченко Л. А. – М. : ЮНИТИ ДАНА, 2001. – 199 с.
212. Яворська Т. В. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. В. Яворська ; Мін-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – К. : Знання, 2008. – 350 с.
213. Яковлева Т. А. Страхование : учеб. пособ. / Яковлева Т. А., Шевченко О.Ю. – М. : Юристъ, 2003. – 217 с.
214. Янов В. Цели и принципы регулирования инвестиционной деятельности страховых компаний / Янов В. // Страховое дело. – 2001. – № 5. – С. 13-16.
215. Ярошенко С. П. Проблеми становлення та розвитку страхового ринку життя в Україні / С. П. Ярошенко, Л. В. Куделя // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 87-92.

216. Яшина Н. М. Страховой портфель как основа обеспечения финансовой устойчивости страховой организации / Н. М. Яшина // Финансы и кредит. – 2007. – № 20. – С. 84-87.
217. Bickethaupt D. General Insurance, IRWIN, Illinois, 1983. – 86 p.
218. Insurance : Principles and Practice. – London : Chartered Insurance Institute, 1995. – 416 p.
219. Rothschild M. Equilibrium in Competitive insurance markets, an essay on the economics of imperfect information / Rothschild M., Stiglitz J. E. // Quarterly Journal of Economics. – 1976. –Vol. 90. –p. 629-649.
220. Third party asset management for insurers // Sigma. – 2002. – № 5. – p. 3-31.
221. Unit-linked life insurance in Western Europe: regaining momentum? // Sigma. – 2003. – №3. – p. 3-30.
222. World Insurance in 2002 // Sigma. – 2003. – №6. – p. 3-34.

Додаток А

Таблиця А.1

Вимоги законодавства України щодо розміру статутного капіталу

Рік	Мінімальний розмір статутного капіталу	Вид страхової компанії
1992	5 000 дол. США	Всі страхові компанії
1996	100 000 ЕКЮ	Створені за участю резидентів
	500 000 ЕКЮ	Створені за участю нерезидентів
2002	500 000 євро	Займаються ризиковими видами страхування
	750 000 євро	Займаються страхуванням життя
2004	1 000 000 євро	Займаються ризиковими видами страхування
	1 500 000 євро	Займаються страхуванням життя

Таблиця А.2

Структура валових страхових премій зі страхування життя

Показник	Валові страхові премії зі страхування життя, млн. грн.			Частка страхових премій по видах страхування життя до загальних валових премій по ринку, %		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Страхування життя, в тому числі:	450, 8	783, 9	1 095, 5	3,3	4,4	4,6
За договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	4, 8	35,4	0,1	0,03	0,2	0,0
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	40, 5	45,4	51,8	0,3	0,3	0,2
За іншими договорами накопичувального страхування	365,5	561, 9	769,3	2,6	3,1	3,2
За договорами страхування життя лише на випадок смерті	18,1	33,87	40,4	0,1	0,2	0,2
За іншими договорами страхування життя	21,9	107, 3	233,9	0,2	0,6	1,0

Додаток Б

Таблиця Б.1

Рівень страхування фізичних осіб на страховому ринку України

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Темпи приросту 2005/2009, %
Валові страхові премії, млн. грн.	12853,5	13830,0	18008,2	24008,6	20442,1	59
Страхові премії від фізичних осіб, млн. грн.	1616	2946	5203	7630	5949	268
Частка премії від фізичних осіб у валових страхових преміях, %	12,6	21,3	28,9	31,8	29	130
Страхові виплати фізичним особам, млн. грн.	617	1013	1789	3206	2804	354
Рівень виплат, %	38,2	34,4	34,4	42,0	47,1	18

Таблиця Б.2

Структура іноземних інвестицій у страхові компанії України

Країна	Частка в загальному обсязі іноземних інвестицій, %		
	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Великобританія	34	29	26
США	17	18	15
Польща	9	7	12
Республіка Кіпр	н/д	6	9
Нідерланди	н/д	2	6
Австрія	6	6	6
Росія	6	6	5
Ліхтенштейн	н/д	1	4
Данія	10	2	4
Сирія	н/д	3	3
Німеччина	н/д	2	2
Ізраїль	н/д	1	2
Британські Віргінські острови	н/д	1	1
Інші	18	16	5
Всього	100	100	100

Додаток В

Таблиця В.1

Перелік страхових компаній за участю іноземного капіталу
на страховому ринку України

Країна походження	Іноземна компанія – засновник	Українська страхова компанія
Австрія	Wiener Stadtische	СК «Юпітер»
		СК «Глобус»
	Grazer Wechselseitige (Grawe)	СК «Граве Україна»
		СК «Граве Україна. Страхування життя»
		СК «Инпро»
	WSV	СК «Княжа»
	UNIQA	СК «UNIQA життя»
СК «Кредо-Класик»		
Vienna Insurance Group	«Українська страхова група»	
Італія	Generali Group	СК «Гарант-Авто»
		СК «Гарант-Лайф»
Німеччина	ERGO	СК «ЮТИКО»
	HDI-Gerling	СК «Алькона»
Нідерланди	Fortis	СК «Fortis страхування життя Україна»
Польща	PZU	СК «PZU Україна»
		СК «PZU Україна страхування життя»
США	AIG	СК «ALICO AIG Life Україна»
Велика Британія	Kalefort Developments Ltd	СК «Скайд-Вест»
Росія	ИНГОССТРАХ	СК «ИНГО Україна»
		СК «ПРОСТО - страхування»
		СК «ПРОСТО – страхування. Життя і пенсія.»
	РОСНО - Allians	СК «Allians Україна»
Росгосстрах	СК «РОСНО - Україна»	
Росгосстрах	СК «Провідна»	
Франція	BNP ParibasGroup, AXA	СК «Український страховий альянс»
Казахстан	Банк «ТуранАлем»	НАСК «Оранта»
Ізраїль	Нhoenix Holding	СК «ИнтерТрансПолис»

Додаток Д

Таблиця Д.1

Критерії вибору страхових компаній іноземними інвесторами

Критерій/мета	Вихід на ринок	Посилення позицій	Інвестиційний дохід
Позиція на ринку	Провідна позиція на ринку країни в цілому	Провідна позиція у регіоні, у виді страхування, у страхуванні галузевих ризиків	-
Наявність ліцензій	Наявність ліцензій на основні види діяльності	Наявність ліцензій на основні види діяльності	Наявність ліцензій на основні види діяльності
Впізнаність бренду	Висока	-	-
Регіональне охоплення	Широка регіональна мережа	-	-
Зростання		-	Високий потенціал
Обсяг прав	Контрольний	Контрольний	Блокуючий

Таблиця Д.2

Очікування іноземних інвесторів і вітчизняних компаній

Очікування іноземних інвесторів	Очікування вітчизняних компаній
Набуття компанією статусу публічної	Надходження інвестицій для розвитку компанії (ІТ-технології, автоматизація процесів, реалізація стратегії)
Здоровий фінансовий стан (прибуткова діяльність, адекватні рівні збитковості по продуктах)	Брендова підтримка, технології, ноу-хау (особливо в актуарій діяльності, управління каналами дистрибуції та продажу)
Якість клієнтської бази	Кваліфіковане перестраховування
Розширення існуючої мережі філій та підвищення ефективності структури продажу страхових продуктів	Нові партнери і широка клієнтська база (особливо від транснаціональних компаній)
Підбір досвідченої та високо мотивованої команди менеджерів (кваліфіковані актуарії, наявність аварійних комісарів, договори із службами асистансу)	Наявність серед власників компанії акціонера з міжнародним ім'ям та гарною репутацією, що гарантує компанії доступ до більш дешевих кредитних ресурсів.
Високі стандарти управління та звітності (МСБО, бізнес-план на 3-5 років)	
Внесення поправок до стратегічних планів компанії та зменшення її прямих витрат	
Ріст, що перевищує середній показник по ринку	
Якість інвестиційного портфеля (середня прибутковість інвестицій)	